

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

**โครงการธรรมาภิบาล (Good Governance) และ
การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation)
ในกระบวนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ระยะที่ 2
เล่มที่ 3**

**โดย ท่านผู้หญิง ดร.สุทธาวัลย์ เสงี่ยมไทย และคณะ
สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม**

พฤศจิกายน 2548

โครงการธรรมาภิบาล (Good Governance) และ
การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation)
ในกระบวนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ระยะที่ 2

หัวหน้าโครงการ ท่านผู้หญิง ดร.สุชาวัลย์ เสถียรไทย

รายนามนักวิจัย

ผศ.เบญจมา จิรภัทรพิมล	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.นพ.พงศ์เทพ วิวรรณเดชะ	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.พิชญ รัชฎาวงศ์	คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นางมยุรา วิวรรณเดชะ	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นางสาวยุวดี คาคการณ์ไกล	มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ
รศ.ดร.เรณู สุขารมณ์	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รศ.ดร.วรวิทย์ เจริญเลิศ	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ไพสิฐ พาณิชยกุล	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.โสภารัตน์ จารุสมบัติ	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รายนามนักวิจัยผู้ช่วย

นางสาวอุษา บุญญเลิศนรินทร์	สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
----------------------------	---

สารบัญ

	หน้า
บทที่ V	
กรณีศึกษา การพัฒนาอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ในระดับพื้นที่ (จ.ลำพูน)	V-1
5.1 นิคมอุตสาหกรรมใน จ.ลำพูน ประเภทอุตสาหกรรมกับโลกาภิวัตน์	V-1
5.1.1 สภาพทั่วไปของ อบต. 3 แห่งใน จ.ลำพูน	V-1
5.1.2 ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ใน จ.ลำพูน	V-13
5.1.3 ศักยภาพในการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบล	V-27
5.1.4 การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ใน อบต.	V-32
5.1.5 กลไกทางกฎหมายและข้อบัญญัติของท้องถิ่น	V-36
5.2 บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ในระดับพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับ โรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมลำพูน	V-40
5.2.1 หน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น	V-40
5.2.2 การประสานการทำงานระหว่างหน่วยงานในพื้นที่	V-42
5.3 บทสังเคราะห์ธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น	V-47
5.3.1 ด้านอุปสงค์	V-47
5.3.2 ด้านอุปทานหรือผู้จัดให้มีบริการสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม	V-48

หน้า

บทที่ VI	รูปแบบและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นและชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม	VI-52
6.1	การจัดทำแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมในระดับ อบต.	VI-54
6.2	กระบวนการเรียนรู้การทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนกับ อบต. : โครงการสาธิตการจัดการขยะโดยชุมชน	VI-60
6.3	การวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในชุมชนโดยชุมชน	VI-62
6.3.1	การใช้แผนที่เดินดิน	VI-62
6.3.2	ตัวชี้วัดสิ่งแวดล้อมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น	VI-70
6.3.3	การติดตามเฝ้าระวังและการวิเคราะห์สุขภาพของแรงงานโดยแรงงาน	VI-71
6.3.4	การจัดทำคู่มือ “การเสริมสร้างสุขภาพแรงงาน”	VI-72
6.4	การปรับปรุงระเบียบวิธีการปฏิบัติ และข้อบัญญัติท้องถิ่นในพื้นที่กรณีศึกษา	VI-73
6.5	กรณีศึกษาชุมชนหนองเปิดกับการแก้ปัญหากลิ่นเหม็นสารไฮระเหยจากโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ	VI-76
เอกสารอ้างอิง		VI-90

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
5.1	จำนวนประชากร และหลังคาเรือน ในพื้นที่ 3 อบต.	V-2
5.2	จำนวนสถานประกอบการในพื้นที่ 3 อบต.	V-3
5.3	รายชื่อบริษัท/โรงงานอิเล็กทรอนิกส์ และสัญญาผู้ถือหุ้น ที่ตั้งอยู่ใน นิคมอุตสาหกรรมลำพูน	V-7
5.4	แสดง ผลิตภัณฑ์ สารเคมี วัตถุอันตราย และการจ้างงานอิเล็กทรอนิกส์ ใน นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือของบริษัทต่างๆ พ.ศ. 2547	V-9
5.5	จำแนกประเภทและจำนวนบุคลากรในแต่ละอบต.	V-28
5.6	รายรับ – รายได้ ของ 3 อบต. (ปีงบประมาณ 2546)	V-29
5.7	รายจ่ายประจำปีงบประมาณ 2546 ใน 3 อบต. จำแนกตามแผนงาน	V-31
5.8	รายจ่ายประจำปีงบประมาณ 2546 ใน 3 อบต. จำแนกตามหมวดงบประมาณ	V-32
5.9	การจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ของ อบต. ทั้ง 3 แห่ง ในปี 2546	V-34
5.10	การจัดการ และการกำจัดขยะมูลฝอยในพื้นที่ของ อบต. ทั้ง 3 แห่ง	V-34
5.11	การให้น้ำหนักกับสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ อบต. ทั้ง 3 แห่ง กำลัง เผชิญในปัจจุบัน	V-35
5.12(ก)	ผลการวิเคราะห์ข้อบังคับตำบลที่สอดคล้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มี อยู่ของ อบต. บ้านกลาง	V-37
5.12(ข)	ผลการวิเคราะห์ข้อบังคับตำบลที่สอดคล้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มี อยู่ของ อบต. มะเขือแจ้	V-38
5.12(ค)	ผลการวิเคราะห์ข้อบังคับตำบลที่สอดคล้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มี อยู่ของ อบต. เหมืองง่า	V-39
6.1	สรุปเหตุการณ์ ปัญหาและกระบวนการแก้ไขปัญหา	VI-90

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพที่		หน้า
5.1	แผนที่ที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรม และอบต. 3 แห่ง	V-1
5.2	ลำน้ำกวัง ปลายาย ลอยน้ำ	V-21
5.3	กองขยะลำพูน	V-23
5.4	ถังบรรจุสารเคมี	V-24
5.5	แผงวงจรไฟฟ้า	V-24
5.6	ปลายายในบ่อบำบัดของนิคมฯ	V-25
6.1	กระบวนการทำงานในพื้นที่	VI-53
6.2	น้ำเสียที่ไหลออกจากโรงอบลำไย	VI-63
6.3	กองขยะหน้าโรงงานเพาะเห็ดนางฟ้า	VI-63
6.4	ใบลำไยที่มีสภาพหงิกงอซึ่งเชื่อว่าเป็นผลจากสารมลพิษจากโรงงาน	VI-64
6.5	บ่อสาธารณะ มีน้ำเป็นสีเขียว ซึ่งเกิดจากมีผู้นำขยะจากนิคมอุตสาหกรรมฯ มาจุดไฟเผา	VI-64
6.6	แสดงแผนที่เดินดินของตำบลมะเขือแจ้	VI-65
6.7	คราบสีน้ำตาลในลำเหมือง	VI-66
6.8	คราบน้ำมัน และกระป๋องน้ำมันเครื่องในลำเหมืองหลังร้านซ่อมหม้อน้ำ	VI-66
6.9	กองขยะข้างลำเหมืองบริเวณทางเข้าหมู่บ้านภัทรวิสัย	VI-67
6.10	แสดงแผนที่เดินดินของตำบลเหมืองง่า	VI-67
6.11	น้ำเสียล้นจากท่อระบายน้ำ	VI-68

รูปภาพที่	หน้า
6.12 กองขยะหลังหอพัก	VI-69
6.13 บ่อน้ำบาดาลที่พบสารหนู	VI-69
6.14 แผนที่เดินดินของตำบลบ้านกลาง	VI-70

บทที่ V: กรณีศึกษา

การพัฒนาอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ในระดับพื้นที่ (จ.ลำพูน)

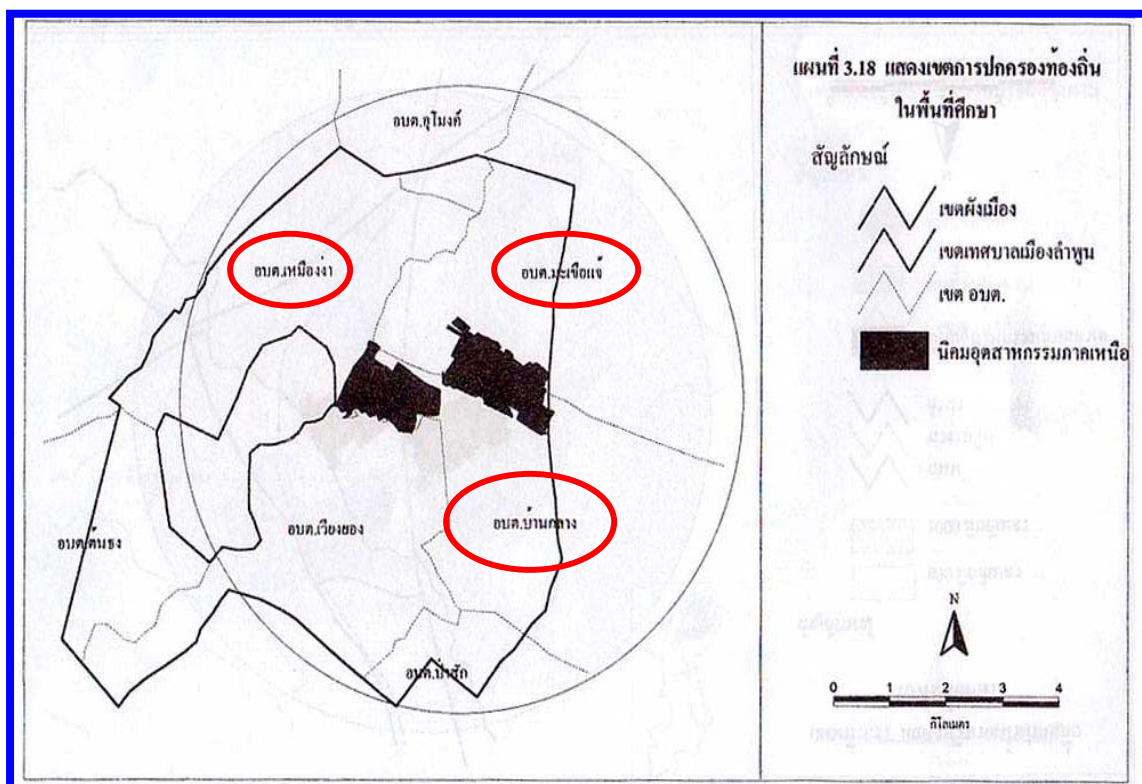
สถานการณ์ ปัญหาและผลกระทบ ใน จ.ลำพูน

5.1 นิคมอุตสาหกรรมใน จ.ลำพูน ประเภทอุตสาหกรรมกับโลกาภิวัตน์

5.1.1 สภาพทั่วไปของอบต. 3 แห่งใน จ.ลำพูน

เนื่องจากการศึกษานี้เป็นระยะที่ 2 ที่เน้นการสังเคราะห์ปัญหาเพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางและมาตรการในการแก้ไขปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมซึ่งสืบเนื่องต่อจากการศึกษาระยะที่ 1 ที่เน้นการสืบค้นปัญหา ดังนั้น พื้นที่ อบต. ที่ศึกษานี้จึงเป็นพื้นที่เดิมที่ศึกษาในระยะแรก ที่อยู่ใกล้นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือลำพูนได้แก่ อบต. บ้านกลาง อบต.เหมืองง่า และอบต.มะเขือแจ้ สภาพของพื้นที่โดยสังเขป (ดูภาพที่ 5.1)

ภาพที่ 5.1 แผนที่ที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรม และอบต. 3 แห่ง

● **ขนาดของประชากรกับขนาดปัญหาสิ่งแวดล้อม ใน 3 อบต.**

จากการศึกษาในพื้นที่บริเวณรอบนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ในเขต อบต. 3 แห่ง ปรากฏข้อมูลประชากร ดังนี้ (ตารางที่ 5.1)

อบต.บ้านกลาง จัดเป็นอบต.ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศในเชิงรายได้ แต่มีจำนวนประชากร หลังคาเรือนและหมู่บ้านน้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับอีก 2 อบต. ที่ถูกจัดอยู่ในประเภทขนาดเล็ก อย่างไรก็ตาม สภาพปัญหาในพื้นที่และบริการสาธารณะที่อยู่ในขอบเขตภารกิจที่อบต.ต้องรับผิดชอบดูแลนั้น จะเห็นได้ว่าอบต.บ้านกลางนี้มีขนาดของปัญหาที่ใหญ่มาก เนื่องจากมีจำนวนประชากรแฝงที่สูงถึง 40,000 คน ซึ่งคนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแรงงานที่เข้ามาทำงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จ.ลำพูน

อบต.มะเขือแจ้ เป็นอบต.ขนาดเล็ก แต่มีจำนวนหมู่บ้านที่อยู่ในความดูแลสูงกว่า มีจำนวน 20 หมู่บ้าน ส่วนประชากรแฝงใน อบต.มะเขือแจ้ไม่มีข้อมูลทราบแน่ชัด สำหรับ **อบต.เหมืองง่า** เป็นอบต.ขนาดเล็กเช่นกัน แต่จำนวนประชากรและหลังคาเรือนสูงกว่าอบต.มะเขือแจ้ และมีประชากรแฝงประมาณ 4,000 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ทำงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จ.ลำพูน ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่เช่นกัน

ตารางที่ 5.1 จำนวนประชากร และหลังคาเรือน ในพื้นที่ 3 อบต.

ข้อมูลพื้นฐาน ในเขตความรับผิดชอบ	หน่วย	จำนวน		
		บ้านกลาง	มะเขือแจ้	เหมืองง่า
1. หมู่บ้าน	หมู่บ้าน	12	20	10
2. บ้าน เรือน	หลัง	1,633	5,071	5,273
3. ประชากร (รวม)	คน	7,533	14,104	18,151
● ประชากรแฝง	คน	40,000	(ไม่ทราบข้อมูล)	4,000
● ไม่รวม ประชากรแฝง	คน	7,533	14,104	14,151

เนื่องจากเป็นที่ทราบกันดีว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะปัญหามลพิษที่มีมากขึ้นจะแปรผันตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ขนาดของภารกิจที่แต่ละอบต.ที่ตั้งอยู่รอบบริเวณนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ต้องรับผิดชอบต่อปัญหาที่ต้องจัดการแก้ไขจะมีมากน้อยต่างกัน ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาพบว่า อบต.บ้านกลาง ซึ่งเป็นอบต.ขนาดใหญ่ในเชิงรายได้นั้นก็กลับมีจำนวนประชากรน้อยตามทะเบียนราษฎร แต่กลับต้องดูแลประชากรแฝงซึ่งมีจำนวนสูงมากเกือบ 6 เท่าของประชากรในพื้นที่ตามทะเบียนราษฎร ทั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่อพยพเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

- การเติบโตของเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (จำนวนและประเภทของสถานประกอบการ แรงงาน)

การเกิดขึ้นของสถานประกอบการต่างๆในพื้นที่ 3 อบต. มีทั้งที่เป็นทุนท้องถิ่นและทุนต่างชาติเข้ามาลงทุน **อบต.บ้านกลาง**เป็นที่ตั้งของการนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จ.ลำพูน จึงมีสถานประกอบการจำนวนมากที่สุด ประเภทโรงงานมีจำนวนรวม 76 แห่ง และหอพัก 365 แห่ง (จำนวน 9,140 ห้อง (ตารางที่ 5.2) **อบต.มะเขือแจ้** มีโรงงาน 12 แห่ง และหอพัก 82 แห่ง และ**อบต.เหมืองง่า** มีจำนวนโรงงานในพื้นที่ 10 แห่ง แต่มีจำนวนหอพักสูงถึง 310 แห่ง

หอพักในเขต**อบต.เหมืองง่า**ที่มีจำนวนสูงเช่นนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนโรงงานที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งดูจะมีจำนวนน้อยกว่า**อบต.บ้านกลาง**นั้น ก็เนื่องมาจากแรงงานส่วนหนึ่งที่ย้ายถิ่นมาทำงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ได้เข้ามาเช่าหอพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวจำนวนมาก

ตารางที่ 5.2 จำนวนสถานประกอบการในพื้นที่ 3 อบต.

ข้อมูลพื้นฐาน	หน่วย	จำนวนในเขตความรับผิดชอบ		
		บ้านกลาง	มะเขือแจ้	เหมืองง่า
● โรงงาน	แห่ง	76	12	10
● หอพัก	แห่ง	(365 (9, 140 ห้อง	82	310
● อาคารพาณิชย์ อื่นๆ	แห่ง	-	3	30
สถานประกอบการ (รวม)	แห่ง	441	97	350

ในทางกลับกัน การที่มีอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในพื้นที่โดยเฉพาะที่เป็นนิคมอุตสาหกรรม กิจกรรมหนึ่งที่สร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่และเห็นได้ชัดคือ กิจกรรมหอพักและบ้านเช่า ร้านอาหาร และสถานบันเทิงต่างๆ โดยเฉพาะในเขต **อบต.เหมืองง่า** ซึ่งเป็น**อบต.**หนึ่งที่ตั้งอยู่ใกล้เขตนิคมอุตสาหกรรมลำพูน มีหอพักจำนวนมาก ก็เนื่องมาจากแรงงานส่วนหนึ่งที่ย้ายถิ่นมาทำงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ได้เข้ามาเช่าหอพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ความเจริญจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วนี้ **อบต.**ไม่สามารถจัดหาระบบสาธารณูปโภคในชุมชนให้ทันกับความต้องการที่มีมากขึ้น ประกอบกับขาดการวางผังเมือง หลายพื้นที่กลายเป็นแหล่งชุมชนแออัด มีหอพักและบ้านเช่ากระจุกตัว พบปัญหาขยะตกค้าง ปัญหาน้ำเน่าท่วมขัง ขาดระบบการระบายน้ำเสีย เป็นต้น

- การก่อกำเนิดของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จ.ลำพูน ในพื้นที่ของ**อบต.บ้านกลาง**

นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือก่อกำเนิดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการตั้งเป็นนิคมอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารเกษตร สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2527 มีพื้นที่ 1,788 ไร่ ประกอบด้วยเขตอุตสาหกรรมทั่วไป 890 ไร่ เขตอุตสาหกรรมส่งออก 160 ไร่ และอื่นๆ เช่น เขตพาณิชย์และที่พักอาศัยรวม 730 ไร่ แต่ในท้ายที่สุดได้กลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์จนถึงปัจจุบัน เนื่องจากในระยะแรกของการดำเนินงานประสบปัญหามีนักลงทุนมาเช่าซื้อน้อยมาก โดยเฉพาะในพื้นที่เขตอุตสาหกรรมทั่วไป การที่นักลงทุนสนใจเช่าซื้อที่ดินในเขตนิคมอุตสาหกรรมทั่วไปของนิคมอุตสาหกรรมลำพูนน้อยมาก เนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ ประการแรกคือ ราคาที่ดินในเขตนิคมฯสูงกว่าที่ดินนอกเขตนิคมฯที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันกว่าเท่าตัว นอกจากนี้โรงงานที่จะไปตั้งในเขตดังกล่าวจะได้รับการเข้มงวดด้านสิ่งแวดล้อมจึงเป็นการเพิ่มต้นทุนค่าใช้จ่ายของนักลงทุน ประกอบกับนักลงทุนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นนักลงทุนขนาดย่อมมักนิยมตั้งโรงงานใกล้บ้านมากกว่า

ดังนั้น เขตนิคมอุตสาหกรรมส่งออกจึงถูกขยายให้มากขึ้นกว่าที่กำหนดไว้ โดยมีจำนวนถึง 812 ไร่ ขณะที่เขตอุตสาหกรรมทั่วไปลดเหลือ 341 ไร่ ประกอบกับในช่วงเวลาของปี พ.ศ. 2530-2533 ซึ่งเป็นช่วงของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ราคาที่ดินในเขตเมืองเพิ่มขึ้น ขณะที่ราคาที่ดินในนิคมอุตสาหกรรมได้ลดราคาต่ำลง จึงส่งผลให้การเช่าซื้อที่ดินในนิคมอุตสาหกรรมลำพูนขยายตัวอย่างรวดเร็ว¹

● การเข้ามาของอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ใน จ.ลำพูน

อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ เป็นอุตสาหกรรมการผลิตที่เจริญเติบโตเร็วที่สุดและมีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกปัจจุบัน มีผู้กล่าวว่า เพียงหนึ่งชั่วอายุคน การปฏิวัติอุตสาหกรรมเทคโนโลยีขั้นสูงได้แพร่กระจายไปทั่ว จากแหล่งที่เป็นต้นกำเนิดในซิลิคอนวอลลีย์ ในประเทศสหรัฐอเมริกา ไปสู่การถือครองสัดส่วนจำนวนมากกระจายทั่วโลก ในปัจจุบันเราจะพบว่าเพียงคอมพิวเตอร์ทั่วไปอันประกอบด้วยองค์ประกอบของชิ้นส่วนต่างๆนั้น ได้แยกส่วนกันผลิต ดังนั้น การประกอบชิ้นส่วนขึ้นมาแต่ละครั้ง จึงมีที่มาของแหล่งผลิตจากทั่วโลก เช่น

- Semiconductor chips ทำจากประเทศนิวเม็กซิโก สก็อตแลนด์ มาเลเซีย
- Disk Drive ทำจากประเทศสิงคโปร์ ประเทศไทย
- Cathode Ray Tube(CRT) monitor ทำจากประเทศญี่ปุ่น
- Circuit boards ทำจากประเทศจีน และประกอบในเม็กซิโก คอสตาริกา

ดังนั้น อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นอุตสาหกรรมที่มีความเชื่อมโยงกับโลกาภิวัตน์ เนื่องจากต่างชาติเป็นเจ้าของเทคโนโลยีดังกล่าว ฉะนั้นกลุ่มทุนหลักจึงมาจากต่างประเทศเป็นสำคัญ โดยเฉพาะนิคมอุตสาหกรรมลำพูนนั้น เป็นพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมแห่งแรกของประเทศ

¹ หมายเหตุ ปันเปี่ยมรัมย์ 2536 อุตสาหกรรมจังหวัด (provincial Industries) สมุดปกขาว ฉบับที่ 10 เอกสารสำหรับคณะกรรมการการของรัฐสภา สถาบันนโยบายศึกษา ธันวาคม 2536

ไทย ที่ทุนข้ามชาติและเป็นเจ้าของเทคโนโลยีขั้นสูงได้ย้ายฐานการผลิตมายังประเทศไทย จากข้อมูลของบริษัทผลิตสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ทั้งหมด ในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน มีจำนวน 24 แห่ง พบผู้ถือหุ้นในบริษัทต่างๆ มีสัญชาติเกือบทั้งหมดเป็นชาวต่างชาติ เป็นชาวญี่ปุ่นมากที่สุด (ดูตารางที่ 5.3.)

ข้อมูลข้างต้นสอดคล้องกับงานศึกษาของโฆเซิต บันเปียมรัฐ² ที่ได้กล่าวว่าความจำเป็นของนักลงทุนต่างชาติในเรื่องขยายแหล่งที่ตั้ง โดยเฉพาะที่เข้ามาตั้งโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ส่วนใหญ่เป็นประเภทย้ายฐานหรือขยายฐานการผลิตจากแหล่งเดิม ข้อมูลจากอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูนแสดงให้เห็นว่า ในบรรดาจำนวนโรงงาน 86 แห่ง ที่อยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมลำพูนเป็นโรงงานที่ย้ายฐานการผลิตจากโรงงานเดิมกว่า 47 แห่ง และส่วนใหญ่เป็นโรงงานที่นักลงทุนเป็นชาวต่างชาติ และส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมประเภทอิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ อุตสาหกรรมสิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูป และอุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตร ตามลำดับ โรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมส่งออก

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการในเวลานั้นเกี่ยวกับแรงจูงใจในการย้ายฐานการผลิตเข้ามาในเขตนิคมอุตสาหกรรมลำพูน เหตุผลสำคัญคือ

1. ความต้องการแรงงานจำนวนมาก โดยเฉพาะแรงงานหญิงซึ่งยังมีค่าแรงถูก ซึ่งในขณะนั้นค่าแรงที่ จ.ลำพูนประมาณ 82 บาทต่อวัน เปรียบเทียบกับ กทม. และปริมณฑล 100 บาท และ จ.เชียงใหม่ 88 บาท
2. ทำเลที่ตั้ง ใกล้สนามบินเชียงใหม่ ซึ่งเป็นสนามบินนานาชาติ สะดวกต่อการขนส่ง
3. ราคาที่ดินไม่แพง เมื่อเทียบกับราคาที่ดินใน จ.เชียงใหม่
4. ได้รับสิทธิประโยชน์ด้านภาษีและอื่นๆ เนื่องจากเป็นเขตส่งเสริมการลงทุน

● ประเภทสารเคมีที่ใช้ในอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์

จากข้อมูลสารเคมีที่ใช้ในกลุ่มโรงงานอิเล็กทรอนิกส์จำนวน 19 โรงงานเท่าที่มีให้ (ตารางที่ 5.4) พบว่าสารเคมีที่พบทั่วไปคือ

- ตะกั่วที่อาจใช้ในการบัดกรี (solder) หรือการเชื่อมประสานแบบต่างๆ ในลักษณะการใช้งานจะมีการหลอมละลายทำให้เกิดไอระเหย

² อ้างใน โฆเซิต บันเปียมรัฐ 2536 (หน้า 44)

- กรดแร่ ที่ใช้กัดละลายหรือทำความสะอาด เช่น กรดไนตริก กรดไฮโดรคลอริก ในการใช้งานจะใช้ในรูปของเหลวที่อาจจะเกิดการสัมผัสกับผิวหนังและอวัยวะต่างๆได้
- กาวซึ่งมีตัวทำละลายอยู่ และตัวทำละลายประเภทต่างๆที่มักใช้ในการทำความสะอาดชิ้นงาน เช่น ไตรคลอโรเอทิลีน คลอโรฟอร์ม ไอโซโพรพิล แอลกอฮอล์ ไซลีน ทั้งกาวและตัวทำละลายนั้น ในการใช้งานจะมีการระเหยได้เป็นเรื่องปกติ ทำให้เกิดการเข้าสู่ร่างกายของคนได้ โดยผ่านระบบทางเดินหายใจ

สารเคมีทุกชนิดที่มีการใช้กันอยู่นั้น ล้วนแต่มีความเป็นพิษทั้งสิ้น หากมีค่าความเข้มข้นเกินค่าที่ยอมรับได้ เช่น

ก) ตะกั่ว มีความเป็นอันตรายต่อระบบเลือด ประสาทส่วนกลาง ไต กระเพาะอาหาร และความเข้มข้นในอากาศต้องน้อยกว่า 0.1 mg/m^3 เพื่อป้องกันการสะสมตัวในเลือดของคนงาน (มาตรฐานของ NIOSH)

ข) ไอโซโพรพิลแอลกอฮอล์ มีความไวไฟเป็นอันตรายหากรับเข้าทางปากมากกว่า 250 mL มีค่าจำกัด AEL ในอากาศ = 400 ppm (acceptable exposure limit up to 10 hr prescribed by Dupont)

ค) กรดแร่ มีค่าพีเอชที่ต่ำ มีความสามารถในการกัดกร่อนที่สูง สามารถทำลายเนื้อเยื่อต่างๆได้

ง) ตัวทำละลายต่างๆที่ระเหยได้ดี จะมีความเป็นพิษต่อระบบประสาทในระยะยาวในระยะสั้นการสูดดมอาจจะทำให้เกิดการเวียนศีรษะได้ สำหรับตัวทำละลายกลุ่มที่มีคลอรีนอยู่ เช่น ไตรคลอโรเอทิลีน (TCE) นั้น หากรับเข้าไปมากๆจะเกิดผลทำให้อาเจียน ปวดท้อง ออกฤทธิ์กับประสาทส่วนกลาง ทำลายตับ นอกจากนี้ยังพบอีกว่า TCE ทำให้เพิ่มความเสี่ยงในการเกิดมะเร็งในสัตว์ทดลอง ค่า LD50 ของ TCE อยู่ในช่วง 2,850-7,200 mg/L ค่ามาตรฐานความเข้มข้นในน้ำดื่มสำหรับ TCE ของ U.S. EPA ประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดไว้ที่ 5 ppb

สารเคมีที่ใช้ในโรงงานเหล่านี้ สามารถเป็นพิษต่อมนุษย์ได้ในรูปแบบต่างๆกัน สารที่มักพบทั่วไปในแทบจะทุกโรงงานก็คือ สารบัดกรีและตัวทำละลายที่สามารถเข้าสู่คนได้ทั้งทางปากและทางเดินหายใจ อันตรายจากการรับประทานในปริมาณที่สูงอาจจะเกิดอย่างฉับพลัน ขณะที่อันตรายจากการหายใจสารเคมีเหล่านี้ในความเข้มข้นที่ต่ำเป็นระยะเวลายาวนาน อาจจะมีการแสดงผลร้ายได้หลังจากที่เวลาได้ผ่านไปนานแล้ว ผลเรื้อรังหรือระยะยาวของการหายใจสารเหล่านี้ควรมีการเฝ้าระวังและศึกษา เนื่องจากมีความสอดคล้องกับสภาพของการทำงานจริงของคนงานเป็นอย่างสูง

ตารางที่ 5.3 รายชื่อบริษัท/โรงงานอิเล็กทรอนิกส์ และสัญชาติผู้ถือหุ้น ที่ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ข้อมูล พ.ศ. 2547

ลำดับ	ชื่อบริษัท	สัญชาติผู้ถือหุ้น	ผลิตภัณฑ์
1	บจก.กรีนเนต จำกัด	สวิส,ไทย	ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
2	บจก.แอลทีอีซี (เจ้าของบริษัท ไทยเคนโซซ่า จำกัด)	ญี่ปุ่น	ผลิต/ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
3	บจก.แอลทีอีซี(LTEC LTD.)	ญี่ปุ่น, ดัตช์,สิงคโปร์	ผลิต/ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
4	บจก.ฟูจิคุระเพรซิชั่น เทคโนโลยี (เข้าบางส่วนของบริษัท.แอลที-อีซี) FUJIKURA PRECISION TECHNOLOGY CO.,LTD.	ญี่ปุ่น	ผลิต/ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
5	บจก. เค.วี เทคโนโลยี (K.V. TECHNOLOGY CO.,LTD.)	ญี่ปุ่น, ไทย	ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์และอัลบั้มรูป
6	บจก. เค อี ซี (ประเทศไทย) KEC (THAILAND) CO.,LTD.	เกาหลี	ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
7	บจก. เค เอส เอส อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย) KSS ELECTRONICS (THAILAND) CO.,LTD.	ญี่ปุ่น	ผลิต/ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
8	บจก.ชัฟเนอร์ อี เอ็ม ซี SCHAFFNER E.M.C. CO.,LTD.	สวิส,ไทย	ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
9	บจก.เซอวาล อิเล็กทรอนิกส์ เอ็นโคสเซอร์ (ประเทศไทย)	ญี่ปุ่น	ไม่มีข้อมูล
10	บจก.โตเกียว ทรัย (ประเทศไทย) TOKYO TRY (THAILAND) CO.,LTD.	ญี่ปุ่น	ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
11	บจก.ทาคาโนะ (ประเทศไทย) TAKANO (THAILAND) CO.,LTD.	ญี่ปุ่น	ผลิต/ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
12	บจก.แทสุค เพรซิชั่น (ประเทศไทย) TAESUK PRECISION (THAILAND) CO.,LTD.	เกาหลี	ผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
13	บจก.ไทยโจเอตซุ เอลคตริก คอร์ปอเรชั่น THAI JOETSU ELECTRIC CORPORATION LTD.	ญี่ปุ่น	ผลิตหลอดไฟฟ้า ประกอบแผงวงจรและอุปกรณ์
14	บจก.ไทยอาซาฮี อิเล็กทรอนิกส์ ดีไวซ์ THAI ASAHI ELECTRONICS DEVICE CO.,LTD.	สิงคโปร์, ไทย	ผลิต/ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์

ตารางที่ 5.3 รายชื่อบริษัท/โรงงานอิเล็กทรอนิกส์ และสัญชาติผู้ถือหุ้น ที่ตั้งอยู่ในนิคม
อุตสาหกรรมลำพูน ข้อมูล พ.ศ. 2547 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อบริษัท	สัญชาติผู้ถือหุ้น	ผลิตภัณฑ์
15	บจก.ไทยเอ็น เจ อาร์ THAI N.J.R. CO.,LTD.	ญี่ปุ่น,สิงคโปร์,ไทย	ผลิตผลิตภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์
16	บจก.นามิกิ ปริซิชั่น (ประเทศไทย) NAMIKI PRECISION (THAILAND) CO.,LTD.	ญี่ปุ่น	ประกอบผลิตภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์(มอเตอร์ขนาดเล็กและเครื่องมือแพทย์)
17	บจก.ฟาร์โซนิก โซลิด สเตท (ประเทศไทย) FARSONICS SOLID STATE (THAILAND) CO.,LTD.	ไต้หวัน, ญี่ปุ่น	ผลิต/ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
18	บจก.ฟูกูชิมะ ฟุตาบะ (ไทยแลนด์) จำกัด FUKUSHIMA FUTABA (THAILAND) CO.,LTD.	ญี่ปุ่น	ผลิต/ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
19	บจก.มูราตะ อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย) MURATA ELECTRONICS (THAILAND) CO.,LTD.	ญี่ปุ่น	ผลิต/ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์และผลิตภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์
20	บจก.ลำพูนชิงเดนเกิน LUMPHUN SHINDENGEN CO.,LTD.	ญี่ปุ่น	ผลิต/ประกอบผลิตภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์
21	บจก.อีเล็กโทรเซรามิกส์ (ไทยแลนด์) ELECTRO CERAMICS (THAILAND) CO.,LTD.	ญี่ปุ่น	ผลิตแผ่นอลูมินาเซรามิกส์ ใช้สำหรับอิเล็กทรอนิกส์
22	บจก.อินโนเวกซ์ (ประเทศไทย) INNOVLEX (THAILAND) LTD.	รักัน, ไทย	ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
23	บจก.โอกิ ปริซิชั่น (ประเทศไทย) OKI PRECISION (THAILAND) CO.,LTD.	ญี่ปุ่น, ไทย	ประกอบผลิตภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์
24	บจก.ฮานา ไมโครอิเล็กทรอนิกส์ (มหาชน) HANA MICROELECTRONICS (PUBLIC) CO.,LTD.	ไทย,ฮ่องกงและอื่น ๆ	ผลิต/ประกอบ ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์

ที่มา : ข้อมูลจาก <http://www.northnikom.org/index.php>

ตารางที่ 5.4 ผลิตภัณฑ์ สารเคมี วัตถุดิบ และการจ้างงาน ที่ใช้ในแต่ละขั้นตอนของการผลิตของโรงงานอิเล็กทรอนิกส์ในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือของบริษัทต่าง ๆ พ.ศ.2547

บริษัท	ผลิตภัณฑ์ 1	ผลิตภัณฑ์ 2	ผลิตภัณฑ์ 3	การจ้างงาน	แผนก	ขั้นตอนการผลิต	สารเคมี	วัตถุดิบ
บ. ไทยอาซาฮีอิเล็กทรอนิกส์ ดีไวส์	PCBA	LCDM, TFT Module	LCDP, TFT Panel	838	assembly		ตะกั่ว PCB(Parts Chip on Board)	
					LCDP		Glass แผ่นฟิล์มโพราไรเซออร์	
					LCDM		ACF(Anizotropic Conductive Film), FPC(Flexible Print Circuit)	
บ. เคอิชี (ประเทศไทย)	TRANSISTOR	-	-	1031			Bolnding: Goldwire99.99%, Lead wire, EMC(Epoxy Molding Compound), HCL35%, FLUX:Hydrazine Hydrate ,Lead	
							Carin3005:Etherlyne, Glycol	
บ. ฮานาไมโครอิเล็กทรอนิกส์	1. PCBA 2. WIRELESS RADIO FREQUENCY 3. FIBER OPTIC DEVICE	4. AIR PRESSURE AND TEMPERATURE CONTROL 5. WIRELESS SENSOR PRODUCT	6. SMART CARD AND MODULE FOR SMART CARD 7. LED ASSEMBLY 8. LED SUBMOUNT	1657	Chip on board (COB)		กาว Epoxy, Acetone/IPA	
					Curface Mount Device(SMD)		ตะกั่วเหลว น้ำ DI , Acetone/IPA,	
					Plate Through Hole(PTH)		น้ำ DI , Acetone/IPA,	

บ. นามิก พรี ซิชั่น (ประเทศไทย)	มอเตอร์ขนาดเล็กและส่วนประกอบ	ปั๊มจ่ายของเหลวและส่วนประกอบ	ลำโพงขนาดเล็ก	3466	Winding		ตะกั่ว	
					Molding			
					Rotor		Glue	
					Brush		Glue UV	
					Stator		Glue UV, DE BE Clear, Coolant, Devel	
					Final		Ink stamp	
					Sub assembly (A,B,C)		Acetone, Methyalcohol, ตะกั่ว	
บ. เค วี เทคโนโลยี	RESISTORS (ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์)	-	-	36	Resistors		Bon marque ink black, Crystalite, Silicone cement CB7189, IPA, Xylene, Silox XS 7188	
บ. ไทย โจเอด ซู อิเลคตริค คอร์ปอเรชั่น	ชุดหลอดไฟขนาดเล็ก พร้อมอุปกรณ์	เลนส์	-	544	ผลิตหลอดไฟขนาดเล็ก ติดตั้งเส้นลวดขัดเลนส์ CG ตรวจสอบภาชนะบรรจุดีส์แก้ว (Case)	เชื่อมตะกั่วหุ้มสาย	ตะกั่วบัดกรี	
บ. ลำพูนชิง เด็นเกิน	SEMICONDUCTOR	TRANSFORMER, SWITCHING POWER SUPPLY	PHOTOCONDUCTOR DRUM	1331	Semiconductor (Production 1,2,3)	Assembly, Cleaning, Molding, Cutting&Packing	Trichloroethylene, Clean through, Epoxy (ดูเอกสารเพิ่มเติม)	Leadframe, Chip, Connector,
					Power supply (Transformer, Switching)	Winding, Soldering, Ferite core setup&packing	Vanish, Alpha flux, Thinner, ตะกั่ว, PCB,	ลวดทองแดง, Bobbin, Ferite core, Electronic Parts
					Photo Conductor Drum(Production 1,2)	Cleaning, Dipping Gear Assembly&Packing	Chloroform, Acetone, Methanol, NMP, CG, Kerosine	Aluminium Tube, Water, Gear,
บ. ไฮยา กลาสติสก์ (ประเทศไทย)	GLASS SUBSTRATES for HDD	-	-	2958				

บ. ไฮยา ออฟ ติคส์ (ประเทศไทย)	เลนส์สำหรับ กล้องถ่ายภาพ และอุปกรณ์ ประกอบ	-	-	2950	PO		ดูเอกสารแนบ	
					MO		ดูเอกสารแนบ	
					RP		ดูเอกสารแนบ	
บ. แอลทีอีซี	MEMBRANE SWITCH	OPTICAL FIBER COMPONENTS	MAGNETIC COIL ASSEMBLY	3102	MBSW		IPA, Ink, Thinner, Cyclohexane, Resin, Xylene	Petfilm, Adhesive tape, Paper box, Kim tex paper
					COIL		Lubricant Oil, Adhesive, IPA<Solder, Flux	Magnetic wire, Spool, Tissue paper
					FOC		Ethanol, Hydrofluoric Acid(HF), Adhesive Resin, UV Silicone, Polishing Fluid	Optical fiber, Cleaning paper, Blade, PVC tape, Tube, Coupler, Ferrule, Connecting Part, Polishing Sheet,
บ. โอกิ พริน ซ์	ชิ้นส่วน อิเล็กทรอนิกส์	-	-	374				
บ. อินโนเวกซ์ (ประเทศไทย)	ชิ้นส่วนวงจร อิเล็กทรอนิกส์ ชนิดอ่อน	-	-	2961				
บ. อิเล็กโทร เซรามิกส์ (ประเทศไทย)	แผ่นเซรามิกส์ที่ ใช้ในงานอิเล็ก ทรอนิกส์	-	-	595		ผสมวัตถุดิบ เจาะ ตัด เผา ขึ้นงาน บรรจุ	Solvent	Alumina powder
บ. มูราตะ อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย)	1. TUNER 2. CATV 3. FLYBACK TRANSFORM ER 4. HIGH VOLTAGE 5. EMIAC	6. BUZZER 7. GYROSTAR 8. ULTRASONIC SENSOR 9. HIGH VOLTAGE POWER SUPPLY	10. SWITCHING POWER SUPPLY 11. PDP 12. CAPACITOR 14. CAPACITOR	3431				

			MKV 14 FOCUS					
บ. ทาคาโตะ (ประเทศไทย)	ชิ้นส่วน อิเล็กทรอนิกส์	ชิ้นส่วนอะไหล่แม่ พิมพ์	ชุดเลนส์ , ทาสี เลนส์ , ฉีด พลาสติก	528	Cx-5F,Cx-11F		น้ำยาไฮโซโทพรฟิว แอลกอฮอล์ น้ำยาIPA	
					Injection		Suntec Resin Ex, Resin SX, Clenner Super 102C, Clipika Cote, Chemical Coolant	
บ. เคเอสเอส อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย)	QUARTZ CRYSTAL UNITS RESONATOR S	CRYSTAL FILTER	CRYSTAL OSCILLATOR	2221			lead, Amonia, Nitric acid, Hydrogen Chloride,Particulate,	
บริษัท เอส เอ ม วี (ไทย แลนด์) จำกัด				300			Trichloroethylene	
บ. ซาฟเนอร์ อีเอ็มซี	ชิ้นส่วน อิเล็กทรอนิกส์	-	-	963				
บ. โตเกียว คอยล์ เอ็นจิ เนียร์ (ปทท)	อิเล็กทรอนิกส์	-	-	955				

ที่มา : อบต.บ้านกลาง จากการสำรวจสภาพสิ่งแวดล้อมในโรงงานที่ตั้งอยู่ในการนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ปี 2546 ของอบต.บ้านกลาง ร่วมกับหน่วยราชการต่างๆใน จ.ลำพูน

5.1.2 ผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ใน จ.ลำพูน

● ผลกระทบต่อประชาชนในชุมชน

จากการศึกษา ชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้นิคมอุตสาหกรรมโดยรอบ ได้รับผลกระทบดังนี้

ปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหามลพิษทางอากาศ ในกรณีชุมชนบ้านหนองเป็ด พบว่าได้รับกลิ่นเหม็นรบกวนที่ปล่อยออกมาจากโรงงาน และเป็นกลิ่นที่ก่อให้เกิดอาการวิงเวียนศีรษะ (แต่ปัจจุบันได้ย้ายโรงงานออกจากนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือแล้ว) ปัญหามลพิษทางน้ำ โดยเฉพาะลำน้ำกวงที่เป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคที่สำคัญ มักพบมีการปนเปื้อนน้ำเสียจากโรงงานและปลาตาย

ปัญหาการจราจรและอุบัติเหตุ ประชากรแรงงานที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะแรงงานที่ทำงานในนิคมอุตสาหกรรม ทำให้ช่วงเวลาก่อนเดินทางของแรงงานเข้าไปทำงานในนิคมอุตสาหกรรมมีปัญหาการจราจรติดขัด คนงานส่วนใหญ่นิยมใช้มอเตอร์ไซด์เป็นพาหนะขับขี่และบ่อยครั้งเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน

ปัญหาการใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภค เนื่องจากในระยะแรกเป็นการออกแบบการนิคมอุตสาหกรรมลำพูนเพื่อรองรับอุตสาหกรรมเกษตร เมื่อเปลี่ยนไปเป็นอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ จึงเป็นผลให้สาธารณูปโภคที่สร้างขึ้นไม่สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยเฉพาะปัญหาน้ำใช้ในอุตสาหกรรมที่ต้องการจำนวนมาก ปัญหาที่พบคือ ในชุมชนมีน้ำใช้ไม่เพียงพอ ทางอบต.บ้านกลางต้องขนน้ำมาจากแหล่งอื่น

● ผลกระทบต่อสุขภาพของแรงงานในอุตสาหกรรม

บทเรียนจากต่างประเทศที่เป็นที่ดังของอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ที่สำคัญ ได้แก่ ซิลิคอนวอลลเลย์ในสหรัฐอเมริกา นิคมอุตสาหกรรมไฮเทคในไต้หวัน เป็นต้น ล้วนให้บทเรียนสำคัญยิ่งที่แสดงถึงอันตรายของกระบวนการผลิตที่นำไปสู่ผลกระทบต่อสุขภาพของคนงานที่เข้าสู่อุตสาหกรรมกลุ่มนี้ และเนื่องจากวัสดุและสารเคมีที่ใช้เป็นโลหะหนักและสารตัวทำลายซึ่งมีความเป็นพิษสูง ดังได้แสดงข้อมูลบางส่วนเกี่ยวกับวัสดุและสารที่ใช้ในกระบวนการผลิตคอมพิวเตอร์และผลกระทบต่อสุขภาพ มักก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพที่เรื้อรังและยากที่จะตรวจสอบพิสูจน์ได้ทันที ต้องอาศัยการศึกษาวิจัยทางระบาดวิทยาในกลุ่มผู้ได้รับการสัมผัสสารเคมีจากอุตสาหกรรม ซึ่งต้องลงทุนด้านการวิจัยแบบระยะยาว

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากต่างประเทศ ที่ปรากฏในบทให้สัมภาษณ์ตอนหนึ่งของวิศวกรการผลิต ในนิคมอุตสาหกรรมไฮเทคแห่งหนึ่งในไต้หวัน ได้กล่าวว่า “คุณไม่อาจทราบได้ว่านานเท่าไรและปริมาณสารเคมีจำนวนเท่าใด ที่คุณได้รับจะส่งผลกระทบต่อคุณจริงๆ อย่างน้อยที่สุดพวกเราทุกคนรู้ว่ามันไม่ดีเลยที่นำตัวเองไปสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมที่ปนเปื้อนสารเคมี มีความ

พยายามเดียวที่เราทำได้ก็คือ การคุ้มครองตัวเราเองให้มีการปกปิดและป้องกันดีที่สุด ทำงานที่เสี่ยงให้เสร็จเร็วที่สุดเท่าที่เราจะทำได้”

สำหรับคนงานที่เจ็บป่วยจากการทำงานในอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน จากการศึกษาในคนงานกลุ่มหนึ่งที่ทำงานในอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ พบปัญหาสุขภาพในคนงานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีลำดับเหตุการณ์ดังปรากฏในภาคผนวก ก เล่มที่ 3

ปัญหาสุขภาพในคนงานที่อยู่ในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน มีความซับซ้อนในการจัดการ แก้ไขและยากแก่การพิสูจน์ ด้วยเหตุผลสำคัญ ดังนี้

1. ขาดกระบวนการเฝ้าระวังสุขภาพคนงานอย่างต่อเนื่อง กระบวนการผลิตมีการใช้สารเคมีประเภทโลหะและสารตัวทำละลาย อันเป็นสารที่มีพิษ และเป็นอันตรายต่อสุขภาพ ซึ่งคนงานจะต้องสัมผัสอยู่ตลอดเวลา แต่ระบบการดูแลสุขภาพที่เจ้าของโรงงานจัดให้เป็นเพียงระบบการรักษาสุขภาพที่ปลายเหตุ เป็นการดูแลอาการเจ็บป่วยทั่วไป สังเกตได้จากแพทย์ประจำบ้านที่มาประจำในโรงงานไม่ใช่แพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านอาชีวอนามัย ระบบการตรวจสุขภาพประจำปี ไม่ได้มีรายการตรวจที่สัมพันธ์กับความเสี่ยงที่คนงานสัมผัสอยู่เป็นประจำ
2. อาการป่วยของคนงานมักจะไม่แสดงออกทันที เนื่องจากเป็นลักษณะของการค่อยสะสมและซึมซับเข้าไปในร่างกาย เมื่ออาการปรากฏขึ้นมา ความเจ็บป่วยนั้นก็อยู่ในขั้นรุนแรงแล้ว ทำให้คนงานไม่สามารถทำงานต่อไปได้ (กรอบที่ 1) ค่าใช้จ่ายในการเฝ้าระวังรักษาจึงมักเป็นภาระของผู้ป่วยเอง เนื่องจากได้ลาออกจากงานและเป็นการยากที่จะพิสูจน์ว่าความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากการทำงาน ซึ่งจะต้องมีการเฝ้าระวังสุขภาพในเชิงระบาดวิทยา
3. คนงานส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่น เมื่อเจ็บป่วยสุขภาพไม่แข็งแรง มักจะลาออกจากงาน และย้ายถิ่นกลับไปบ้าน ยากแก่การติดตามกลับมาพิสูจน์หาสาเหตุที่แท้จริงของการเจ็บป่วย

สำหรับผู้ป่วยที่เป็นคนงานในนิคมอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ในยุคแรกๆ ที่ปรากฏอาการป่วยอย่างชัดเจน อันเนื่องมาจากได้รับสัมผัสสารเคมีอันตรายจากกระบวนการผลิต และปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่ คือคุณมยุรีย์ เติวยะ อ่านรายละเอียดและสาเหตุของปัญหาและการต่อสู้เพื่อเรียกร้องค่าชดเชย ในกรอบที่ 1 พร้อมประเด็นความคิดเห็นของแพทย์ต่อการรักษาคนงานจากนิคมอุตสาหกรรมลำพูนในช่วงเวลาดังกล่าว ดูกรอบที่ 2

กรอบที่ 1 ผลกระทบต่อสุขภาพของคนงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ : กรณีคุณมยุรีย์ เติวียะ

สรุปจากบทสัมภาษณ์ คุณมยุรีย์ เติวียะ เติวียะ ผู้ป่วยและอดีตคนงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน

ปี 1993 เป็นปีที่ 4 ที่คุณมยุรีย์ เติวียะทำงานในโรงงานของบริษัท Electro-Ceramics Ltd. มีชาวญี่ปุ่นเป็นเจ้าของบริษัท พบว่าตนเองมีอาการปวดศีรษะรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เป็นลมหมดสติหลายครั้งและในที่สุดถูกบังคับให้ออกจากงาน ในเวลานั้นเธอไม่ได้คิดว่า การกระทำของเธอได้ช่วยเธอพ้นจากสภาพแวดล้อมของการทำงานที่เลวร้ายและทำให้เธอเป็นหนึ่งในนักรณรงค์ที่มีชื่อเสียงในเรื่องความปลอดภัยในการทำงานสำหรับคนงานในสังคมไทย

สภาพแวดล้อมในการทำงาน

- ในปี 1980 รัฐบาลไทยได้จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือขึ้นที่ จ.ลำพูน ซึ่งได้ดึงดูดคนงานในพื้นที่และนอกพื้นที่จากชนบทเข้ามาจำนวนมาก มยุรีย์ เติวียะก็เป็นหนึ่งในคนงานหลายพันคนที่คิดว่า ตนเองโชคดีมากที่ได้งานในบริษัทที่อยู่ในเขตอุตสาหกรรม
- คุณมยุรีย์ เติวียะทำงานหนักมาก ไม่เคยลาพัก มักจะทำงานวันละ 8 ชั่วโมงและทำงานล่วงเวลาเพิ่มอีก 2 ชั่วโมง เสมอ ในหนึ่งสัปดาห์ทำงาน 7 วัน เธอจึงได้รับรางวัลพนักงานตัวอย่างของบริษัทแห่งนี้
- บริษัท Electro-Ceramics Ltd. โดยหลักทำการผลิต alumina ceramics substrate and printed substrate ในเวลานั้นบริษัทนี้มีคนงาน 120 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม แต่ทำงานในที่โล่งเปิดกว้างเป็นที่ที่คนงานบางคนต้องเผาวัสดุประจำ ผสมสารเคมีที่ไม่ทราบชื่อหรือทำความเข้าใจว่าอันตรายด้วยสารที่เป็นตัวทำลาย โดยไม่ใส่ถุงมือและผ้าปิดจมูกเพื่อป้องกันการสูดดม
- พื้นที่ของอาคารที่ทำงานมีตลาดอุปกรณ์ให้แสงที่เพียงพอ อากาศที่ผสมกับสารเคมีในบริเวณที่ทำงานมักส่งกลิ่นเหม็น ระบบการระบายอากาศทำงานไม่ได้ คนงานสัมผัสกับสารเคมีอันตรายเป็นประจำ บางครั้งสัมผัสกับสารตัวทำลายที่ไม่ทราบชื่อและรู้สึกคันตามผิวหนัง และบางครั้งที่บริเวณมือเปลี่ยนเป็นสีดำ

การต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตอยู่

- หลังจากทำงานในสภาพแวดล้อมดังกล่าวข้างต้น คนงานหลายคนจะรู้สึกปวดหลังและปวดคอ แม้บางคนถึงกลับเป็นลมหมดสติในห้องทำงาน ในที่สุดปัญหานี้ได้เกิดขึ้นกับมยุรีย์ เติวียะ ในระยะแรก คุณมยุรีย์ เติวียะได้ไปพบแพทย์ในโรงพยาบาลที่รับสัญญากับบริษัท แพทย์บอกว่าเธอไม่เป็นอะไร แพทย์ได้จ่ายยาเม็ดเหมือนกับคนงานอื่นๆที่มีอาการปวด ยาดังกล่าวได้ช่วยเธอบรรเทาอาการปวดในระยะแรก แต่เธอต้องพึ่งยามากขึ้นจนในที่สุดยานั้นไม่มีประโยชน์
- ในที่สุดเธอตัดสินใจไปโรงพยาบาลอีกแห่งหนึ่ง ได้มีการตรวจสุขภาพ หลังจากนั้นทราบผลภายในเวลา 1 สัปดาห์ แพทย์วินิจฉัยพบว่า เธอมีอาการของแรงดันน้ำในสมอง อาการปวดของมยุรีย์ เติวียะไม่สามารถกลับคืนสู่ปกติได้หลังจากรักษามา 3 สัปดาห์ เธอจำเป็นต้องกล่าวถึงกับแพทย์ว่าอาการดีขึ้นเพื่อให้แพทย์อนุญาตให้กลับบ้านได้

ผลกระทบต่อสุขภาพของคนงาน : กรณีคุณมยุรีย์ เติวียะ (ต่อ)

- วันที่ที่มยุรีย์ เติวียะกลับมาถึงบ้าน เธอไม่สามารถเคลื่อนไหวตัวได้ เธอถูกส่งกลับเข้าไปอยู่โรงพยาบาลอีก ในครั้งนี้แพทย์พบว่า มยุรีย์ เติวียะเคยทำงานในบริษัทอิเล็กทรอนิกส์ แพทย์ได้ตำหนิมยุรีย์ เติวียะที่ไม่ได้บอกความจริง เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในที่ทำงาน แพทย์จึงวินิจฉัยว่ามยุรีย์ เติวียะมีอาการได้รับพิษจากสารเคมี และแนะนำให้เธอผ่าตัด ในที่สุดเธอปฏิเสธ และแพทย์ยังได้เตือนเธอว่า จะต้องไม่กลับไปทำงานที่โรงงานอีก
- การรักษาของเธอมียาจ่ายที่แพงมาก เธอไปโรงพยาบาล 1 สัปดาห์ต่อ 1 ครั้ง เธอต้องจ่ายค่ารักษา 4,500 บาท สำหรับการรักษาครั้งต่อไป เธอจึงส่งใบเสร็จค่ารักษาไปเบิกที่บริษัท แต่โรงงานได้ปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง ไม่ยอมจ่ายค่ายาให้เธอ ทางบริษัทอ้างว่าใบรับรองแพทย์นี้เป็นของปลอม
- ในเวลานั้น มยุรีย์ เติวียะได้พบคุณหมอรพพรณ เมธาติลกกุล ผู้เชี่ยวชาญด้านโรคจากการทำงาน และวินิจฉัยพบว่าได้รับพิษจากสารเคมีอันตราย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพบว่าสารอลูมิเนียมในกระดูกซึ่งเป็นเหตุให้เธอปวดกระดูก การวินิจฉัยครั้งนี้ทำให้เธอย้อนคิดได้ว่า เธอเคยถูกมอบให้ทำงานผสมสารอลูมินากับวัสดุอื่นๆและเทเข้าไปในหลอดคล้ายหลอดภาพของ TV

เพื่อการพิสูจน์

- ในปี พ.ศ.2537 มยุรีย์ เติวียะไปยังศาลยุติธรรมด้านแรงงาน เพื่อฟ้องร้องบริษัท Electro-Ceramics Ltd. เพื่อความยุติธรรมของแรงงาน ใช้เวลานานถึง 3 ปีในการฟ้องร้องคดี ในระหว่างนั้นหลายคนเชื่อว่ามยุรีย์ เติวียะต้องชนะคดี มีแพทย์ 4 คนเป็นพยานให้เธอ มยุรีย์ เติวียะเข้ารับการผ่าตัดขาในช่วงนั้น ทำให้อ่อนแอไม่สามารถเดินทางได้ ผู้พิพากษายังได้ส่งรพพยาบาลฉุกเฉินมารับเธอไปขึ้นศาล
- มยุรีย์ ต่อสู้คดีอยู่ 3 ปี ศาลมีคำสั่งยกฟ้องคดีสารพิษอลูมินาของเธอ เมื่อเดือนตุลาคม 2539

Hua-Mei Chiu. **Standing Against Chemical Poisoning to Workers in Northern Thailand—the Story of Mayuree Taeviya and Friend for Friend Club.** Taiwan Environmental Action Network.

<http://tean.formosa.org/campaign/hightech/thailandstudy.html>

กรอบที่ 2 ประสบการณ์และมุมมองของแพทย์ต่อ การรักษาสุขภาพของคนงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน

1. เหตุการณ์ในช่วงที่มีคนงานเสียชีวิต

กรณีคนงานที่ทำงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน 14 คนที่เสียชีวิตในเวลาใกล้เคียงกัน ในช่วงเหตุการณ์นั้น มีการจัดแถลงข่าวที่ จ.เชียงใหม่ สื่อมวลชนจากหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ และผู้จัดการมาเข้าร่วม ทางนิคมอุตสาหกรรมได้เชิญแพทย์ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของกองทุนเงินทดแทนมากกว่า 10 ปี มาเป็นผู้ตอบคำถามสื่อมวลชน และมีประชาชนกลุ่มหนึ่งไปร่วมฟังด้วย มีการตั้งคำถามจากฝ่ายคนงาน แต่ฝ่ายการนิคมอุตสาหกรรมไม่สามารถตอบได้ ส่วนแพทย์จากกองทุนฯตอบว่าเป็นโรคที่ไม่ปรากฏแน่ชัดว่า สาเหตุมาจากอะไร ขณะนั้นคนทั่วไปเข้าใจว่าเป็นโรคเอดส์ หนังสือพิมพ์ก็ประโคมข่าวอย่างต่อเนื่อง

แพทย์ที่เป็นเจ้าของผู้ป่วย ในขณะนั้นสังกัดที่โรงพยาบาลมหาราชเชียงใหม่ ส่วนข้อมูลเก่าของคนงานที่เสียชีวิตที่เปิดเผยได้อยู่ที่โรงพยาบาลแมคคอมมิ จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีแพทย์หญิงทิพย์สุรางค์ เป็นผู้ดูแลผู้ป่วย แพทย์หญิงทิพย์สุรางค์ เป็นผู้ทำการศึกษากรณีดังกล่าวและนำไปเสนอที่สมาคมอาชีวเวชศาสตร์สิ่งแวดล้อม ได้ยืนยันว่าจะต้องมีสาเหตุมาจากสารโลหะหนัก ผลวินิจฉัยพบว่าอาการป่วยเกิดจากอลูมินา (Alumina) เสริมกับไตรคลอโรเอทิลีน (trichloroethylene) ซึ่งก่อให้เกิดภาวะของการทรุดโทรม

2. สาเหตุที่สำคัญของการเสียชีวิตในคนงานนิคมอุตสาหกรรมลำพูน

เนื่องจากสารไตรคลอโรเอทิลีน เป็นสารตัวทำละลาย (solvent) ทำให้มีอาการทางสมอง ไตวาย และเมื่อเข้าสู่ร่างกายจะหายไปกับกระแสเลือด เพราะเป็นสารตัวทำละลายที่ระเหยได้ง่าย สำหรับกรณีคุณมยุรี พบมีอาการของระบบประสาทถูกทำลาย

ในช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์นั้น พบว่าในบริเวณ จ.ลำพูน มีการใช้ถังถังพลาสติกบรรจุสารเคมีจำนวนมากในชุมชน มีการนำถังพลาสติกมาจำหน่าย แล้วชาวบ้านนำไปใช้ต่อเป็นที่รองน้ำ (เช่นเดียวกับที่ทีมงานวิจัยปัจจุบันพบว่ามีคนเอาถังบรรจุสารเคมีมาใส่น้ำดื่ม) เมื่อติดตามไปก็ปรากฏว่า มีโรงงานแห่งหนึ่งรับซื้อถังที่บรรจุสารเคมี และนำมาล้างไตรคลอโรเอทิลีน น้ำที่ชะล้างได้ปนเปื้อนลงไปในน้ำใต้ดิน โรงงานจึงต้องเสียค่าสูบน้ำใต้ดินที่ปนเปื้อนนั่น และมีโรงงาน 2 แห่ง ถูกสั่งปิด

3. ผลกระทบต่อผู้เคลื่อนไหว

นพ.จรัส พิมพ์ไธ เป็นแพทย์ในโรงพยาบาลแมคคอมมิ ขณะนั้น ได้ลงไปในพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ญาติ และผู้ดูแลคนงานก่อนที่เขาจะเสียชีวิต และเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการ ที่ กองระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข ทำนรู้สิกว่าในที่ประชุมมีการระหองระแหงกันระหว่างคณะกรรมการ ซึ่งได้รับแต่งตั้งและดำเนินการมาได้ 6 เดือนก็มีข้อแตกหัก ในระหว่างการประชุมคณะกรรมการได้อนุญาตให้ผู้จัดการโรงงานต่าง ๆ มาฟังรายงานที่นพ.จรัส ศึกษาแนะนำเสนอ ซึ่งนพ.จรัสเห็นว่าไม่ถูกต้อง เพราะเห็นว่าทางฝ่ายโรงงานเป็นจำเลย แต่ทางนิคมอุตสาหกรรมเป็นผู้เชิญมา และให้เหตุผลว่าเป็น case study ยังไม่ใช่เป็นการแถลงผล ในที่สุดทำได้ 80 เปอร์เซ็นต์ ก็นำ case study มาเสนอและปิด case study ในปี 2538 ในความเป็นจริง ปีนั้นจะต้องมีการจัดแถลงข่าวโดยกระทรวงสาธารณสุขแต่กลับไม่มี

4. ข้อมูลจากการสอบสวนโรค

แพทย์ที่เรียนจบวิชาชีพเวชศาสตร์ในช่วงนั้นมีน้อยมาก ดังนั้น การดูแลคนไข้ที่มีสาเหตุหรือโรคอันเกิดการทำงาน แพทย์ส่วนใหญ่เกือบไม่ได้คำนึงถึง ก่อนปี 2539 การเกิดอุตสาหกรรมขึ้นเป็นที่ตื่นเต้นมากของประเทศชาติ ทุกคนคิดว่าดี ไม่เคยคำนึงถึงผลร้าย หรือโรคที่เกิดตามมาว่ามีอะไรบ้าง ซึ่งความจริงโรคร้ายต่างๆอันเกิดจากอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ที่มีการย้ายฐานการผลิตมาที่เมืองไทย ผลกระทบทางสุขภาพของคนงาน ส่วนหนึ่งเกิดจากเราไม่สนใจ และกลัวว่าคนงานตกงาน เศรษฐกิจแย่ และที่สำคัญคือแพทย์ไม่เข้าใจปัญหาของโรค เมื่อคนไข้ตายแล้ว ยังไม่ทราบว่าจะเกิดจากอะไร เพราะไม่เคยเรียน

5. การผ่าตัดพิสูจน์ไม่ได้

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ เนื่องจากคนไข้บางคนเกิดไม่สบายแล้วไปหาหมอ หมอในภาคเหนือส่วนใหญ่คิดว่าคนไข้เป็นโรคต่างๆ แต่ไม่ได้นึกถึงว่าอาจเกิดจากสารเคมี สารระเหย สารละลายต่างๆในอุตสาหกรรม คนงานบางคนไปหาหมอในหลายๆที่ แต่ไม่มีคำตอบ

นพ.จรัส ทำหน้าที่เป็น ผอ.รพ.แมคคอมมิค ในช่วงนั้น มีการพูดคุยระหว่างแพทย์ด้วยกันว่าพบสิ่งแปลกในคนไข้ จึงมีแพทย์คนหนึ่งเกิดสนใจและจุดประเด็นให้พวกแพทย์ด้วยกันช่วยกันตรวจสอบวินิจฉัย คนไข้สามคนที่มาพบแพทย์ ลำดับเหตุการณ์ดังนี้

- เมื่อ 27 สค.2536 คนไข้เป็นผู้หญิง นางสาว..... อายุ 23 ปี เข้ามา รพ.ด้วยโรคปวดศีรษะ แล้วชัก แพทย์หาสาเหตุทุกอย่างไม่พบ ในขั้นแรกยังสงสัยว่าเป็นโรคเอ็ดส์หรือไม่ วันที่ 9 ก.ย.36 เขาก็เสียชีวิต แพทย์ยังไม่ทราบว่าจะเกิดจากสาเหตุใด ซึ่งก็ต้องยอมรับว่าหลายโรคเมื่อตาย การพิสูจน์ศพแล้วหาสาเหตุไม่ได้ก็มี
- ต่อมา วันที่ 15 พย. 2536 มีคนไข้อีกรายหนึ่งเข้ามาโรงพยาบาลด้วยอาการปวดศีรษะ แขนขาอ่อนแรง เมื่อรับการตรวจวินิจฉัยก็ไม่พบอะไร จนทำให้แพทย์เกิดความสงสัย แต่มีคนไข้อาการสมองบวม และเสียชีวิตที่โรงพยาบาล เมื่อ 12 ธค.2536 ซึ่งคนไข้รายนี้มีความน่าสนใจว่า “ ก่อนตายต้องการขอเลือด ซึ่งผมแต่งเรื่องไปที่ตำรวจว่าตายผิดธรรมชาติ และส่งเรื่องไปที่คณะแพทยศาสตร์ ม.เชียงใหม่ แต่น่าเสียใจที่คณะแพทย์ทำงานนี้ไม่สำเร็จ รพ.แมคคอมมิค ทำเรื่องนี้เองไม่ได้ เพราะเป็น รพ.เอกชน หลังจากนั้นอีกเดือนหนึ่งติดตามผล ก็พบว่าคณะแพทยศาสตร์ ไม่มีการติดตามผลให้”

คนไข้สองรายนี้ที่เสียชีวิต ชี้ชัดว่าเกิดต้องเกิดปัญหาแน่ สำหรับกรณีคุณมยุรีย์ นพ.จรัสเชื่อว่า มีส่วนค่อนข้างมากกว่ามีสาเหตุจากการทำงาน แต่เสียชีวิตที่ไปถึงศาลฎีกาแล้วก็จบ นพ.จรัสได้เคยคุยกับคุณหมอมอรรถพันธ์ ทราบว่า คุณมยุรีย์ มีระดับลูมิโนในเลือดสูง ข้อมูลนี้ไม่ถูกนำมาใช้ แต่กลับใช้ข้อมูลของกองระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเก็บตัวอย่างจากเส้นผมมาใช้วิเคราะห์แทน การตรวจในทอวียะสามารถเป็นหลักฐานได้ แต่เส้นผมจะใช้เป็นหลักฐานลำบาก ซึ่งกรณีคุณมยุรีย์ได้ใช้กระดูกมาเป็นหลักฐาน แต่ศาลไม่ได้พิจารณาข้อมูลส่วนนี้

การที่จะทราบสาเหตุของโรคนั้นต้องอาศัยดูอาการของคนไข้ ซึ่งกรณีสองรายที่ตายไปแล้วคนแรกไม่ทราบอาการเลย แต่คนที่สองทำให้เกิดความสงสัย และนพ.จรัส ต้องการให้ตรวจเลือดรายที่สองนี้เพื่อจะดูว่ามีระดับของ toxicity เท่าไร เนื่องจากอาการที่เกิดไม่ใช่เพียงมาจาก alumina บ้างอย่างเดียว แต่มีตัวอื่นร่วมด้วย ที่ทางโรงงานใช้ ซึ่งมีการปิดเป็นความลับ

ในที่ประชุมของแพทย์ได้พยายามอธิบายกับโรงงานว่า ขอเพียงข้อมูล และจะไม่เปิดเผยความลับของโรงงาน เพื่อจะขอให้ทางโรงงานบอกว่าเขามีการแก้ปัญหาอย่างไร เพราะเราไม่ต้องการทำลายอุตสาหกรรมนี้ เราไม่ต้องการทำลายเศรษฐกิจ ซึ่งต่อมาก็ยังไม่ได้แก้ไขอะไร

เรื่องนี้ไม่มีการศึกษาต่อ เนื่องจากไม่มีองค์กรที่ทำต่อเนื่องไม่มีหน่วยงานราชการที่ทำจริง และต้องยอมรับว่าเราต้องการอุตสาหกรรมเข้ามา แต่จะทำอย่างไร

6. การฟ้องร้อง

ในการฟ้องร้องเรื่องนี้ ทุกคนมุ่งไปที่กรณีคุณมยุรีย์ ซึ่งก็มีแต่กลุ่มแพทย์และทนายความที่ช่วยเขา ในฐานะแพทย์ที่รักษา ก็ไปเป็นพยานให้

ปัจจุบันแพทย์สภาได้ตั้งบอร์ดอาชีวเวชศาสตร์ขึ้น ซึ่งเป็นมิติใหม่ในการตั้งกลุ่มผู้เชี่ยวชาญขึ้นมาดูแลเรื่องนี้

7. การดูแลสุขภาพเป็นอยู่และสุขภาพของคนงาน

ปัญหาใหญ่อยู่ที่ว่า คนงานโดยทั่วไปเมื่อรู้ว่าตนเจ็บป่วย ส่วนใหญ่จะกลับบ้าน ช่วงหลังที่จะต้องติดตาม ก็ยากลำบาก เพราะคนงานบางส่วนไม่ใช่อยู่ที่ลำพูน แต่มาจากหลายที่ บางคนเข้ามาปีสองปีก็กลับบ้าน เพราะรู้สึกไม่สบายและขาดการติดต่อ การผลิตเปลี่ยนคนงานมีมาก ทำให้ติดตามไม่ได้ บริเวณนิคมอุตสาหกรรมนี้มีปัจจัยที่ทำให้เกิดโรคมามาก ฉะนั้น ถ้าถามว่ามีโรคมามากหรือไม่ คาดเดาว่าต้องมีมาก แต่การออกเป็นเอกสารทางการแพทย์เพื่อรับรองทางวิทยาศาสตร์ ทำไม่ได้ โรคที่เกิดจากการทำงาน มีมากหลายสาเหตุ เช่น อาหารการกิน ที่อยู่อาศัยอัดอัด ๆ มีมากกว่าที่เกิดจากโรงงานอีกเป็นสิบเท่า

ประการสำคัญ คือ ทางราชการเคยคิดให้มีการวางระบบดูแลสุขภาพคนงานในเรื่องนี้หรือไม่ เนื่องจากนิคมอุตสาหกรรมจะเกิดมากขึ้น ซึ่งแรงงานอีกประมาณไม่ต่ำกว่า 50 เปอร์เซนต์ เราจะทำอย่างไร เราจะ up grade อะไรให้แรงงานได้บ้าง เช่น เมื่อมีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม จะต้องทำให้แรงงานมีสุขภาพชีวิตดีขึ้น เบบางจากโรคภัย ซึ่งถ้าทำเป็น pilot project ก็จะได้

คำถามคือ ด้วยเงินค่าจ้างที่คนงานได้รับมาไม่มาก คนงานจะวางรากฐานชีวิตได้อย่างไร ทำไมไม่ให้รัฐเป็นผู้สนับสนุนในส่วนนี้ ?

ในความเป็นจริง งานวิจัยที่เสนอทางออกต้องเสนอธรรมชาติวิทยา เพราะการเสนอเฉพาะกรณีผู้ป่วย หรือผู้เสียชีวิตไม่ได้ เนื่องจากการเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวจะต้องเป็นแนว globalization ประเด็นสำคัญต้องพิจารณากันถ่วงว่า มาตรการที่จะอนุญาตให้อุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในประเทศ ควรมีอะไรบ้าง แม้ขณะนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัดยังไม่สามารถเดินเข้าในนิคมอุตสาหกรรมได้ และโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมไม่ยอมให้ข้อมูลสารเคมีต่างๆ ด้วย

8. ค่าใช้จ่ายในการรักษา

- ค่าใช้จ่าย คุณมยุรีเป็นคนจ่ายเอง ต้องยอมรับว่า รพ.แมคคอมมิค เป็นมูลนิธิต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่ยุ่งเกี่ยวการเมือง เน้นเรื่องวิชาการ ช่วงนั้นเป็นช่วงคนงานไม่เชื่อถือหน่วยงานของนิคมอุตสาหกรรม และมุ่งมาที่รพ.เป็นส่วนใหญ่
- รพ.แมคคอมมิค ได้เก็บข้อมูลของคุณมยุรีไว้ สั่งห้ามทำลาย ขั้นตอนการขอข้อมูลสามารถติดต่อได้ที่โรงพยาบาล ฯ ซึ่งต้องขอให้ถูกต้องตามกฎหมายที่คนไข้ยินยอม ขณะนี้ยังมีคนงานป่วยมาหามาก วันหนึ่งเฉลี่ยคนไข้ประมาณ 200-300 คน จากทั่วเชียงใหม่และลำพูน ซึ่งยังไม่พบสิ่งที่เป็นเรื่องเป็นราวผิดปกติ เพราะสารพิษพวกนี้ต้องถึงระดับหนึ่งแล้วจึงแสดงอาการ ปัญหาคือแรงงานมีการย้ายกลับจึงไม่แสดงอาการ

9. ข้อเสนอแนะ

- รัฐควรเข้ามามีบทบาทในการดูแลสุขภาพคนงานและจัดตั้งเป็นองค์กรอิสระที่สามารถทำงานให้เป็นรูปธรรม และมีธรรมาภิบาล ก่อให้เกิดการทำงานระดับพหุภาคี ต้องทำงานกับหลายภาคส่วน เช่น ทำงานกับส่วนราชการ คนอื่นเข้ามาจะต้องรับรู้ charter ที่เกี่ยวข้อง ต้องทำให้เกิดกลไกที่องค์กรภาคประชาชนมีส่วนร่วมสร้างนโยบายสาธารณะ

- กระบวนการตรวจสอบมีหลายทางเลือก ถ้าอาศัยแนวคิดเดิมคือกฎหมาย แต่คนที่ดูแลกฎหมายจะไม่ทำตาม ดังนั้น การให้ incentive ก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งมีสองด้านคือ ด้านแรกเป็นการติดสินบน ด้านที่สองเป็นการให้รางวัล

- กฎหมายกองทุนเงินทดแทนของรัฐบาล ที่อยู่ภายใต้สำนักประกันสังคม เช่น กรณีเกิดอุบัติเหตุ คนงานสามารถได้เงินทดแทน แต่กรณีของมยุรีไม่สามารถได้เงินทดแทน ผู้พิพากษาที่ศาลแรงงาน บอกว่าเขาตัดสินคดีนี้ เขารู้เห็นมยุรีป่วย แต่ที่แพคดีเนื่องจากการตั้งประเด็นต่อสู้ตั้งประเด็นสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่ไปตั้งประเด็นแรงงาน

ฉะนั้น รัฐต้องลงทุนโดยกระทรวงแรงงานต้องนำเงินมาช่วย เพื่อให้คนงานมีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น ปัจจุบันพบว่า เรากลับไม่โครชิปส์ และสารตัวทำลาย ที่เราไม่มีความรู้มากพอ ดังนั้น รัฐต้องเข้าไปช่วย ซึ่งอาจทำให้ต้นทุนโรงงานเพิ่ม แต่เมื่อช่วยคนงานมีสุขภาพดี ไม่ทำให้อุตสาหกรรมยากลำบาก และหากมีปัญหาเกิดขึ้นก็ให้กองทุนทดแทนเข้าไปช่วย จะได้ไม่ฟ้องร้องโรงงาน ซึ่งจะต้องให้โรงงานสามารถเปิดเผยข้อมูลได้ โดยนักวิชาการก็สามารถให้ความรู้แก่คนงาน

ดังนั้น ภาครัฐต้องเข้ามาแทรกแซง ต้องมีการตั้งมาตรฐาน โดยรัฐเข้าไปดูแลและ subsidize ให้เกิด win-win situation เพื่อให้คนไทยมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ที่มา : เรียบเรียงจาก การถอดเทปการสัมภาษณ์ ทพ.อุทัยวรรณ. กาญจนกมล และ นพ.จรัส พิมพ์ไล โดยทีมงานวิจัยของสถาบันธรรมรัฐฯ ณ การท่าอากาศยานเชียงใหม่ วันที่ 13 ก.พ. 2548

- ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (น้ำในแม่น้ำเน่าเสีย น้ำใต้ดินปนเปื้อน กากของเสียอันตราย)

ในช่วงที่ทีมงานวิจัยเริ่มเข้าไปศึกษาในชุมชนรอบนิคมอุตสาหกรรม จ.ลำพูน เมื่อประมาณ 4-5 ปี ที่ผ่านมา ชาวบ้านจะบอกเล่าถึงปัญหาการใช้น้ำว่า ในอดีตชาวบ้านมีแหล่งน้ำที่สำคัญเพื่อการอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันอยู่ 2 แหล่ง คือ น้ำใต้ดิน และน้ำจากแม่น้ำกวัง แต่ปัจจุบันชาวบ้านไม่สามารถใช้น้ำจากแหล่งดังกล่าวเพื่อการอุปโภคบริโภคได้ เนื่องจากน้ำใต้ดินมีกลิ่นเหม็น ขณะที่น้ำในแม่น้ำกวังบางฤดูกาลเน่าเสียและบางครั้งมีปลาตายลอยขึ้นมา ชาวบ้านจึงหลีกเลี่ยงด้วยการซื้อน้ำขวดมาเพื่อบริโภคแทน

1. การเน่าเสียของแม่น้ำกวัง

ปรากฏการณ์ที่ชัดเจนที่สุดเกิดขึ้นปีพ.ศ. 2536 กรณีน้ำในน้ำกวังเกิดเน่าเสียอย่างรุนแรง จนกระทั่งปลาลอยตายเป็นจำนวนมาก น้ำกวังถือเป็นแม่น้ำสายหลักของจ.ลำพูนที่ใช้ผลิตประปาป้อนคนในเขต อ.เมือง จ.ลำพูนถึง 50,000-80,000 คน นอกจากนี้แม่น้ำสายดังกล่าวยังไหลสู่น้ำปิงหล่อเลี้ยงคนใน จ.เชียงใหม่ด้วย สาเหตุที่ทำให้น้ำกวังเน่าเสีย ส่วนหนึ่งมาจากการที่โรงงานอุตสาหกรรมลักลอบทิ้งน้ำเสียลงในแม่น้ำโดยไม่มีการบำบัด

รูปภาพที่ 5.2 ลำน้ำกวัง ปลาดตาย ลอยน้ำ

2. การปนเปื้อนสารอันตรายในน้ำใต้ดิน

สำหรับปัญหาน้ำใต้ดิน มีรายงานการศึกษาการปนเปื้อนสาร Chlorinated Ethylene ในดินและน้ำใต้ดิน โดยกลุ่มงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมด้านน้ำ ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมปี พ.ศ. 2542 พบว่ามีการ

ปนเปื้อนของสารชนิด Trichloroethylene (TCE) ในสารกลุ่ม Chlorinated Aliphatic Hydrocarbons (CAHs) ในพื้นดินบริเวณโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมแห่งหนึ่ง และสารเคมีดังกล่าวยังซึมลงสู่หน้าใต้ดิน ระดับความลึก 2-3 เมตร มีระดับความเข้มข้นที่สูงถึง 968.85 มิลลิกรัมต่อลิตร ขณะที่ปัญหามีค่ามาตรฐานคุณภาพน้ำดื่ม น้ำบาดาลสำหรับ TCE เพียง 0.03 มิลลิกรัมต่อลิตร นั้นเท่ากับว่าระดับน้ำใต้ดินของลำพูนมีการปนเปื้อนสาร TCE สูงมาก สารดังกล่าวจัดเป็นสารที่อันตรายต่อระบบประสาท มีพิษต่อตับ ไต และเป็นสารก่อมะเร็งด้วย

ปัญหานี้ยังยืนยันได้จากงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่ดำเนินการโดยกลุ่มงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมด้านน้ำ ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม คือ โครงการจัดทำแผนฟื้นฟูการปนเปื้อนของสาร VOCs ในดินและน้ำใต้ดินภายในเขตอุตสาหกรรม โดยมีการศึกษาและประมวลผลข้อมูลทางด้านธรณีวิทยาและอุทกวิทยาของบ่อน้ำบาดาล บริเวณนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน สำรวจพื้นที่ GPS บ่อน้ำบาดาลบริเวณนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ

ปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานกว่า 10 ปี สาเหตุสำคัญคือ เกิดจากการละเลยของผู้ประกอบการที่ต้องการลดต้นทุนในการบำบัดมลพิษและกำจัดของเสียจากการผลิต ทำให้มลพิษและกากของเสียอันตรายเหล่านี้รั่วซึมและปนเปื้อนน้ำทั้งผิวดินและใต้ดิน สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือแหล่งน้ำใต้ดินของจังหวัดลำพูนนั้นอยู่ในบริเวณแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ซึ่งถือเป็นแหล่งน้ำใต้ดินขนาดใหญ่ในเขตภาคเหนือตอนบน³ หากแหล่งน้ำใต้ดินมีการปนเปื้อน ผลกระทบจะไม่ได้เกิดเฉพาะกับคนในลำพูนเท่านั้น แต่สามารถแพร่กระจายไปถึงคนในจังหวัดใกล้เคียงที่อยู่ในเขตเดียวกัน เช่น จังหวัดเชียงใหม่ ด้วย และข้อมูลจากรายงานการศึกษาของสถาบันธรรมรัฐ พบว่าประชาชนใน จ.ลำพูนต้องเสียค่าใช้จ่ายประมาณ 665.2 ล้านบาทต่อปี ณ ราคาตลาด พ.ศ. 2547 เพื่อซื้อน้ำขวดดื่มคำถามที่ท้าทายผู้มีอำนาจตัดสินใจคือ ใครจะเป็นผู้รับผิดชอบ ภาระค่าใช้จ่ายอันมหาศาลที่รัฐต้องตรวจสอบอาณาบริเวณการปนเปื้อนของสารเคมีในน้ำใต้ดินและพื้นดินในขณะนี้ ว่ามีขอบเขตกว้างขวางเพียงใด และปัญหาเฉพาะหน้าสำหรับภาระค่าใช้จ่ายที่ต้อง Clean up น้ำใต้ดินในบริเวณพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมลำพูนจะอย่างไร

2. กากของเสียอันตราย

นอกจากนี้ยังพบว่า มีกระบวนการลักลอบขนขยะอันตรายจากโรงงานอุตสาหกรรมออกนอกเขตการนิคมฯ ไปทิ้งในที่ดินสาธารณะใกล้หมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านจำบอน ต.ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูน บ้านสันปูเลย ต.มะเขือแจ้ อ.เมือง จ.ลำพูน แม้จะมีกฎหมายควบคุมการจัดกากของเสียอันตรายที่ต้องมีการขนส่งและบำบัดเป็นพิเศษก็ตาม

ที่ผ่านมากรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เคยตรวจสอบพบว่าโรงงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์เหล่านี้ได้จ้างบริษัทที่ได้รับอนุญาตประกอบกิจการ

³ แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน จัดเป็นแหล่งน้ำใต้ดินที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 3 ของประเทศ รองจากแอ่งเจ้าพระยาตอนเหนือและแอ่งเจ้าพระยาตอนใต้ โดยมีปริมาณน้ำที่กักเก็บสูงถึง 485 ล้านลูกบาศก์เมตร (วจี วัฒนรงค์ และสมชัย วงศ์สวัสดิ์ 2541)

กำจัดของเสียอันตราย นำขยะกากของเสียอันตรายไปกำจัดนั้น ขยะที่นำไปทิ้ง ประกอบด้วย แผลงวงจรอิเล็กทรอนิกส์ ขวดบรรจุสารโพลีเอทิลีน และเศษพลาสติกที่เป็นส่วนประกอบของแผงวงจรไฟฟ้า หลายครั้งพบว่าไม่ได้นำไปบำบัดที่โรงงาน แต่มีการลักลอบทิ้งกระจัดกระจายเกลื่อนกลาด ระหว่างทาง และมีชาวบ้านนำไปเผาและหลอมเพื่อนำโลหะที่ได้ไปจำหน่าย ซึ่งมักจะทำในเวลาากลางคืน ก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางอากาศที่รุนแรง หรือบางครั้งก็นำไปฝังกลบในดิน ซึ่งทำให้ชาวบ้านหวาดกลัวมาก ว่าขยะอันตรายเหล่านี้จะปนเปื้อนลงสู่แหล่งน้ำใต้ดินที่ใช้อุปโภค-บริโภคอยู่ทุกวัน

ปัญหาลักษณะเดียวกันนี้กำลังเกิดขึ้นอีกในหลายพื้นที่ทั้งต่างประเทศ โดยเฉพาะกรณีในไต้หวัน (กรอบที่ 3) และในประเทศ ดัง เช่น บริเวณ ต.กลางดง อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่แอบลักลอบฝังกากของเสียอันตราย เป็นต้น เมื่อเร็วๆ นี้พบการปนเปื้อนสารเคมีกลุ่มเดียวกันได้แก่ Benzene และ Trichloroethylene (TCE) ในน้ำใต้ดินบริเวณดังกล่าว กระจายเป็นบริเวณกว้าง มีระดับความเข้มข้นที่สูงกว่าค่ามาตรฐานประมาณ 150-800 เท่า (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ธันวาคม 2547)

รูปภาพที่ 5.3 กองขยะลำพูน

รูปภาพที่ 5.4 ถังบรรจุสารเคมี

รูปภาพที่ 5.5 แผงวงจรไฟฟ้า

รูปภาพที่ 5.6 ปลาทายในบ่อบำบัดของนิคมฯ ลำพูน

กรอบที่ 3 บทเรียนจากไต้หวัน ลักลอบทิ้งของเสียอันตราย กรณีอุตสาหกรรมไอทีในบริเวณ HSIP

HSIP (Hsichu Science-Based Industrial Park) ตั้งขึ้นเมื่อปี 1980 บริษัทใน HSIP เริ่มต้นที่ การออกแบบ การผลิต และการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง อุตสาหกรรมหลักใน HSIP สามารถจัดประเภทได้ 6 กลุ่มได้แก่ integrated circuit, คอมพิวเตอร์ การสื่อสารโทรคมนาคม optical electronics, precision machinery และ เทคโนโลยีชีวภาพ

ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมไอทีในบริเวณ HSIP (Hsichu Science-Based Industrial Park) ของไต้หวันส่วนใหญ่ จะใช้วิธีการทำสัญญากับบริษัทบริหารจัดการของเสียอันตรายเพื่อให้จัดการกับของเสียที่เป็นพิษ อย่างไรก็ตาม ไม่มีวิธีที่มีประสิทธิภาพที่จะนำมาใช้ในการติดตามกระบวนการดำเนินงานของบริษัทที่รับสัญญา ว่าของเสียที่เป็นพิษจากสารเคมีอันตรายที่ได้รับการว่าจ้างนั้นได้ถูกนำไปจัดการอย่างไร

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ที่เซ็งลี่ (Sheng-li) ชี้ให้เห็นว่า loophole ของการจัดการของเสียที่เป็นอันตรายจากสารเคมีอันตราย ที่มีบริษัทเคมีคัลเซ็งลี่เป็นผู้ประกอบการที่ได้รับใบอนุญาตอย่างถูกต้องตามกฎหมายในการบำบัดของเสีย ที่สามารถขนส่งของเสียจาก External Chemical Company ไปบำบัด แต่หลังจากนั้นได้กลับให้คอมมิชชันกับบริษัทอื่นไปลักลอบทิ้งในแม่น้ำกาวปิง เรื่องนี้จึงได้ถูกนำมาเปิดเผยในเดือนกรกฎาคม ปี 2000

บริษัทเซ็งลี่เป็นหนึ่งในบริษัทเอกชนจำนวนน้อยที่ได้รับใบอนุญาตจากรัฐบาลไต้หวันให้จัดการของเสียที่เป็นสารเคมีเป็นพิษชนิดอันตราย (Organic toxic chemical waste) บริษัทเซ็งลี่ได้ทำสัญญากับบริษัทประมาณ 80% ของบริษัท IC (integrated circuit) (คิดเป็นจำนวน 44 บริษัท) ในเขต HSIP เกือบทุกบริษัท IC ทำสัญญากับบริษัทเซ็งลี่ เพื่อให้ช่วยแก้ไขปัญหาของเสียประเภทตัวทำละลาย (solvent) โดยเฉลี่ย ของเสียประเภทตัวทำละลายของโรงงาน IC แต่ละแห่งถูกผลิตออกมา 250-300 ตันต่อวัน หรือประมาณ 10,000 ตันต่อเดือน

การผูกขาดของบริษัทเซ็งลี่ และการไร้ความสามารถของสถานประกอบการ IC ในการที่จะติดตามกระบวนการจัดการของเสียที่เป็นพิษ กลับไปสร้างโอกาสให้กับบริษัทเซ็งลี่หลีกเลี่ยงการจัดการตามกฎหมายติกาการจัดการของเสียที่เป็นพิษที่อยู่เหนือความสามารถทางเทคนิคของบริษัท

กรณีบริษัท RCA ของสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาตั้งโรงงานในไต้หวันเมื่อ ปี 1970 และภายหลังได้ย้ายการผลิตไปที่ประเทศสิงคโปร์นั้น การปนเปื้อนของน้ำใต้ดินและดินในไต้หวันถูกค้นพบหลังจากยกเลิกกิจการของโรงงาน RCA แล้ว มีการรายงานว่า คนงานในไต้หวัน 1,000 คนได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นมะเร็งและกว่า 300 คนได้เสียชีวิตแล้ว

ที่มา : ข้อมูลจาก www.svtc.org/icrt/asia/taiwan3_01.htm

● การระดมทุนทางสุขภาพของแรงงานและสิ่งแวดล้อม⁴

จากการประมาณค่าต้นทุนสุขภาพของแรงงาน ที่เกิดการเจ็บป่วยเพราะการทำงานในโรงงานอิเล็กทรอนิกส์ในนิคม ฯ ลำพูน คิดเป็นมูลค่าปัจจุบัน ปี 2547 รวมประมาณ 18.28 ล้านบาท ส่วนการประเมินจากมูลค่าผลิตภาพที่ลดลงเพราะขาดงานบ่อยครั้งเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วย และบางรายต้องมียาติดตัว ซึ่งต้องหยุดงานไปด้วย คิดเป็นมูลค่าปัจจุบัน 12.575 ล้านบาท และสำหรับการประเมินจากการมูลค่าปัจจุบันของค่าความสูญเสียที่เกิดจากการเสียชีวิตก่อนวัยอันควรของอดีตคนงานจำนวน 12 รายและลูกเล็กอีก 2 ราย จะเท่ากับ 146.93 ล้านบาท คิดรวมเป็นต้นทุนทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการเสื่อมด้านสุขภาพที่เกิดจากมลพิษในโรงงานของคนงานกลุ่มตัวอย่างนี้ เป็นมูลค่าปัจจุบันรวม 177.788 ล้านบาท

ด้านต้นทุนสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเมินจากสองส่วน คือ (1) การสำรวจพฤติกรรมในการบริโภค การป้องกันอันตรายจากมลพิษของประชาชนใน จ.ลำพูน โดยการหลีกเลี่ยงไม่บริโภคน้ำฝน น้ำใต้ดิน แล้วหันมาซื้อน้ำขวดแทน โดยเฉลี่ยค่าใช้จ่ายในส่วนนี้เท่ากับ 1,660.90 บาท/ครัวเรือน/ปี นำมาขยายผลประเมินทั้งจังหวัดลำพูน ได้มูลค่าในปี 2547 เป็นเงิน 665.179 ล้านบาท

การสำรวจความคิดเห็นกลุ่มชุมชนที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง 350 ครัวเรือน จะเป็นชุมชนลำพูนที่ตั้งบ้านเรือนในพื้นที่เสี่ยงต่อการสัมผัสมลพิษ ได้ให้ค่าความยินดีจะจ่าย (WTP) ครั้งเดียวเพื่อจัดตั้งกองทุนโครงการบำบัดคุณภาพน้ำใต้ดิน คิดเป็นเงินเฉลี่ยต่อครัวเรือน 1,485.86 บาทในช่วงกลางปี 2547 นำมาประเมินเป็นต้นทุนสิ่งแวดล้อมทั้งจังหวัด โดยนำมาคูณกับจำนวนครัวเรือนที่พึ่งพิงน้ำบาดาลทั้งจังหวัด ได้ 82.78 ล้านบาท

5.1.3 ศักยภาพในการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบล

● ด้านกำลังคนในอบต.

ปัจจุบันกำลังคนที่เป็นพนักงานทำงานประจำในอบต.จัดแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มการเมือง กลุ่มข้าราชการประจำ กลุ่มลูกจ้างประจำ และกลุ่มลูกจ้างชั่วคราว กำลังคนจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของอบต. ซึ่งจะถูกกำหนดจากกรอบอัตรากำลังที่กำหนดขึ้นโดยกรมการส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย จากการศึกษาพบว่า (ตารางที่ 5.5)

⁴ ดูรายละเอียดในเอกสาร ด้านนโยบาย เล่มที่ 2

ตารางที่ 5.5 จำแนกประเภทและจำนวนบุคลากร ในแต่ละอบต.

ประเภทบุคลากร	จำนวน (คน)		
	บ้านกลาง	มะเขือแจ้	เหมืองง่า
● ข้าราชการประจำ	11	7	5
● ลูกจ้างประจำ	15	7	8
● ลูกจ้างชั่วคราว	54	7	17
พนักงานอบต.รวม	80	21	30

อบต.บ้านกลาง มีพนักงานในอบต.ทั้งหมด 80 คน มีข้าราชการประจำ 11 คน และลูกจ้างประจำ 15 คน แต่ส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างชั่วคราวมีจำนวนสูงถึง 54 คน อบต.มะเขือแจ้ มีพนักงานอบต.ทั้งหมด 21 คน เป็นข้าราชการประจำ 7 คน ลูกจ้างประจำ 7 คน และลูกจ้างชั่วคราว 7 คน และอบต.เหมืองง่า มีพนักงานอบต.ทั้งหมด 30 คน ส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างชั่วคราวสูงถึง 17 คน มีข้าราชการประจำ 5 คน และลูกจ้างประจำ 8 คน

นอกจากนี้ อัตรากำลังที่รับผิดชอบดูแลงานด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมในอบต.นั้น จะมีเพียง อบต.บ้านกลาง ที่มีส่วนสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม และมีอัตราข้าราชการ 3 คน เมื่อเปรียบเทียบกับอบต.มะเขือแจ้ และอบต.เหมืองง่า แล้ว ไม่มีโครงสร้างของส่วนสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม และไม่มีอัตรากำลังมารองรับงานด้านนี้ เนื่องจากเป็นอบต.ที่มีขนาดเล็กกว่า ดังนั้น จึงทำให้งานสิ่งแวดล้อมในอบต.ทั้ง 2 แห่ง ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากอบต.น้อยกว่า เนื่องด้วยอัตรากำลังที่จำกัด แต่สำหรับงานด้านสาธารณสุขในระดับอบต.แล้ว ยังสามารถอาศัยความร่วมมือจากสถานีอนามัยที่อยู่ในพื้นที่ได้

จากการที่อบต.บ้านกลาง เป็นอบต.ขนาดใหญ่มีขอบเขตภารกิจที่ต้องรับผิดชอบมาก ด้วยอัตรากำลังข้าราชการที่มีจำกัดนี้ เพื่อให้สามารถทำงานและจัดหาบริการให้กับประชาชนได้ครอบคลุมในพื้นที่ อบต.ส่วนใหญ่จึงแก้ไขปัญหาด้วยการรับลูกจ้างทั้งชั่วคราวและลูกจ้างประจำมาช่วยงาน จึงทำให้มีการขยายงานบริการได้ทั่วถึงมากขึ้นขึ้น อย่างไรก็ตาม การจ้างลูกจ้างชั่วคราวก็ยังขึ้นอยู่กับรายได้ที่อบต.จัดเก็บได้ว่ามีมากน้อยเพียงใด ซึ่งส่วนนี้อยู่ในอำนาจของฝ่ายบริหารของอบต.ที่จะตัดสินใจ

เนื่องจากอบต.บ้านกลาง มีผู้รับผิดชอบงานโดยตรงด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมในจำนวน 3 อบต.ที่อยู่รอบบริเวณนิคมอุตสาหกรรม ในการดำเนินงานอบต.บ้านกลางอาศัยอำนาจตามพ.ร.บ.สาธารณสุขพ.ศ.2535 ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานสวัสดิการคุ้มครองแรงงานจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด เข้าสำรวจตรวจสอบโรงงาน ทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของแรงงานประจำปีก่อนที่จะออกไปอนุญาตประกอบกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

• ด้านการเงินการคลังและการจัดสรรงบประมาณด้านสิ่งแวดล้อมใน อบต.
การบริหารรายได้ จากการศึกษในเรื่องรายรับและรายได้ของ 3 อบต. ในปี
พ.ศ.2546 พบว่า (ตารางที่ 5.6)

ตารางที่ 5.6 รายรับ-รายได้ ของ 3 อบต.(ปีงบประมาณ 2546)

รายรับ-รายได้	จำนวนมูลค่า(บาท)		
	บ้านกลาง	มะเขือแจ้	เหมืองง่า
รายรับ			
• รายรับรวมทั้งหมด (ปีงบประมาณ 2546)	49,394,375.45	20,521,821.93	17,061,898.66
รายได้			
• รายได้จากภาษีท้องถิ่นที่จัดเก็บทั้งหมดใน ปี งบประมาณ 2546	38,636,260.50	2,961,067.95	1,485,267.32
➢ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน	24,288,940.32	2,009,798.00	857,348.78
➢ ภาษีบำรุงท้องที่	55,280.57	216,614.43	176,631.97
➢ ภาษีป้าย	1,124,636.84	118,164.00	272,196
➢ อากรแสตมป์	13,860.00	12,692.00	9,000
➢ อื่นๆ	13,153,542.77	603,799.50	170,090.60
• รายได้จากภาษีที่ประมาณการไว้ในเอกสารงบประมาณรายจ่าย ปี 2546	33,533.45	9,565,690.00	11,977,471
• รายได้จากค่าธรรมเนียม ค่าปรับ และใบอนุญาต ในปีงบประมาณ 2546	3,597,736.05	122,322.93	3,858,092.26
• รายได้จากทรัพย์สิน	58,854.06	8,895.54	7,527.82
• รายได้จากสาธารณูปโภคและการพาณิชย์	-	27,197.00	-
• รายได้เบ็ดเตล็ด	518,430	-	-
• รายได้จากทุน	-	-	-
• รายได้จากเงินอุดหนุนรัฐบาล	6,583,094.84	-	-

อบต.บ้านกลาง มีรายได้สูงสุด ประมาณ 49 ล้านบาท ในจำนวนทั้งหมดนี้ รายได้ส่วนใหญ่มาจากภาษีท้องถิ่นที่จัดเก็บได้ ซึ่งสูงถึงประมาณ 38 ล้านบาท ภาษีประเภทนี้ได้แก่ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีบำรุงท้องที่ และภาษีป้าย นอกจากนี้ ภาษีที่รัฐส่วนกลางจัดเก็บให้ เช่น ภาษีมูลค่าเพิ่ม ภาษีสุรา ภาษีสรรพสามิต ค่าภาคหลวงแร่ ภาษีธุรกิจเฉพาะ ค่าธรรมเนียมจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมที่ดิน เป็นต้น ซึ่งอบต.บ้านกลางจะได้รับประมาณ 10 ล้านบาท ในปี 2546

สำหรับรายรับที่ได้จากค่าธรรมเนียม ค่าใบอนุญาตควบคุมอาคาร ค่าใบอนุญาตสถานประกอบการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ค่าใบอนุญาตจัดตั้งสถานที่จำหน่ายและสะสมอาหาร และ

ค่าจำหน่ายสินค้าในที่ทางสาธารณะ ค่าใบอนุญาตให้จัดตั้งตลาดเอกชน และใบอนุญาตเก็บขน และกำจัดสิ่งปฏิกูล ซึ่งอบต.บ้านกลาง ได้รับอีกประมาณ 2.6 ล้านบาท ในปี 2546

อบต.มะเขือแจ้ มีรายได้ทั้งหมด ประมาณ 20 ล้านบาท รายได้ส่วนใหญ่มาจากภาษีท้องถิ่นที่จัดเก็บ ซึ่งสูงประมาณ 3 ล้านบาท รองลงมาคือ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน

อบต.เหมืองง่า มีรายได้ทั้งหมด ประมาณ 17 ล้านบาท รายได้ส่วนใหญ่มาจากภาษีท้องถิ่นที่จัดเก็บ ซึ่งสูง ประมาณ 1.5 ล้านบาท รองลงมาคือ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมีข้อสังเกตว่า

1. รายได้ของอบต.บ้านกลาง ยังมีส่วนหนึ่งที่มาจากเงินอุดหนุนของรัฐบาล ประมาณ 6.5 ล้านบาท เงินส่วนนี้มาจากเงินรางวัลการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลของอบต. ประมาณ 1.7 ล้านบาท และอีกส่วนหนึ่ง เป็นเงินรางวัลในการจัดเก็บภาษีประมาณ 4.8 ล้านบาท
2. รายได้จากการจัดเก็บภาษีของ อบต.บ้านกลาง ทั้งที่มาจากท้องถิ่นจัดเก็บเอง และที่รัฐจัดเก็บให้ ในปี 2546 มีความแตกต่างจากที่ประมาณการไว้ถึงเกือบ 16 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 147.30
3. รายได้ที่แตกต่างกันมากใน 3 อบต.นี้ มาจากสถานประกอบการมีจำนวนแตกต่างกัน ซึ่งเป็นแหล่งรายได้สำคัญ

การบริหารรายจ่าย การบริหารรายจ่ายประจำปี 2546 เป็นการจัดสรรงบประมาณของอบต.เพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านการบริหารทั่วไป ด้านบริการชุมชนและสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านอื่นๆ ในด้านบริการชุมชนและสังคม มีแผนงานรองรับมาก ประกอบด้วยแผนงานการศึกษา แผนงานสาธารณสุข แผนงานสังคมสงเคราะห์ แผนงานเคหะและชุมชน แผนงานสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และแผนงานศาสนา วัฒนธรรมและนันทนาการ สำหรับกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม อบต.ได้ดำเนินการภายใต้แผนงานสาธารณสุข จากข้อมูลรายจ่ายในปีงบประมาณ 2546 พบว่า (ตารางที่ 5.7)

ตารางที่ 5.7 รายจ่ายประจำปีงบประมาณ 2546 ใน 3 อบต. จำแนกตามแผนงาน

การปฏิบัติงาน (ด้าน/แผนงาน)	อบต.บ้านกลาง (บาท)	อบต.เหมือง ง่า (บาท)	อบต.มะเขือ แจ้ (บาท)
ด้านบริหารทั่วไป	2,553,120	4,351,160	4,226,600
• แผนงานบริหารทั่วไป	2,503,920	4,351,160	3,924,800
• แผนงานการรักษาความสงบภายใน	49,200	-	301,800
ด้านบริการชุมชนและสังคม	5,319,392	7,103,281	6,611,580
• แผนงานการศึกษา	321,600	534,000	400,000
• แผนงานสาธารณสุข	1,077,512	-	80,500
• แผนงานสังคมสงเคราะห์	1,379,880	-	30,000
• แผนงานเคหะและชุมชน	2,540,400	6,265,549	5,999,080
• แผนงานสร้างความเข้มแข็งของชุมชน		153,732	92,000
• แผนงานศาสนา วัฒนธรรมและ นันทนาการ	*	150,000	10,000
ด้านเศรษฐกิจ		170,000	25,000
• แผนงานอุตสาหกรรมและการโยธา		-	-
• แผนงานการเกษตร		170,000	25,000
• แผนงานการพาณิชย์		-	-
ด้านการดำเนินงานอื่น			
• งบกลาง		353,030	400,000
อื่นๆ			

การจัดสรรงบประมาณดำเนินงานสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมของอบต.บ้านกลาง มีประมาณ 1.07 ล้านบาท อบต.มะเขือแจ้ ได้จัดสรรไว้ ประมาณ 80,500 บาท สำหรับอบต.เหมืองง่า ไม่ได้ทำการจัดสรรให้กับงานด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม

สำหรับรายจ่ายประจำปีงบประมาณ 2546 พบว่า อบต.ทั้ง 3 แห่ง มีรายจ่ายค่าตอบแทนใช้สอยและวัสดุสูงที่สุด รองลงมาคือรายจ่ายลงทุน และรายจ่ายเงินเดือนและค่าจ้าง ประจำชั่วคราว) ตามลำดับ ((ตารางที่ 5.8)

ตารางที่ 5.8 รายจ่ายประจำปีงบประมาณ 2546 ใน 3 อบต. จำแนกตามหมวดงบประมาณ

รายจ่าย	จำนวนมูลค่า (บาท)		
	บ้านกลาง	มะเขือแจ้	เหมืองง่า
1. รายจ่ายงบกลาง	906,041.00	470,695.00	202,053.50
2. รายจ่ายก่อสร้างผูกพัน	-	994,300.00	-
3. รายจ่ายประจำ	-	7,294,344.37	5,397,118.32
4. รายจ่ายเงินเดือนและค่าจ้าง (ประจำ-ชั่วคราว)	5,335,359.00	1,318,321.00	1,455,960.-
5. รายจ่ายค่าตอบแทนใช้สอยและวัสดุ	14,234,956.25	4,396,905.59	3,428,693.57
6. รายจ่ายลงทุน	12,063,731.00	8,819,127.00	5,899,426.-
7. รายจ่ายรวม	1,595,300.00	16,113,471.37	11,296,544.32
8. เงินจ่ายขาดจากเงินสะสม	539,996.16	1,547,542.00	1,373,139.81
9. ยอดเงินสะสม	150,000.00	4,957,881.70	4,320,704.20

เนื่องจากอบต.เหมืองง่าเป็นอบต.ขนาดเล็ก ไม่มีส่วนงานที่ดูแลด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรง จึงทำให้ขาดผู้รับผิดชอบดูแลงานและให้น้ำหนักในการจัดสรรงบประมาณกับงานด้านนี้เท่าที่ควร

5.1.4 การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมใน อบต.

- **การบริหารจัดการบนฐานข้อมูลสิ่งแวดล้อมในโรงงาน**

ในระหว่างการศึกษาพบว่า อบต.บ้านกลางซึ่งเป็นอบต.ขนาดใหญ่ มีโรงงานอุตสาหกรรมและคนงานอยู่ในพื้นที่รับผิดชอบจำนวนมาก การดำเนินงานในการติดตาม เฝ้าระวังสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในโรงงานอุตสาหกรรม ตลอดจนสวัสดิการแรงงาน จึงต้องอาศัยข้อมูลเป็นสำคัญ เพื่อช่วยในการวางแผน กำหนดการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาบนข้อเท็จจริง ซึ่งอบต.บ้านกลางได้เป็นแกนกลางในการประสานการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลดังกล่าว เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ใช้ฐานข้อมูลชุดเดียวกัน

วิธีการดำเนินการ อบต.บ้านกลางได้ออกแบบสำรวจ โดยมีเนื้อหาครอบคลุมประเด็นต่างๆที่หน่วยงานภาครัฐต้องการทราบ เพื่อใช้ในการติดตามประเมินผล วิธีการสำรวจจะรวมกลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐจากฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยมีอบต.บ้านกลางเป็นแกน และวางแผนออกสำรวจโรงงานพร้อมกัน ขณะนี้ได้มีการสำรวจข้อมูลครั้งที่ 1 พ.ศ.2547 แล้ว กำลังอยู่ในระหว่างการบันทึกจัดทำฐานข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล สำหรับอบต.เหมืองง่า และอบต.มะเขือแจ้ มีจำนวนโรงงานที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบมีน้อย การจัดการข้อมูลจึงยังไม่ได้พัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบ

- การบริหารจัดการบริการสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม

- การจัดการขยะมูลฝอย

ปริมาณขยะทั้งหมดที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของอบต. ไม่พบว่ามีข้อมูลปรากฏแน่ชัดในทุ กอบต. แต่ปริมาณขยะมูลฝอยที่สามารถจัดเก็บได้ ในปี พ.ศ. 2546 พบว่า (ตารางที่ 9 และ 10)

อบต.บ้านกลาง จัดเก็บได้สูงถึง 5,475 ตัน/ปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นปริมาณขยะมูลฝอยจาก สถานประกอบการและชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 1,633 หลังคาเรือน 9,140 ห้อง (หอพัก) ร้านค้า 133 แห่ง โรงเรียน 4 แห่ง ศูนย์เด็กเล็ก 1 แห่ง ตลาดสด 5 แห่ง ร้านอาหารและแผงลอย 180 แห่ง โรงงานในนิคมฯ 54 แห่ง และโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชน 22 แห่ง โดยสามารถจัดเก็บ ค่าธรรมเนียมการจัดการขยะมูลฝอย จากชุมชนเป็นเงิน 1,200,000 บาท/ปี และจากโรงงาน 110,000,000 บาท/ปี รวมเป็นเงิน 1,210,000 บาท/ปี การจัดหาบริการการจัดเก็บและกำจัด ขยะมูลฝอย อบต.บ้านกลาง มีการจัดหารถเก็บขนขยะ 5 คัน เป็นรถขนาด 4 ตัน จำนวน 1 คัน รถขนาด 3 ตัน จำนวน 2 คัน และ รถขนาด 2 ตัน จำนวน 2 คัน

สำหรับอบต.เหมืองง่า มีปริมาณขยะที่จัดเก็บได้ 3-5 ตัน/ปี โดยอบต.จัดหาบริการ การเก็บขนขยะครอบคลุม 9 หมู่บ้าน จากจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 20 หมู่บ้าน ส่วนหมู่บ้านที่ เหลือจะมีการกำจัดขยะเอง มีรายได้จากการเก็บค่าธรรมเนียมเก็บขนขยะ 240,000 บาท/ปี ทั้ง นี้โดยวิธีจำหน่ายถุงดำให้กับบ้านเรือนและสถานประกอบการต่างๆเพื่อใช้บรรจุขยะ และ อบต.จะจัดเก็บเฉพาะขยะที่บรรจุในถุงดำดังกล่าวโดยจำหน่ายราคา 15 บาท/ถุงดำ 4 ถุง

จากข้อมูลข้างต้น มีข้อสังเกตว่า

1. รายได้จากค่าธรรมเนียมการจัดการขยะมูลฝอยของอบต.บ้านกลาง ไม่ครอบคลุมราย จ่ายเพื่อการจัดการขยะในแต่ละปี โดยจะสังเกตได้จาก ค่าใช้จ่ายในการกำจัดขยะสูงถึงปีละ 4 ล้านบาท ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายขนส่งขยะมูลฝอยไปกำจัดยังสถานที่ฝังกลบขยะ อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ ซึ่งยังไม่รวมค่าใช้จ่ายในการเก็บขนขยะจากบ้านเรือนหรือสถานประกอบการ อีกประมาณ 1.2 ล้านบาท ต่อปี

2. การปรับรูปแบบการจัดเก็บค่าธรรมเนียมการจัดการขยะของอบต.เหมืองง่า เป็นรูป แบบหนึ่งของการประยุกต์เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์มาช่วยในการจัดการเก็บขนขยะให้มีประ สิทธิภาพ นั่นคือการใช้หลักการผู้ให้บริการต้องเป็นผู้จ่าย อย่างไรก็ตาม วิธีการดังกล่าวยังได้รับ การร้องเรียนจากชาวบ้านบางส่วน การนำวิธีดังกล่าวมาใช้อาจจะไม่สอดคล้องกับพฤติกรรม ของชาวบ้าน ซึ่งอาจจะต้องดำเนินการควบคู่กับการให้การศึกษากับชาวบ้าน เพื่อให้สามารถนำ ไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ 5.9 การจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ของ อบต.ทั้ง 3 แห่ง ในปี 2546

การจัดเก็บขยะมูลฝอย	หน่วย	บ้านกลาง	มะเขือ แจ้	เหมือง ง่า
1. ปริมาณขยะมูลฝอย ทั้งหมดที่เกิดขึ้น ในพื้นที่	ลบ.ม./ ปี	-		
2. ปริมาณขยะมูลฝอยที่จัดเก็บได้ทั้งหมด	ลบ.ม./ ปี	5,475 ตัน		3-5 ตัน
3. จำนวนรถเก็บขนขยะ		-		
• ขนาดความจุ.....4.....ตัน	คัน	1		
• ขนาดความจุ.....3.....ตัน	คัน	2		
• ขนาดความจุ.....2.....ตัน	คัน	2		
4. จำนวนบ้านและสถานประกอบที่ได้รับ บริการจัดเก็บขยะ	แห่ง	1,633 หลังคาเรือน 9,140 ห้อง (หอ พัก) ร้านค้า 133 แห่ง โรงเรียน 4 แห่ง ศูนย์เด็กเล็ก 1 แห่ง ตลาดสด 5 แห่ง ร้านอาหารและแผงลอย 180 แห่ง โรง งานในนิคมฯ 54 แห่ง โรงงานอุตสาหกรรม ในชุมชน 22 แห่ง		
5. รายได้จากค่าธรรมเนียมในการจัดเก็บ ขยะ	บาท/ปี	ในชุมชน 1,200,000 ในโรงงาน 110,000		240,000

ตารางที่ 5.10 การจัดการและการกำจัดขยะมูลฝอยในพื้นที่ของ อบต.ทั้ง 3 แห่ง

การการจัดการและกำจัดขยะมูลฝอย	หน่วย	บ้านกลาง	มะเขือแจ้	เหมืองง่า
1. ปริมาณขยะมูลฝอย ที่ถูกนำกลับมาใช้ใหม่	ลบ.ม./ ปี	-		
2. ค่าใช้จ่ายในการนำกลับมาใช้ใหม่ (รีไซเคิล)	ลบ.ม./ ปี	-		
3. ค่าใช้จ่ายในการกำจัดขยะรวมทั้งสิ้น	บาท/ปี	ค่าเก็บขนขยะ (คน, วัสดุ อุปกรณ์) = 1,188,000		300,000
• ค่าเช่าสถานที่ในการกำจัดขยะ	บาท/ปี	ค่ากำจัดขยะ 4 ล้านบาท		
• ค่าวัสดุสิ้นเปลือง	บาท/ปี	น้ำมัน		
• ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	บาท/ปี	-		

• การจัดการน้ำเสีย

จากสภาพที่เป็นอยู่ อบต.ทั้ง 3 แห่ง ยังไม่มีระบบการจัดการน้ำเสียรวมในเขตชุมชน สำหรับน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมแต่ละโรงงานจะต้องลงทุนบำบัดเองภายในโรงงาน รวมทั้งการนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ก็จะมีระบบบำบัดรวมภายในนิคมอุตสาหกรรม ก่อนปล่อยลงสู่ลำน้ำกวัง ซึ่งเป็นไปตามข้อบังคับในพ.ร.บ.โรงงาน อย่างไรก็ตาม น้ำเสียจากกลุ่มโรงงานเหล่านี้ยังมักส่งผลกระทบเป็นน้ำเน่าขังในชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้โรงงานและการปนเปื้อนในลำน้ำกวังเป็นระยะๆ

น้ำเสียจากชุมชนส่วนหนึ่งมาจากครัวเรือนและอีกส่วนหนึ่งมาจากสถานประกอบการขนาดเล็ก เครื่องมือที่อบต.นำมาใช้ในการกำกับดูแลการจัดการน้ำเสียที่มาจากสถานประกอบการประเภทต่างๆ จะอาศัยเครื่องมือทางกฎหมาย ดังนี้ ร้านอาหาร ใช้ พรบ.การสาธารณสุข/ พรบ.ควบคุมอาหาร 2535 โรงแรม ใช้ พ.ร.บ.การควบคุมอาคาร หอพัก ใช้ พรบ.การควบคุมอาคาร และโรงงาน ใช้ระบบบำบัดน้ำเสียของสำนักงานการนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ และรายงานผลการตรวจคุณภาพน้ำให้อบต. ทราบเป็นรายเดือน

● **การให้ความสำคัญกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ของอบต.**

จากการศึกษาโดยการสำรวจความเห็นของเจ้าหน้าที่ส่วนสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม และผู้ได้รับมอบหมายให้ดูแลงานด้านนี้ของอบต.ทั้ง 3 แห่ง พบว่า (ตารางที่ 5. 11)

ตารางที่ 5.11 การให้น้ำหนักกับสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อบต.ทั้ง 3 แห่ง กำลังเผชิญในปัจจุบัน

สภาพปัญหาสิ่งแวดล้อม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มีปัญหา	ระบุแหล่งก่อปัญหา
มลภาวะทางน้ำ		1,3	2			โรงงาน/ชุมชน
มลภาวะทางอากาศ		1	2,3			โรงงาน
มลภาวะทางเสียง		1,3		2		สถานบันเทิง
ขยะมูลฝอย	1		3	2		โรงงาน/ชุมชน/ร้านอาหารแผงลอย
ขยะอันตราย		1,3		2		โรงงาน

หมายเหตุ : 1 = อบต.บ้านกลาง, 2 = อบต.มะเขือแจ้, 3 = อบต.เหมืองง่า

สำหรับ อบต.บ้านกลาง ปัญหาขยะมูลฝอย เป็นปัญหาที่อยู่ในลำดับความสำคัญมากที่สุด รองลงมาคือปัญหา มลภาวะทางน้ำ มลภาวะทางอากาศ มลภาวะทางเสียง และขยะอันตราย ซึ่งจัดอยู่ในลำดับความสำคัญมากเท่าๆกัน

อบต.เหมืองง่า จัดลำดับความสำคัญของปัญหามลภาวะทางน้ำ ขยะอันตราย และมลภาวะทางเสียง อยู่ในเกณฑ์มาก สำหรับปัญหาขยะมูลฝอยและมลภาวะทางอากาศจัดอยู่ในลำดับปานกลาง

อบต.มะเขือแจ้ จัดลำดับของปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ในลำดับปานกลาง ได้แก่ มลภาวะทางน้ำ และมลภาวะทางอากาศ ส่วนปัญหาขยะมูลฝอย มลภาวะทางเสียง และขยะอันตราย ถือเป็นปัญหาเล็กน้อย

จากการสะท้อนความคิดเห็นของ อบต. ต่อสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในระดับความรุนแรงมากที่สุดและระดับมาก พบว่า อบต.บ้านกลาง ซึ่งเป็นอบต.ขนาดใหญ่ จัดให้ขยะมูลฝอย เป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในระดับความรุนแรงมากที่สุด ส่วนปัญหาที่อยู่ในระดับความ

รุนแรงมากคือ มลภาวะอากาศ มลภาวะทางน้ำ มลภาวะทางเสียง และขยะอันตราย เช่นเดียวกันกับอบต.เหมืองง่า สำหรับอบต.มะเขือแจ้ มีความเห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยรวมยังอยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะปัญหามลภาวะทางน้ำและอากาศ

5.1.5 กลไกทางกฎหมายและข้อบัญญัติของท้องถิ่น

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม ถือเป็นมาตรการสำคัญอย่างหนึ่งในระดับ Collective rules ที่ส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติงานในพื้นที่ซึ่งเป็นระดับ operational rules จากการศึกษาพบว่า หลายส่วนของข้อบัญญัติท้องถิ่นเกี่ยวกับประเด็นสิ่งแวดล้อมมีข้อจำกัดไม่สามารถบังคับใช้ และหลายส่วนไม่ได้ปรับปรุงให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง อีกหลายปัญหายังต้องรอการตัดสินใจจากส่วนกลาง ในการวิเคราะห์ประเด็นปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับข้อบัญญัติท้องถิ่นหรือกฎหมายในพื้นที่ 3 อบต. พบข้อจำกัด และมีข้อสังเกต ดังนี้ (ตารางที่ 5.12)

ตารางที่ 5.12 (ก) ผลการวิเคราะห์ข้อบังคับตำบลที่สอดคล้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ของ อบต.บ้านกลาง

ปัญหา/โครงการ	สภาพและความพร้อมด้าน กฎหมาย	ข้อจำกัด	ข้อสังเกต
1. ปัญหาขาดน้ำ 2. น้ำบาดาล สกปรก แห้ง	ไม่มีข้อบังคับเรื่องการจัดการและจัดสรร ทรัพยากรธรรมชาติและน้ำ	อาจไม่สามารถระบุสาเหตุของการขาดน้ำและน้ำใต้ดิน สกปรกว่าใครต้องรับผิดชอบ ซึ่งหากปรากฏว่ามีบาง รายใช้น้ำใต้ดินมากจนกระทบต่อส่วนรวม รัฐต้องเข้า มาจัดการให้เกิดความเป็นธรรม	เป็นเรื่องสำคัญที่ อบต. ควรริเริ่มออกข้อบังคับด้วยตัวเองโดยจากแสงความช่วยเหลือทางเทคนิคและวิชาการกฎหมาย
3. น้ำเสีย			
3.1 จากตลาดสด ร้านค้า	ข้อบังคับสิ่งปฏิกูลมูลฝอยข้อ 7 และ 9	ขาดแนวปฏิบัติสำหรับตลาดสด ร้านค้า	ควรกำหนดมาตรฐาน แนวปฏิบัติของร้านค้า และยึดหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย โดยให้ร้านค้ามีส่วนรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการลอกท่อด้วย แล้วจึงอบรมตามนั้น โดยกำหนดเป้าหมายพร้อมมีการประเมินผล
3.2 โรงงาน	เข้าข่ายกิจการที่เป็นอันตรายทั้งหลายในข้อ 4	มาตรฐานควบคุมมลพิษนอกเหนือจากในข้อบังคับก การที่เป็นอันตรายฯ ต้องอาศัยกม. โรงงาน	บ้านกลางกำลังสร้างระบบควบคุมโรงงานคล้ายมาตรการตามพรบ.โรงงาน ผ่านพ รบ.สาธารณสุข
3.3 จากหอพัก	ข้อบังคับกิจการที่เป็นอันตรายฯ ของบ้าน กลางครอบคลุมดี และมี ข้อ 5, 6, 8	ขาดมาตรฐานน้ำเสียจากหอพักที่วัดได้แบบมาตรฐาน ควบคุมมลพิษ	
4. มลพิษทาง อากาศ	ข้อบังคับกิจการที่เป็นอันตรายฯ ของบ้าน กลางครอบคลุมดี แต่ยังไม่ใช้ไม่ได้กับมลพิษทาง อากาศจากโรงงาน	เข้มงวดไม่ได้ เพราะไม่มีทางเลือกให้กับคนที่ไม่ สามารถจ่ายค่าถึงตา	การควบคุมมลพิษทางอากาศต้องอาศัยเทคนิควิธีมาก ท้องถิ่นอาจทำอะไรไหว ต้องประสานกับกรมโรงงานและกรมควบคุมมลพิษ

ตารางที่ 5.12 (ข) ผลการวิเคราะห์ข้อบังคับตำบลที่สอดคล้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ของ อบต.มะเขือแจ้

ปัญหา/โครงการ	สภาพและความพร้อมด้านกฎหมาย	ข้อจำกัด	ข้อสังเกต
1. ขาดที่ทิ้งขยะตำบล	เป็นเรื่องใหญ่กว่าข้อบังคับตำบล	งบประมาณ สถานที่ และการประสานงานกับท้องถิ่นใกล้เคียง	ควรทำคู่กับการลดปริมาณขยะ
1.1 สร้างเตาเผา	มีข้อบังคับตำบลเรื่องการกำจัดสิ่งปฏิกูลและมูลฝอย พ.ศ. 2542	เตาเผาอาจราคาแพงเกินไป	พรบ.สาธารณสุขมีเพดานค่าเก็บขนแต่ไม่ได้พูดถึงการกำจัด
2. อบต.เก็บขยะไม่ทั่วถึง	ข้อ 8 ให้พนักงานหรืออบต.เท่านั้นที่สามารถเก็บ ขน ขยะ	ข้อ 8 อาจปิดกั้นการอาสาสมัคร ขาดการรับรองระบบอาสาสมัคร	หากมีผู้อาสาทำฟรี จะอนุญาตหรือไม่? มีการบังคับใช้และลงโทษอย่างไรบ้าง?
3. น้ำเสีย			ควรมีมาตรการจูงใจด้วย
3.1 จากบ้านเรือน	ข้อบังคับสิ่งปฏิกูลมูลฝอยข้อ 5 และ 6	“สิ่งปฏิกูล” อาจแคบกว่า “น้ำเสีย”	
3.2 จากหอพัก	ข้อบังคับกิจการที่เป็นอันตรายฯ ข้อ 4.9 (4) .. หอพัก	ขาดมาตรฐานน้ำเสียจากหอพัก	
3.3 จากโรงงาน	เข้าข่ายกิจการที่เป็นอันตรายทั้งหลายในข้อ 4	มาตรฐานควบคุมมลพิษนอกเหนือจากในข้อบังคับกิจการที่เป็นอันตรายฯ ต้องอาศัย กม. โรงงาน	
3.4 เตาอบลำไย	เข้าข่ายกิจการที่เป็นอันตรายทั้งหลายในข้อ 4	มาตรฐานควบคุมมลพิษนอกเหนือจากในข้อบังคับกิจการที่เป็นอันตรายฯ ต้องอาศัยกม. โรงงาน	
4. อากาศเสียจากโรงงาน	เข้าข่ายกิจการที่เป็นอันตรายทั้งหลายในข้อ 4	มาตรฐานควบคุมมลพิษนอกเหนือจากในข้อบังคับกิจการที่เป็นอันตรายฯ ต้องอาศัยกม. โรงงาน	
5. จยย.วัยรุ่นก่อความรำคาญ	ไม่สามารถใช้ข้อบังคับห้ามไปควบคุมที่กิจการยานยนต์	คุมกิจการยานยนต์ได้ตามข้อ 6 (2) (3), 9 (4) เท่านั้น	ควรทำคู่กับการลดปริมาณขยะ
6. ค่าถุงเก็บขยะแพงไป	เพดานค่าเก็บขยะตามพรบ.สาธารณสุข	แพงหรือไม่ต้องคิดคำนวณได้ตามเพดาน/ภาวะขาดทุน	ควรหาทางประสานตามพรบ.จราจรทางบก
7. โครงการอบรมต่าง ๆ	มาตรการเสริมกฎหมาย	การศึกษาอบรมเป็นเรื่องระยะยาว	ถ้าไม่ลงลึกและต่อเนื่อง ทำง่ายแต่อาจไร้ผล

ตารางที่ 5.12 (ค) ผลการวิเคราะห์ข้อบังคับตำบลที่สอดคล้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ของ อบต.เหมืองง่า

ปัญหา/โครงการ	สภาพและความพร้อมด้านกฎหมาย	ข้อจำกัด	ข้อสังเกต
1. ลดปริมาณขยะ	ข้อบังคับตำบลเรื่องการจัดตั้งปฏิภูลและมูลฝอย พ.ศ. 2540	ขาดกฎหมายรับรองกลุ่มอาสา และกำหนดมาตรการพร้อมเป้าหมายในการรณรงค์	อบต. ควรเป็นผู้นำในการลดปริมาณขยะด้วยการออกข้อบังคับตนเองให้ทำตามเป้าหมายจนบรรลุผลเป็นรูปธรรม
	แม้ไม่จำเป็นต้องมีกรอบกฎหมายแต่ควรมีนโยบายและมาตรการในการลดปริมาณขยะ		
2. การจัดหาที่ทิ้งขยะตำบล	เป็นเรื่องใหญ่กว่าข้อบังคับตำบล	งบประมาณ สถานที่ และการประสานงานกับท้องถิ่นใกล้เคียง	
3. น้ำเสีย			
3.1 จากตลาดสด ร้านค้า	ข้อบังคับสิ่งปฏิภูลมูลฝอยข้อ 5 และ 6	ขาดแนวปฏิบัติสำหรับตลาดสด ร้านค้า	ควรกำหนดมาตรฐาน แนวปฏิบัติของร้านค้า และยึดหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย โดยให้ร้านค้ามีส่วนรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการลอกท่อด้วย
3.2 จากโรงงาน	เข้าข่ายกิจการที่เป็นอันตรายทั้งหลายในข้อ 4	มาตรฐานควบคุมมลพิษนอกเหนือจากในข้อบังคับกิจการที่เป็นอันตรายฯ ต้องอาศัย กม. โรงงาน	
4. อากาศพิษจากการเผาขยะอันตราย	ข้อบังคับสิ่งปฏิภูลและมูลฝอย ข้อ 13 แต่ไทยยังไม่มีกฎหมายว่าด้วยขยะอันตรายจากชุมชน	เข้มงวดไม่ได้ เพราะไม่มีทางเลือกให้กับคนที่ไม่สามารถจ่ายค่าถุงดำ	เคยเกิดกรณีต้องวินิจฉัยว่าผิดข้อ 13 บ้างหรือไม่?

5.2 บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมลำพูน

5.2.1 หน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น

หน่วยงานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการทำงานร่วมกับโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมลำพูนนั้น มีทั้งที่เป็นหน่วยงานส่วนกลาง หน่วยงานส่วนภูมิภาค หน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งจะต้องมีการประสานงานร่วมกัน โดยเฉพาะกับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ซึ่งเป็นหน่วยงานท้องถิ่นที่ดูแลพื้นที่อบต.

ทั้งนี้ บางหน่วยงานมีอำนาจโดยตรงตามกฎหมายและมีบทบาทในการดูแลทั้งสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ในบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานในพื้นที่ส่วนใหญ่จะมี 2 กลุ่มหลัก คือ หน่วยงานทางด้านสาธารณสุข จะดูแลในเรื่องสุขภาพและสิ่งแวดล้อม และอีกกลุ่มคือ หน่วยงานกำกับดูแลการประกอบกิจการโดยตรง ในเรื่องการส่งเสริมและอนุญาต โดยสรุปบทบาทของแต่ละหน่วยงาน ดังนี้

● กลุ่มด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

หน่วยงานส่วนกลางที่ตั้งในท้องถิ่น

1. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำพูน โดยกลุ่มงานอนามัยสิ่งแวดล้อม จะมีบทบาทสนับสนุนส่งเสริมด้านวิชาการ ในเรื่อง สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม การระบายอากาศ การมีและใช้ห้องน้ำ ห้องส้วม การสุขาภิบาลในโรงอาหาร การส่งเสริมสุขภาพในกลุ่มแรงงาน การจัดทำโครงการพิเศษ และมีบทบาทเป็นเจ้าพนักงานสาธารณสุข ตาม พ.ร.บ. การสาธารณสุข พ.ศ. 2535

2. โรงพยาบาลลำพูน มีบทบาทหน้าที่ให้บริการรักษา รวมทั้งให้การสนับสนุนวิชาการด้านการส่งเสริมสุขภาพ การออกกำลังกาย โครงการอาชีวอนามัย การป้องกันโรคที่เกิดจากการทำงาน และมีบทบาทเป็น “เจ้าพนักงานสาธารณสุข” ตาม พรบ. การสาธารณสุข พ.ศ. 2535

3. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเมืองลำพูน มีบทบาทเหมือนกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด แต่เป็นหน่วยงานระดับอำเภอ

4. สถานีอนามัยตำบลบ้านกลาง มีบทบาทเหมือนกับสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ แต่เป็นหน่วยงานระดับตำบล

5. สำนักงานควบคุมโรค เขต 10 เชียงใหม่ มีบทบาทหน้าที่วิเคราะห์ ศึกษา วิจัยโรคที่เกิดจากการประกอบอาชีพทั้งในและนอกเขตนิคมอุตสาหกรรม มีพื้นที่รับผิดชอบในหลายจังหวัดทางภาคเหนือ

6. สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 5 เชียงใหม่ มีบทบาทหน้าที่ จัดทำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมระดับภาค ประสานงานการดำเนินงาน ตลอดจนติดตาม ประเมินผล แผนและ

มาตรการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับภาค จัดทำรายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมภาค พัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศสิ่งแวดล้อมระดับภาค ให้คำปรึกษาและเสนอแนะทางวิชาการและมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม สนับสนุนและส่งเสริมศักยภาพการดำเนินงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ติดตาม ตรวจสอบและเฝ้าระวังคุณภาพสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม พัฒนารูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและสภาพท้องถิ่นหรือพัฒนาเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับท้องถิ่น

7. สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด(ทสจ.) เป็นหน่วยงานส่วนกลางสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประจำจังหวัดต่างๆ เพิ่มจัดตั้งขึ้นหลังปฏิรูประบบราชการ ตั้งอยู่ในจังหวัดลำพูน มีหน้าที่ดูแล ติดตาม ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด

หน่วยงานของท้องถิ่นระดับ อบต.

8. กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม อบต. บ้านกลาง มีบทบาทหน้าที่ในด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมครอบคลุมทั้ง 5 ด้าน คือ

งานป้องกันโรคที่จะเกิดกับพนักงานในการใช้แรงงาน เช่น การเฝ้าระวังสุขภาพ การตรวจสุขภาพประจำปี การให้ความรู้ในเรื่องการป้องกันโรคจากการประกอบอาชีพ การใช้อุปกรณ์ป้องกันตัว การป้องกันอุบัติเหตุทางการจราจร

งานส่งเสริมสุขภาพคือ ส่งเสริมให้มีการออกกำลังกาย การส่งเสริมให้มีการพักผ่อนให้เหมาะสม และรักษาสุขภาพให้สมบูรณ์ แข็งแรงอยู่เสมอ การรักษาพยาบาลมีการสนับสนุนให้มีการประกันสังคมกับโรงพยาบาลที่สะดวกและให้บริการอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งในการฟื้นฟูสภาพผู้ป่วย ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล

ในส่วนของโรงงานผู้ประกอบการ อบต.บ้านกลาง มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการตรวจสอบ แนะนำ และออกใบอนุญาต โดยอาศัยอำนาจตาม พรบ. การสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ว่า ด้วยกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ 135 ประเภท และในกรณีที่มีเหตุรำคาญร้องเรียนจากการดำเนินกิจการโรงงาน อบต.บ้านกลางมีอำนาจในฐานะเจ้าพนักงานท้องถิ่นในการสั่งให้มีการแก้ไข ปรับปรุง และหยุดกิจการตามเหตุแห่งความรุนแรงของปัญหา

- **กลุ่มด้านสุขภาพแรงงาน สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย ในสถานประกอบการ**

หน่วยงานภูมิภาคที่ตั้งในท้องถิ่น

9. ศูนย์ความปลอดภัยในการทำงานพื้นที่ 11 เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่เฝ้าระวังด้านสิ่งแวดล้อมในโรงงานอุตสาหกรรม โดยมีการตรวจวัดและประเมินสิ่งแวดล้อม เช่น ความร้อน แสง เสียง ความสั่นสะเทือน รวมทั้งการตรวจสุขภาพของแรงงาน

10. สำนักงานประกันสังคมจังหวัดลำพูน มีบทบาทหน้าที่ในการให้ความรู้ความเข้าใจกับแรงงานในเรื่องการประกันตน การใช้สิทธิ สิทธิประโยชน์ของคนงาน ซึ่งเมื่อเกิดกรณีเจ็บป่วย คนงานมักจะไม่ทราบสิทธิประโยชน์และขั้นตอนในการรักษาหรือใช้บริการกับสถานพยาบาลที่ตนเองมีประกันสังคมอยู่

11. งานจราจร สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองลำพูน มีบทบาทในการรักษาความสงบเรียบร้อย และการป้องกันอุบัติเหตุ อุบัติภัย ทางจราจร โดยเฉพาะอุบัติเหตุ โดยรถจักรยานยนต์ของพนักงาน ในเขตนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งมักมีอุบัติเหตุบ่อยครั้งในช่วงจราจรคับคั่ง

- **กลุ่มด้านอุตสาหกรรมและสิ่งแวดล้อม**

- **หน่วยงานภูมิภาคที่ตั้งในท้องถิ่น**

12. สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน มีบทบาทหน้าที่ในการควบคุมดูแล โรงงานอุตสาหกรรม และออกใบอนุญาตประกอบกิจการ แต่มีขอบเขตรับผิดชอบนอกเขตนิคมอุตสาหกรรม เนื่องจากโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมจะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานการนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ แต่ลักษณะการดูแล ควบคุมและการแบ่งลักษณะโรงงานเหมือนกัน

13. สำนักงานการนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ มีบทบาทในการส่งเสริมการลงทุน ให้มีการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม มีการแบ่งออกเป็นเขตส่งออกและเขตอุตสาหกรรมทั่วไป โดยการควบคุมดูแลระบบสาธารณูปโภค เช่น ประปา ไฟฟ้า และการจัดการขยะพิษ และกากอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นจากขบวนการผลิต และมีหน้าที่ตรวจสอบแก้ไขปัญหามลพิษที่เกิดจากการผลิตของโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมโดยตรง

5.2.2 การประสานการทำงานระหว่างหน่วยงานในพื้นที่

- **บทเรียน ความไม่เข้าใจของหน่วยงานส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นในการใช้อำนาจตามกฎหมาย ในระดับพื้นที่**

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรม โดยเฉพาะที่มีหน้าที่เกี่ยวกับงานด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมโดยตรง ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่นับได้ 13 หน่วยงาน มีเพียง 1 หน่วยงานที่เป็นหน่วยงานของท้องถิ่นคือ อบต. โดยตรง ที่เหลืออีก 11 หน่วยงาน ล้วนแต่เป็นหน่วยงานของส่วนกลางที่ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาค และอีก 1 หน่วยงานเป็นหน่วยงานส่วนภูมิภาคคือจังหวัด ที่ตั้งอยู่ในเขต อ.เมือง จ.ลำพูน

หลังจากนโยบายการกระจายอำนาจและมีการถ่ายโอนอำนาจให้กับท้องถิ่นภายใต้พ.ร.บ.การกระจายอำนาจนั้น มีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากความไม่เข้าใจของหน่วยงานส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นในการใช้อำนาจตามกฎหมาย ในพื้นที่ อบต.บ้านกลาง เหตุการณ์ดังกล่าวเกิด

ประเด็นปัญหาคือ ขยะมูลฝอยในเขตการนิคมอุตสาหกรรมลำพูน นั้น อยู่อำนาจการดูแลของ อบต.บ้านกลางหรือไม่ เนื่องจากการนิคมฯ ตั้งอยู่ที่พื้นที่ของอบต.บ้านกลาง ความขัดแย้งของการใช้อำนาจตามกฎหมายระหว่าง 2 หน่วยงานนี้ ได้มีการหารือมายังส่วนกลาง (ดูรายละเอียดหนังสือชี้แจงในภาคผนวก ข.เล่มที่ 3)

จากการศึกษาในอบต.บ้านกลาง พบกรณีตัวอย่างของการริเริ่มซึ่งเป็นการพยายามในการทำงานเชื่อมประสานหน่วยงานต่างๆที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ดำเนินการเก็บข้อมูลพื้นฐานเพื่อเฝ้าระวังและติดตามปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนงานในโรงงาน ทั้งในและนอกนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ประกอบด้วย อบต. บ้านกลาง มีสถานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่และเป็นหน่วยงานท้องถิ่นที่จะต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจการของสถานประกอบการ

ดังนั้น ในการแก้ไขปัญหาล้างแฉะล้น อบต. บ้านกลางได้ยึดหลัก 5 ร่วม คือ ร่วมรู้ ร่วมคิด ร่วมตรวจสอบ ร่วมควบคุม และร่วมเฝ้าระวัง จึงได้รับอาสาเป็นจุดกลางประสานงาน และอำนวยความสะดวกแก่หน่วยงานต่างๆที่กล่าวข้างต้น (กรอบที่ 4)

กรอบที่ 4 บทเรียนที่ดีของท้องถิ่นกับบทบาทเชื่อมประสานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆในพื้นที่

สืบเนื่องจากอบต.บ้านกลางใต้ริเริ่มทำการวิเคราะห์ปัญหาและต้องการหาข้อมูลของผู้ประกอบการในโรงงานอุตสาหกรรม และพบว่า มีหน่วยงานของรัฐและองค์กรที่เข้าตรวจเยี่ยมโรงงานซ้ำซ้อน ทำให้เกิดปัญหาตามมา เช่น

1. เสียเวลาในการจัดเตรียมข้อมูลและเตรียมการต้อนรับ
2. ผู้ประกอบการเสียเวลาในการผลิตสินค้าเนื่องจากการเข้าตรวจเยี่ยมหลายครั้งและซ้ำซ้อน
3. การขอข้อมูลของหน่วยงานมักขอซ้ำซ้อน โดยไม่มีการประสานงานระหว่างหน่วยงาน
4. การแก้ปัญหาหรือการดำเนินกิจกรรมของแต่ละหน่วยงานมักไม่ตรงเวลากัน ทั้งที่เป็นกิจกรรมเดียวกัน
5. ข้อมูลบางประเภทโรงงานไม่มีความมั่นใจในการเปิดเผยข้อมูลกับหน่วยงานที่ไม่เกี่ยวข้อง

จากปัญหาดังกล่าว อบต.บ้านกลางจึงได้ริเริ่มดำเนินการแบบบูรณาการ(Integrated) กับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการเข้าไปดำเนินการในโรงงาน โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อสร้างรูปแบบบูรณาการหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชน ที่มีบทบาทหน้าที่ในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของแรงงานในตำบลบ้านกลาง โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนกลาง
2. เพื่อสร้างรูปแบบการบูรณาการหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชน ในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยใช้หลัก 5 ร่วม (ร่วมรู้ ร่วมคิด ร่วมตรวจสอบ ร่วมควบคุม ร่วมเฝ้าระวัง)
3. เพื่อพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ร่วมกันได้
4. เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้ทรัพยากรร่วมกันในการดำเนินการ
5. เพื่อเอื้อประโยชน์แก่ผู้ประกอบการในการลดความซ้ำซ้อนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เข้าตรวจเยี่ยมสถานประกอบการ
6. เพื่อให้ส่งเสริมและพัฒนาสถานประกอบการให้มีมาตรฐานสากล ทั้งในและนอกนิคมอุตสาหกรรม
7. เพื่อคุ้มครองและส่งเสริมสุขภาพของแรงงานทั้งในและนอกนิคมอุตสาหกรรม

ขั้นตอนการดำเนินงาน มีดังนี้

• ช่วงเตรียมประสานงาน

1. จัดทำโครงการขออนุมัติดำเนินการ
2. จัดส่งหนังสือเชิญหน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง
3. จัดประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานร่วมกัน
4. ให้แต่ละหน่วยงานแจ้งบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับโรงงานและคนงาน รวมทั้งกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ
5. มีการกำหนดแบบฟอร์มข้อมูลที่ต้องการของแต่ละหน่วยงาน
6. นำเอาแบบฟอร์มที่ต้องการข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกัน แล้วจัดทำเป็นชุดเดียวกันเพื่อจัดส่งให้โรงงาน
7. แลกเปลี่ยนความรู้และจัดสรรทรัพยากรร่วมกัน เช่น รถ คน ฯ
8. กำหนดตารางการตรวจเยี่ยมโรงงาน

• ช่วงระหว่างปฏิบัติงานในโรงงาน

9. จัดประชุมผู้ประกอบการทั้งหมดเพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ และกำหนดการตรวจเยี่ยม
10. จัดส่งแบบฟอร์มเพื่อให้สถานประกอบการกรอกข้อมูลและจัดเตรียมให้คณะผู้ตรวจเยี่ยม
11. ดำเนินการตรวจเยี่ยมสถานประกอบการในรูปแบบคณะหรือทีมงาน โดยมีขั้นตอนในการตรวจเยี่ยมเมื่อเข้าอยู่โรงงานคือ
 - 11.1 แนะนำทีม หรือคณะผู้ตรวจเยี่ยม
 - 11.2 ผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบของโรงงานแนะนำตัวต่อคณะตรวจ
 - 11.3 ผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบในโรงงาน นำเสนอข้อมูลของโรงงาน เช่น ประเภทกิจการ / ขบวนการผลิต / วัตถุดิบที่ใช้ / สารเคมี / การส่งเสริมสุขภาพพนักงาน / การจัดการกากของเสีย / การจัดการขยะ / ผลการตรวจสิ่งแวดล้อม / ผลการตรวจสุขภาพ ฯลฯ
 - 11.4 คณะหรือทีมซักถามข้อมูลตามแบบฟอร์มที่ทางโรงงานจัดเตรียมไว้
 - 11.5 ผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบนำคณะหรือทีมเดินดูกระบวนการผลิตในแต่ละแผนก ทั้งนี้ทีมงานอาจมีการตรวจคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น การวัดแสง เสียง และอาจมีการแยกตรวจตามภาระรับผิดชอบ เช่น ห้องปฐมพยาบาล โรงอาหาร การจัดการขยะมูลฝอยฯ
 - 11.6 เสร็จสิ้นการตรวจเยี่ยม นำคณะออกตรวจเยี่ยมโรงงานอื่นตามกำหนดต่อไป

• ช่วงสรุปและประเมินผล

12. จัดประชุมคณะตรวจเยี่ยม เพื่อสรุปข้อมูลร่วมกันในส่วนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งขอปรับปรุงแก้ไขที่จะให้โรงงานดำเนินการ
13. แจ้งผลการตรวจเยี่ยมและแจ้งให้มีการปรับปรุงให้ อบต. บ้านกลางเป็นผู้รับผิดชอบ
14. สรุปและประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน
15. มีการติดต่อประสานงาน อบต. บ้านกลาง กรณีต้องการใช้ข้อมูลของหน่วยงานต่าง ๆ
16. กรณีหน่วยงานใดมีกิจกรรมเสริมหรือกิจกรรมที่ต้องดำเนินการในโรงงานสามารถประสานงานมาที่ อบต.บ้านกลาง เพื่อให้เป็นจุดประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ รวมทั้งประสานงานกับโรงงานด้วย

บทเรียนจากการดำเนินงานในรูปแบบบูรณาการนี้ ทำให้มีผลดีต่อการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่คือ

1. ประหยัดเวลา ของสถานประกอบการในการต้อนรับและการให้ข้อมูล
2. แต่ละหน่วยงานมีความพึงพอใจในการใช้ประโยชน์ของข้อมูลร่วมกัน
3. ทำให้บรรยากาศในการประสานงานระหว่างหน่วยที่มาร่วมกันดีและนำไปสู่การเอื้อเฟื้อในการทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ร่วมกันจัดงานวันงดสูบบุหรี่โลก บริเวณตลาดสดสันป่าฝ้าย การจัดกิจกรรมป้องกันเอดส์ในวันแห่งความรัก 14 กุมภาพันธ์ เป็นต้น
4. จากการทำงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโรงงานอุตสาหกรรมและแรงงาน นำไปสู่การจัดตั้งคณะทำงานส่งเสริมสุขภาพของจังหวัดลำพูน โดยมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพคนงานในนิคมอุตสาหกรรม ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
5. โรงงานอุตสาหกรรม ให้ความสนใจที่จะให้ข้อมูล เนื่องจากเห็นว่ามีความหมายกับหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง เช่น อบต. บ้านกลาง เป็นต้น
6. ผู้ประกอบการในโรงงานให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมดีขึ้น

สรุปประเด็นสำคัญที่ทำให้รูปแบบการดำเนินงานนี้เกิดขึ้นคือ

1. แต่ละหน่วยงานมีบทบาทหน้าที่คล้ายกันในเรื่องสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของแรงงาน
2. กลุ่มเป้าหมาย (Target) ของแต่ละหน่วยงานเป็นกลุ่มเดียวกัน คือ โรงงานและคนงาน หรือแม้แต่งานจราจร สภอ.เมืองลำพูน การลดอุบัติเหตุของพนักงานในการขับขี่ ก็เป็นภารกิจที่ต้องดำเนินการ
3. ผู้บริหารของแต่ละหน่วยงานให้ความสำคัญกับพื้นที่ตำบลบ้านกลาง เนื่องจากเป็นแหล่งรายได้หลักของจังหวัด รวมทั้งเป็นแหล่งปัญหาต่าง ๆ ที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันแก้ไข
4. มีศูนย์กลางหรือผู้รับผิดชอบโดยตรง คือ อบต.บ้านกลาง ซึ่งเป็นบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้อง ดำเนินการ

5.3 บทสังเคราะห์ธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น

ภายใต้กรอบแนวคิดของ Ostrom การมองการจัดการสิ่งแวดล้อมในเชิงสถาบันอย่างมีธรรมาภิบาล ประกอบด้วย 3 ระดับ ดังได้กล่าวไว้ในบทนำ สำหรับระดับท้องถิ่นถือเป็นระดับปฏิบัติการ (operational level) จากการศึกษาสามารถสรุปเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ อบต.หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตอบสนองการจัดการแก้ไขปัญหาและดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างมีธรรมาภิบาลที่แตกต่างกันนั้น อาจวิเคราะห์ได้จากมุมมองด้านอุปสงค์และอุปทานต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและมาตรการเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมและมีธรรมาภิบาลได้ดังนี้

5.3.1 ด้านอุปสงค์

การวิเคราะห์ธรรมาภิบาลจากด้านอุปสงค์ของการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นการมองความต้องการของประชาชนและเงื่อนไขสำคัญในการกำหนดความต้องการ ทั้งในด้านการรับบริการ การมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลและการจัดการ ตลอดจนความต้องการในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบนั้น มีองค์ประกอบสำคัญที่ควรคำนึงถึงดังนี้

1. ประสิทธิภาพ

- **ต้นเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมมีระดับและขนาดต่างกันในพื้นที่หนึ่ง ๆ** ซึ่งกำหนดจากปัจจัยทางด้านจำนวนประชากรที่แท้จริง นั้นหมายถึงจะต้องรวมเอาประชากรแฝงในพื้นที่นั้นเข้ามาด้วย โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เป็นเขตอุตสาหกรรม มักจะมีแรงงานที่อพยพย้ายถิ่นมาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก รวมทั้งผู้ที่เดินทางไปกลับระหว่างพื้นที่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะสะท้อนระดับความต้องการในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมว่า มีมากน้อยเพียงใด ดังนั้น จำนวนประชากรแฝงจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญ ในการกำหนดการจัดบริการของภาครัฐเพื่อที่รัฐจะได้ดูแลและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ภาครัฐต้องมีการจัดระบบข้อมูลที่ถูกต้องที่สะท้อนปริมาณความต้องการที่แท้จริงในพื้นที่ เพื่อให้สามารถนำไปสู่การวางแผนและการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม
- **สภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่และแหล่งกำเนิดมลพิษ** โดยเฉพาะสภาพพื้นที่ที่มีน้ำท่วมขัง และทำให้การไหลของน้ำไม่สะดวก โดยเฉพาะการก่อสร้างอาคาร หอพัก แหล่งชุมชนแออัด โดยขาดการวางผังที่ดี ตลอดจนสภาพพื้นที่ที่มีแหล่งกำเนิดมลพิษจำนวนมาก เช่น โรงงานอุตสาหกรรม แหล่งทรัพยากรแร่ เป็นต้น ที่อยู่บริเวณใกล้แหล่งชุมชน เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ อบต.ต้องเร่งแก้ไขปัญหา

อย่างไรก็ตาม ถ้าแหล่งมลพิษมีภาคเอกชนหรืออุตสาหกรรมเป็นผู้ก่อ และมีการลงทุนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี (internalization) จะเป็นการลดต้นทุนของสังคมหรือผลกระทบภายนอก (externality) หรือเท่ากับเป็นการลดความต้องการในการจัดบริการแก้ไขมลพิษของภาครัฐด้วย

2. ความโปร่งใส

- **การเปิดเผยข้อมูลด้านมลพิษต่อสาธารณะ** ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัย และการเฝ้าระวังอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับมลสารในสิ่งแวดล้อมในระดับพื้นที่ หากมีการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบ และมีการพัฒนาจัดระบบข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว จะเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญที่ทำให้ทราบขนาดของความเสี่ยงของมลสารต่อสุขภาพ ขณะเดียวกันเป็นการสร้างการเรียนรู้ของประชาชนในพื้นที่ เมื่อมีการเปิดเผยหรือรายงานต่อสาธารณะ ประชาชนจะสามารถตรวจสอบหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน ขณะเดียวกันอบต.จะถูกเรียกร้องจากภาคประชาชนให้ต้องเร่งดำเนินการควบคุมกำกับ เพื่อการแก้ไขปัญหาในการลดความเสี่ยงจากมลพิษนั้น

3. การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

- **ความเข้มแข็งของชุมชนในการเฝ้าระวังติดตามปัญหาสิ่งแวดล้อม** ซึ่งหมายถึงถึงความรู้ความเข้าใจและความตระหนักของประชาชนต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ถ้าชุมชนมีความเข้มแข็งแล้ว ความตื่นตัวและความกระตือรือร้นต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนจะมีมากขึ้น อุปสงค์ในการเรียกร้องให้เกิดการจัดการปัญหามลพิษจะมีมากขึ้น ในด้านหนึ่งเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วย

5.3.2 ด้านอุปทานหรือผู้จัดให้มีบริการสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม

1. ประสิทธิภาพ

- **ด้านงบประมาณ** การจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในพื้นที่ รายได้ที่ท้องถิ่นจัดเก็บจากภาษียังไม่เพียงพอ ขณะเดียวกัน ท้องถิ่นที่มีขนาดต่างกัน แหล่งรายได้ต่างกัน ก็จะมีรายรับจากภาษีที่ต่างกัน โดยเฉพาะการค้าและอุตสาหกรรมจะเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ ทำให้เกิดความแตกต่างของการจัดบริการสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้มีข้อจำกัดในการลงทุนเกี่ยวกับระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ระบบบำบัดน้ำเสีย ระบบการจัดการขยะแบบถูกหลักสุขาภิบาล หรือการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการเฝ้าระวังสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น ระบบการคลังท้องถิ่นจะต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเกื้อหนุนการทำงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นโดยยึดหลักการผู้ใดก่อมลพิษผู้นั้นเป็นผู้จ่าย (PPP) ในกรณีที่มีแหล่งรายได้มากควรมีการปรับปรุงกฎข้อบัญญัติในการเพิ่มอัตราการจัดเก็บให้เหมาะสม ในทางตรงกันข้ามควรให้การสนับสนุนแกือกูลท้องถิ่นที่ขาดแหล่งรายได้

2. สมรรถนะขององค์กร

- **กรอบอัตรากำลังในระดับอบต.** กล่าวคือ ในอบต.ขนาดเล็กจะขาดแคลนเจ้าหน้าที่ดูแลงานด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ภาระงานจึงฝากไว้กับเจ้าหน้าที่ที่ไม่มีความเชี่ยวชาญโดยตรง

ฉะนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดขนาดของท้องถิ่นที่เหมาะสมทั้งอัตรากำลังและขอบเขตพื้นที่ ในการจัดหาบริการสาธารณะ

- **ความสามารถในการบริหารจัดการและประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ใกล้เคียงกัน** ตลอดจนความสามารถในการประสานการทำงานกับแหล่งทุนทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้งเครือข่ายสิ่งแวดล้อมทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ภาคีต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น ภายใต้ทรัพยากรที่มีจำกัดของท้องถิ่นในด้านต่างๆ การพัฒนาความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นเพื่อการใช้ทรัพยากรร่วมกัน หรือการประสานการทำงานในรูปแบบของเครือข่าย จะเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาประสิทธิภาพและการประหยัดต่อขนาดของการจัดบริการสาธารณะ และรูปแบบหนึ่งที่มีการใช้กันคือ การบริหารแบบสหการ

3. ความเป็นธรรมทางกฎหมาย

- **การบังคับใช้กฎหมายและข้อบัญญัติท้องถิ่น** เนื่องจากข้อบัญญัติของท้องถิ่นหลายประเด็นยังไม่สามารถปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของพื้นที่ที่เปลี่ยนไป และกฎหมายหลายฉบับก็ยังไม่ได้ถ่ายโอนอำนาจชัดเจนให้กับท้องถิ่น กฎหมายบางฉบับให้อำนาจแก่อนายงานส่วนกลางที่มาตั้งในท้องถิ่นมากเกินไป เหนือขอบเขตอำนาจของท้องถิ่นที่จะเข้าไปจัดการ

ด้วยเหตุนี้ ทำให้ท้องถิ่นไม่สามารถแสดงบทบาทได้อย่างเต็มที่ บางครั้งเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งของการใช้อำนาจของ 2 หน่วยงาน ก็ยังต้องมีการส่งตีความข้อกฎหมายเนื่องจากผู้ใช้กฎหมายต่างอ้างสิทธิของตนตามกฎหมาย หลายปัญหาจึงยังไม่ได้รับการแก้ไข จึงดูเหมือนหนึ่งอำนาจการใช้

กฎหมายของหน่วยงานส่วนกลางที่เข้ามาตั้งในพื้นที่ขาดการตรวจสอบและถ่วงดุล (check and balance) ขณะเดียวกัน หน่วยงานส่วนท้องถิ่นก็อาจถูกมองว่า ละเลยต่อภาระหน้าที่ตามกฎหมาย (illegitimacy)

4. ความเป็นผู้นำ

- **ความตั้งใจและจริงใจทางการเมือง** เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยผลักดันแนวคิดและทิศทางการพัฒนาและแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ประสบผลสำเร็จ ประการสำคัญ จึงอยู่ที่ความเป็นผู้นำของฝ่ายการเมืองในท้องถิ่น ที่จะต้องมีวิสัยทัศน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในระยะยาว และควรทำงานร่วมกับประชาคมท้องถิ่น มากกว่าการมองและแก้ไขปัญหาระยะสั้นเท่านั้น

5. ความโปร่งใส

- **สร้างกลไกการตรวจสอบในระดับท้องถิ่น** ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไข ติดตามเฝ้าระวังด้านสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ด้วยการสนับสนุนทรัพยากรทั้งด้านองค์ความรู้และทักษะในการจัดการ และเฝ้าระวังแบบง่าย ๆ จัดระบบงบประมาณหรือเครื่องมือต่าง ๆ ให้สามารถจัดสรรไปยังกลุ่มองค์กรชุมชน เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นต่อสาธารณะ ให้ประชาชนในชุมชนสามารถเข้าถึงและรับทราบได้ เพื่อให้เกิดการตระหนักและเรียนรู้

กล่าวโดยสรุป การจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งอุตสาหกรรมจำนวนมาก นั้น ดังเช่น อบต.ทั้ง 3 แห่งที่เป็นพื้นที่ศึกษา จำเป็นต้องมีการสร้างความสมดุลทั้งด้านอุปสงค์และอุปทานของการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญๆ ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม อบต.หรือหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้้อย่างโดดเดี่ยว และไม่ได้ทำหน้าที่ดูแลจัดการสิ่งแวดล้อมเพียงลำพัง ยังมีหน่วยงานที่ให้บริการจัดการสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอีกจำนวนมาก ทั้งที่เป็นหน่วยงานส่วนกลางตั้งอยู่ในภูมิภาค และที่เป็นหน่วยงานภูมิภาค ตลอดจนองค์กรไม่แสวงหากำไรในพื้นที่ หรือกลุ่มองค์กรชุมชน

บทเรียนจากการศึกษาคั้งนี้ พบว่าแม้ อบต.หรือหน่วยงานส่วนท้องถิ่นจะปฏิบัติหน้าที่ตามเงื่อนไขสำคัญเพื่อให้เกิดธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อมแล้วก็ตาม แต่ภายใต้กรอบของกฎหมายและการบริหารราชการที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ก็ยังมีข้อจำกัดที่เกิดจากปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการทำหน้าที่ของหน่วยงานส่วนกลางและส่วนภูมิภาค นอกจากต้องอาศัยการประสานความร่วมมือในการทำงานในระดับพื้นที่แล้ว ยังพบว่า

ข้อกำหนดและระเบียบข้อบังคับต่างๆที่เป็นอุปสรรค ดังนั้นการผลักดันให้เกิดธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของพื้นที่เขตอุตสาหกรรม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการศึกษาในภาพรวมของการบริหารจัดการในเชิงโครงสร้าง และเชิงระบบของการพัฒนาจึงจะนำไปสู่การพัฒนาในเกิดเขตอุตสาหกรรมยั่งยืนได้

บทที่ VI : รูปแบบและแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นและชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม

การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นและชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านการตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ตามกฎหมาย ตลอดจนการร่วมกันในการติดตามดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพชุมชน ถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วม เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพย่อมส่งผลกระทบโดยตรงแก่ผู้อาศัยในชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นองค์กรภาครัฐระดับล่างซึ่งต้องทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นย่อมต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นเช่นกัน ซึ่งแม้ว่าการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพจะต้องอาศัยความรู้ทางเทคนิควิชาการ แต่ในทางปฏิบัติก็สามารถอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีการอย่างง่ายในการให้ท้องถิ่นและชุมชนได้สามารถเข้าใจสภาพปัญหาโดยการวิเคราะห์ปัญหาในชุมชนร่วมกัน โดยในการดำเนินงานของโครงการวิจัยนี้ ได้ดำเนินการกระบวนการกลุ่มในหลายระดับ เช่น กลุ่มผู้นำชุมชน อบต. อสม. (อาสาสมัครประจำหมู่บ้าน) กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน แรงงานและประชาชนทั่วไป ในส่วนนี้จะเป็นการนำเสนอรูปแบบและผลการดำเนินการในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นและชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วนย่อยด้วยกัน คือ (1) การวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในชุมชนโดยชุมชน (2) การติดตาม เฝ้าระวังและวิเคราะห์ปัญหาของแรงงานโดยแรงงาน โดยได้รวบรวมปัญหาด้านสุขภาพและประสบการณ์การจัดทำฐานข้อมูลมาจัดทำเป็นคู่มือการเฝ้าระวังสุขภาพคนงานและคู่มือการเสริมสร้างสุขภาพคนงาน (3) การจัดทำแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมในระดับ อบต. (4) แนวทางการปรับปรุงข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ในการดำเนินการทั้ง 4 ส่วนนี้ได้มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ดังแสดงในภาพข้างล่างและคำอธิบายต่อไปนี้

ภาพที่ 6.1 กระบวนการทำงานในพื้นที่

การศึกษาในระดับท้องถิ่นซึ่งได้ใช้กรณี จ. ลำพูนเป็นกรณีศึกษานั้น ในการศึกษาได้กำหนดพื้นที่ศึกษาบริเวณรอบนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จ.ลำพูน ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ชุมชน 3 แห่ง คือ ต.บ้านกลาง ต. เหมืองง่า และต.มะเขือแจ้ ในแต่ละมิติได้มีการดำเนินการโดยใช้แนวทางการศึกษา (Approach) ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน คือ ประชาชนในพื้นที่ ประชาสังคม คนงาน และอบต. เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เข้ามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างจริงจัง และสามารถเฝ้าระวังดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของตนเองและชุมชนได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังมีการศึกษาโดยใช้เครื่องมือในการทำ CBA ทางเศรษฐศาสตร์อย่างง่าย ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของชุมชนและคนงาน อันเกี่ยวเนื่องจากผลกระทบของปัญหามลพิษอุตสาหกรรม ในส่วนนี้จึงเป็นการนำเสนอแนวทางการศึกษาที่ได้มีการดำเนินการศึกษากับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ในระดับท้องถิ่น โดยจำแนกตามแนวทางการศึกษาดังนี้

6.1 การจัดทำแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมในระดับอบต.

การจัดทำแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ดำเนินการโดยให้เป็นกระบวนการการเรียนรู้ที่ผ่านประสบการณ์จริงของประชาชนในชุมชนนั้นๆ โดยคณะผู้วิจัยได้แบ่งกิจกรรมในการดำเนินกระบวนการนี้ออกเป็น 2 กิจกรรม คือ

กิจกรรมที่ 1 การจัดทำร่างแผนงาน โครงการด้านสิ่งแวดล้อมชุมชนของแต่ละตำบล โดยเริ่มต้นจากการใช้กระบวนการการจัดทำแผนที่ด้านสิ่งแวดล้อมชุมชนในอดีตและปัจจุบันจากการทำงานร่วมกันระหว่างตัวแทนสมาชิก อบต. และตัวแทนประชาชนในหมู่บ้านในพื้นที่สามตำบลประกอบกับการเสริมสร้างเครือข่ายองค์ความรู้เพื่อการวิเคราะห์ปัญหาวิธีการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยนักวิชาการด้านต่างๆ มาช่วยให้ความเห็น ซึ่งก่อนการดำเนินกิจกรรมนี้ได้มีการฝึกอบรมเทคนิคการทำ Community Mapping ให้แก่ชุมชนในระหว่างวันที่ 16-17 สิงหาคม 2546 และได้เริ่มการดำเนินกิจกรรมนี้ในช่วงวันที่ 9, 10, 14 และ 27 กันยายน 2546 (ดูรายละเอียดประกอบในรายงานเล่มที่สอง) นอกจากนี้ยังได้มีการฝึกอบรมให้ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้ปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อมทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เรื่อง “Risk Management Workshop : Improving Community Participation in Risk Decision Making” โดยผู้เชี่ยวชาญจากประเทศแคนาดา Prof. Dr. Robin S. Gregory ในวันที่ 13 มกราคม 2547 และการฝึกอบรมแก่ชุมชนในเรื่อง “สิทธิของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ 2540” ในวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2547 เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงบทบาทของประชาชนในการเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญด้วย

กิจกรรมที่ 2 กระบวนการระดมความคิดเห็นต่อร่างแผนสิ่งแวดล้อมชุมชน เนื่องจากร่างแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมที่ 1 อาจมีความเป็นไปได้ว่ายังมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องบางส่วนยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้เกี่ยวกับแผนที่ร่างขึ้น ดังนั้นจึงมีการนำแผนที่ร่างนี้ย้อน

กลับไปให้คนในชุมชนได้ร่วมกันพิจารณาอีกครั้งว่าเห็นด้วยหรือไม่ หรือจะมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไปอย่างไรบ้าง เพื่อที่จะทำให้แผนมีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ให้ได้มากที่สุด ซึ่งการทำงานในกระบวนการนี้ ได้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ **ขั้นตอนที่ 1** การนำร่างแผนฯ ไปรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละตำบล โดยดำเนินการในช่วงเดือน มีนาคม-เมษายน 2547 **ขั้นตอนที่ 2** การนำร่างแผนฯ ที่ผ่านการรับฟังความคิดเห็นแล้ว พร้อมทั้งข้อแก้ไขและ/หรือข้อเสนอเพิ่มเติมที่ได้จากกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เสนอต่อผู้บริหาร อบต. และสมาชิก อบต. หรืออีกนัยหนึ่งคือ ตัวแทนชุมชนเพื่อนำไปบรรจุไว้ในแผนงานของอบต. โดยได้จัดขึ้น ณ. อบต. บ้านกลาง เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2547 และ **ขั้นตอนที่ 3** การทำประชาพิจารณ์แผนงานของ อบต. ด้วยเหตุที่ อบต. ทั้งสามแห่งมีแนวคิดว่าการทำประชาคมหมู่บ้านทำให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมแล้ว นอกจากนี้ยังมีสภา อบต. ที่ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งเป็นตัวแทนหมู่บ้าน ทุละ 2 คนนั้นก็ถือว่าประชาชนมีส่วนร่วมโดยทางอ้อมแล้ว ดังนั้นจึงไม่ต้องทำประชาพิจารณ์อีกและไม่ได้มีการตั้งงบประมาณในเรื่องนี้ไว้ แต่เป้าหมายของโครงการวิจัยต้องการสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วม ทางคณะผู้วิจัยจึงร่วมมือกับ อบต.บ้านกลางจัดประชุมเพื่อทำประชาพิจารณ์แผนงานของอบต.ขึ้น เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2547 ณ. ห้องประชุม อบต. บ้านกลาง

เนื่องจากร่างแผนสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างตัวแทนสมาชิกอบต.และตัวแทนหมู่บ้านในพื้นที่จากสามตำบลที่ได้ดำเนินการมาข้างต้นนั้น อาจมีความเป็นไปได้ว่ายังมีผู้มีส่วนได้เสียบางส่วนมิได้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้เกี่ยวกับแผนที่ร่างขึ้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องนำแผนที่ร่างนี้ ย้อนกลับไปให้คนในชุมชนได้พิจารณาร่วมกันอีกครั้งว่าเห็นด้วยหรือไม่หรือจะมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไปอย่างไรบ้าง เพื่อที่จะทำให้แผนมีความถูกต้องและตรงกับความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ให้มากที่สุด ดังนั้นการทำงานในกระบวนการนี้จึงแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การนำร่างแผนไปรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในแต่ละตำบล

ขั้นตอนที่ 2 การนำร่างแผนที่ผ่านการรับฟังความคิดเห็นแล้วพร้อมทั้งข้อแก้ไขและ/หรือข้อเสนอเพิ่มเติมที่ได้จากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เสนอต่อผู้บริหาร อบต.และสมาชิกสภา อบต. หรืออีกนัยหนึ่งคือตัวแทนชุมชนเพื่อนำไปบรรจุไว้ในแผนงานของอบต.ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การทำประชาพิจารณ์แผนงานของอบต.

ขั้นตอนที่ 1 การนำร่างแผนไปรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละตำบล

จากการรับฟังความคิดเห็นแผน (ร่าง) จัดการสิ่งแวดล้อมของตำบลเหมืองง่า นั้น พบว่าส่วนใหญ่เห็นด้วยเพราะเป็นปัญหาที่ทุกคนในตำบลต่างก็ประสบเหมือนกัน โดยเฉพาะหมู่ 3 และหมู่ 4 ที่อยู่ติดกับนิคมอุตสาหกรรม และกลายเป็นแหล่งพักพิงของแรงงานต่างถิ่นที่ทำงานอยู่ในนิคมฯ แต่การมีความคิดเห็นขัดแย้งในบางส่วนนั้น เป็นเพราะไม่เชื่อว่าอบต.จะทำตามแผนที่ร่างนี้ เนื่องจากคนส่วนใหญ่ต่างก็เห็นว่า ขณะนี้อบต.ไม่ได้แก้ปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้านทั้งในเรื่องน้ำเสียและขยะที่ชาวบ้านต้องเสียค่าทิ้งขยะราคาแพง อาจกล่าวได้ว่าความ

ไม่สามารถจัดการปัญหาเรื่องขยะและน้ำเสียของอบต.เหมืองง่าในปัจจุบันนี้ มีส่วนทำให้อบต.ทำงานกับชาวบ้านยากขึ้น และส่งผลให้เกิดการขัดแย้งระหว่างอบต.กับชาวบ้านขึ้น

จากการรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมของตำบลมะเขือแจ้ นั้นพบว่า ส่วนใหญ่เห็นด้วยเพราะต่างก็ตระหนักในปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ ประกอบกับผู้นำและชาวบ้านรวมทั้งอบต.ไม่ค่อยมีข้อขัดแย้งกัน จึงทำให้เกิดความรู้สึกเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในปัญหาของส่วนรวม แม้ว่าจะมีกลุ่มผลประโยชน์ เช่น กลุ่มผู้ประกอบการหอพัก และกลุ่มผู้ประกอบการอบลาย ที่มีความเห็นคัดค้านต่อโครงการที่จะส่งผลกระทบต่อธุรกิจของพวกเขา แต่ก็ไม่รุนแรงถึงขั้นไม่มองหน้ากันแบบตำบลเหมืองง่า ดังนั้นตำบลมะเขือแจ้จึงเป็นตำบลที่น่าจะสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ไม่ยากนัก

ในภาพรวมของการรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับแผนงานจัดการสิ่งแวดล้อมของตำบลบ้านกลางนั้น ปรากฏว่าส่วนใหญ่เห็นด้วยกับร่างแผน แต่ได้มีการเพิ่มเติมประเด็นที่ไม่ปรากฏในแผนงานทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องเดือดร้อนของชาวบ้าน สิ่งที่น่าสังเกตคือว่ากลุ่มผู้มีส่วนได้เสียบางกลุ่ม เช่นกลุ่มเยาวชนและกลุ่มคนงานในนิคมฯ ค่อนข้างมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับร่างแผนดังกล่าว โดยเฉพาะกลุ่มคนงานที่มีได้มีส่วนเข้าไปร่วมร่างแผน ถึงกับเสนอให้จัดทำร่างแผนงานใหม่เพราะมองว่าแผนงานที่สร้างขึ้น มีความเลื่อนลอยและขาดแผนงานรองรับที่ชัดเจน โดยเฉพาะทั้งกลุ่มคนงานและกลุ่มเยาวชนได้แสดงความเป็นห่วงการใช้งบประมาณว่าจะสูญเปล่าหรือมีจะนั้นก็เป็นการใช้งบประมาณที่ไม่คุ้มค่า

อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วผลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (Focus group) กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของทั้งสามตำบล ได้สะท้อนให้เห็นว่าร่างแผนสิ่งแวดล้อมที่ดำเนินการมานั้นส่วนใหญ่สอดคล้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ดังนั้นกลุ่มต่าง ๆ จึงเห็นด้วยและได้เพิ่มเติมประเด็นปัญหาที่ไม่ได้ระบุอยู่ในแผน เช่น การขาดแคลนน้ำของตำบลบ้านกลาง เป็นต้น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในการแสดงความคิดเห็นนั้น จะเกิดขึ้นเฉพาะส่วนที่มีผลกระทบกับตนโดยตรงเท่านั้น ถ้าหากเป็นส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงก็มักจะเลี่ยงไม่แสดงความคิดเห็น หรือในประเด็นที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของกลุ่มอื่น ซึ่งไม่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของกลุ่มตน ชาวบ้านก็มักจะเลี่ยงไม่แสดงความคิดเห็นเช่นกันในขณะที่บางกลุ่ม เช่น กลุ่มคนงานซึ่งเป็นคนจากนอกชุมชนจึงปลอดภัยจากอิทธิพลของกลุ่มอื่น ทำให้กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในเชิงคัดค้านออกมา แต่การที่คนงานไม่มีเวลาที่จะไปใกล้ชิดหรือคลุกคลีกับคนในชุมชน จึงทำให้ขาดข้อมูลหรือไม่เข้าใจกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การนำร่างแผนฯ ที่ผ่านการรับฟังความคิดเห็นของชุมชนเสนอต่ออบต.

เป้าหมายของการทำงานในขั้นตอนนี้ ก็เพื่อนำร่างแผนสิ่งแวดล้อมที่ได้ไปพูดคุยกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ในสามตำบล เสนอต่ออบต. พร้อมทั้งข้อแก้ไขและข้อเสนอเพิ่มเติมที่ได้จากกลุ่มต่าง ๆ สำหรับการทำงานในขั้นตอนนี้ทางสถาบันธรรมรัฐฯ ได้ร่วมกับอบต.บ้านกลางจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่อง “การจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน” ขึ้นในวันที่ 29 พฤษภาคม พศ. 2547 ณ ห้องประชุม อบต.บ้านกลาง มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 36 คน ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยตัวแทนจาก สามตำบลได้แก่ นายก อบต. รองนายกอบต. ปลัดอบต. หัวหน้างานสาธารณสุข เจ้าหน้าที่การเงินและการบัญชี ประธานสภาอบต. และสมาชิกสภาอบต. ซึ่งเป็นผู้ที่ชาวบ้านเลือกมาเป็นตัวแทน รวมทั้งตัวแทนชมรมหอพัก ชมรมร้านอาหาร ผู้สื่อข่าวและทีมนักวิจัยของสถาบันธรรมรัฐฯ ในการประชุม เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างแผนสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแผนที่จัดทำขึ้นในกระบวนการร่างแผนสิ่งแวดล้อม กับสรุปผลการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทั้งสามตำบล โดยให้ผู้แทนอบต. จากตำบลบ้านกลาง ตำบลเหมืองง่า และตำบลมะเขือแจ้ที่ได้เข้าร่วมกระบวนการร่างแผนสิ่งแวดล้อมนำเสนอร่างแผนฯ (ที่ดำเนินการในกระบวนการจัดทำแผนงาน) ต่อที่ประชุมแล้วจึงต่อยอดสรุปผลการรับฟังความคิดเห็นฯ (ที่ดำเนินการมาในกระบวนการระดมความคิดเห็น) หลังจากนั้นก็เปิดอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้บริหารอบต. ตัวแทนประชาชน นักวิชาการ (ซึ่งมีทั้งนักวิชาการท้องถิ่นและนักวิชาการของทีมงานสถาบันธรรมรัฐฯ) และผู้เข้าร่วมประชุมคน อื่น ๆ

ผลที่ได้จากการประชุมวันนั้น คือทำให้เกิดความเข้าใจชัดเจนขึ้นถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทั้งสามตำบล โดยเฉพาะที่มีอาณาเขตติดกับนิคมอุตสาหกรรมนั้น มีปัญหาชัดเจนในเรื่องของอากาศเป็นพิษเพราะชาวบ้านในบ้านขี้เหล็กตำบลบ้านกลาง ยังคงได้กลิ่นประหลาดอยู่ เป็นกลิ่นคล้ายกลิ่นเหม็น บางครั้งก็คล้ายกลิ่นดอกดาวเรืองเน่าและบางครั้งก็คล้ายกลิ่นตะกั่วเหม็นไหม้ ช่วงเวลาที่ได้กลิ่นคือ 19.00-22.00 น. ทำให้ชาวบ้านต้องปิดประตูอยู่แต่ก็ยังคงมีกลิ่นเล็ดลอดเข้าไปภายในบ้าน นอกจากกลิ่นประหลาดแล้วยังมีปัญหาน้ำเสียและขยะที่เกิดจากหอพัก ตลาด และร้านอาหาร ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการที่มีคนงานนิคมอุตสาหกรรมเข้ามาพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ รวมทั้งปัญหาการขาดแคลนนํ้าอย่างรุนแรงในหมู่บ้านขี้เหล็กตำบลบ้านกลาง

ข้อสรุปที่ได้จากการประชุมวันนั้น คือ อบต.ทั้งสามแห่งได้รับปากในที่ประชุมว่าจะนำร่างแผนพร้อมทั้งข้อแก้ไขและข้อเสนอเพิ่มเติมที่ได้จากการรับฟังความคิดเห็นของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียไปเป็นแผนงานด้านสิ่งแวดล้อม ประจำปี 2548 ของอบต.เพื่อจะได้มีการจัดสรรงบประมาณต่อไป นอกจากมีการยอมรับร่างแผนฯ แล้ว ในการประชุมวันนั้นยังได้มีการพูดถึงการทำงานร่วมกันระหว่างสามอบต. เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาผักตบชวาในแม่น้ำกวว่าจะทำงาน แก้ไขปัญหาร่วมกันโดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมด้วย รวมทั้งปัญหาขยะที่จะต้องมีการมีแผนงานแก้ปัญหาร่วมกัน จึงนับว่าเป็นผลดีที่เกิดจากการประชุมร่วมกันเพราะได้มีการนำปัญหามาพูดคุย ทั้งในแง่ของวิชาการและการบริหารจัดการ จนนำไปสู่การสร้างแนวร่วมที่จะร่วมมือกันแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป

อย่างไรก็ตามปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเหมือนกันในทั้งสามตำบล คือ การกำจัดขยะที่ยังหาทางออกไม่ได้ในปัจจุบันนี้ สำหรับอบต.บ้านกลางมีรายได้มากทำให้อบต.มีงบประมาณที่นำมาใช้ในการกำจัดขยะได้ แต่สำหรับอบต.เหมืองง่าและอบต.มะเขือแจ้ที่มีรายได้น้อย อบต.จึง

ไม่มีงบประมาณที่จะนำมาใช้จ่ายในเรื่องนี้ได้ ปัญหาความเดือดร้อนจึงตกอยู่กับชาวบ้านโดยเฉพาะหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดกับนิคมอุตสาหกรรม (อบต.เหมืองง่า คือ หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 อบต.บ้านกลาง คือ หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 อบต.มะเขือแจ้ คือ หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4) ซึ่งมีการสร้างหอพัก ตลาด ร้านอาหาร และสถานบริการต่าง ๆ เพื่อให้บริการกับคนงานในนิคมอุตสาหกรรมที่มีประมาณ 36,940 คน ในจำนวนนี้มีได้นับรวมเจ้าหน้าที่ของการนิคมและผู้บริหาร รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของโรงงานทั้ง 68 แห่ง จำนวนคนงานในนิคมฯ นี้เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรของทั้งสามตำบลที่มีเพียง 35,788 คน (ข้อมูลจากรายงานของอบต.ทั้งสามระบุว่า อบต.บ้านกลางมีประชากร 7,533 คน อบต.เหมืองง่ามี 14,151 คน และอบต.มะเขือแจ้มีประชากร 14,104 คน) การมีจำนวนคนเพิ่มมากขึ้นกว่า 1 เท่าตัวนั้น ย่อมเป็นที่แน่นอน ว่าบรรดาโครงสร้างพื้นฐานที่มีอยู่เดิมนั้นย่อมไม่สามารถรองรับได้ ดังนั้นจึงเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าลำพังจำนวนคนงานของนิคมฯ เพียงอย่างเดียวก็ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สามตำบลโดยที่ไม่อาจปฏิเสธได้

ขั้นตอนที่ 3 การทำประชาพิจารณ์แผนงานของอบต.บ้านกลาง

ด้วยเหตุที่อบต.ทั้งสามแห่งมีแนวคิดว่าการทำประชาคมหมู่บ้านทำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมแล้ว นอกจากนี้ยังมีสภาอบต.ที่ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งเป็นตัวแทนหมู่บ้าน ๑ละ 2 คน นั้น ก็ถือได้ว่าประชาชนมีส่วนร่วมโดยทางอ้อมแล้ว ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องทำประชาพิจารณ์อีก และไม่ได้ตั้งงบประมาณเพื่อการนี้ แต่เป้าหมายของสถาบันธรรมรัฐนั้นต้องการสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่น จึงต้องการศึกษาวิธีการทำประชาพิจารณ์แผนงานของอบต.ว่าจะสามารถสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมได้อย่างไร ดังนั้นทางสถาบันธรรมรัฐจึงร่วมมือกับอบต.บ้านกลางให้จัดประชุมเพื่อทำประชาพิจารณ์แผนงานของอบต.ขึ้นเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พศ. 2547 ณ ห้องประชุมอบต.บ้านกลาง เวลา 9.00-12.00 น. โดยที่ทางสถาบันธรรมรัฐได้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน และส่งทีมนักวิจัยเข้าไปร่วมสังเกตการณ์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตามที่ประชุมร้องขอ

ผลปรากฏว่าการทำประชาพิจารณ์ในวันนั้นทางอบต.บ้านกลางได้ทำหนังสือเชิญไปยังสมาชิกอบต.ทุกหมู่บ้าน กำนันและผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านพร้อมด้วยประธานสม. ประธานกลุ่มแม่บ้านและตัวแทนเยาวชนจากทุกหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังเชิญเจ้าอาวาสทุกวัด ประธานชมรมร้านอาหาร ประธานชมรมเพื่อนเพื่อเพื่อน หัวหน้าศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลบ้านกลาง หัวหน้าสถานีอนามัยตำบลบ้านกลาง ผู้อำนวยการโรงพยาบาลหริภุญชัยเมโมเรียล นักวิชาการท้องถิ่น และทีมวิจัยจากสถาบันธรรมรัฐ ปรากฏว่ามีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 50 คน (ไม่นับทีมวิจัยของสถาบันฯ)

แผนงานที่นำมาทำประชาพิจารณ์ประกอบด้วยแผนงาน 3 ปี และแผนงานสิ่งแวดล้อมประจำปี 2548 โดยเริ่มจากนายกอบต.ได้นำเสนอพันธกิจ วิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์การพัฒนาตำบลบ้านกลาง ก่อนแล้วจึงนำเสนอแผนงาน 3 ปี ของอบต.บ้านกลาง (ดูรายละเอียดในภาคผนวก) ที่ร่างขึ้นโดยนายกอบต.และทีมงานพร้อมทั้งพูดถึงงบประมาณอย่างคร่าว ๆ แต่ไม่ได้ลงรายละเอียดมากนัก จึงทำให้ยากแก่การเข้าใจหรือติดตามได้ ที่สำคัญคือ เป็นการ

ประชุมที่มีลักษณะของ นำเสนอแผนงานในภาพกว้างมากกว่า โดยเฉพาะแผนงาน 3 ปี ที่ยังไกลจากความคิดของชาวบ้าน ในขณะที่ลักษณะการนำเสนอดังกล่าวอาจมีส่วนทำให้ไม่เกิดปฏิกิริยาตอบโต้ในเชิงเห็นด้วยหรือคัดค้าน แม้จะมีประเด็นที่จะส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน เช่น การสร้างเตาเผาขยะ การสร้างอ่างเก็บน้ำ ที่อาจส่งผลต่อที่ดินของชาวบ้านแต่ก็ไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบ เพราะผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่มาแทนผู้นำ จึงทำให้ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ เพราะชาวบ้านให้เหตุผลว่าต้องไปปรึกษาผู้นำก่อน

ส่วนแผนงานสิ่งแวดล้อมประจำปี 2548 ที่ประเด็นส่วนใหญ่มาจากร่างแผนสิ่งแวดล้อมที่อบต.บ้านกลางรับไปจากแผนงานของสถาบันธรรมรัฐฯ แต่ก็ได้นำไปดัดแปลงและเพิ่มเติมบางส่วนตามที่ ทาง อบต.เห็นชอบ เนื่องจากเป็นแผนงานปีหน้าและมีประเด็นสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ตัวซึ่งชาวบ้านกำลังเผชิญอยู่ จึงมีปฏิกิริยาโต้ตอบจากผู้เข้าร่วมประชุมบ้างแต่ก็ไม่มากนัก ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะหัวหน้างานสาธารณสุขรวมทั้งนายกอบต.ได้ใช้เวลานำเสนอแผนงานค่อนข้างมาก และให้เวลาสำหรับแสดงความคิดเห็นไม่มากนัก จึงทำให้บรรยากาศในการแสดงความคิดเห็นไม่เกิดขึ้น หรืออาจเป็นเพราะมีทีมวิจัยของสถาบันธรรมรัฐฯเข้าไปร่วมสังเกตการณ์ ทำให้ชาวบ้านเป็นกังวลและไม่อยากแสดงความคิดเห็นโต้แย้งท่ามกลางคนแปลกหน้าก็เป็นได้ หรือมีฉะนั้นอาจเป็นลักษณะของคนชนบทโดยทั่วไปที่มักจะไม่ต้องการมีข้อขัดแย้งกับผู้มีอำนาจหน้าที่ในลักษณะของการเผชิญหน้า

ข้อสังเกตที่ได้จากการประชุมคือ เป็นภาพของการทำประชาพิจารณ์ที่ไม่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากประชาชนอย่างที่คาดหวัง ซึ่งในความเห็นของผู้สังเกตการณ์คิดว่า การไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นของที่ประชุมน่าจะมาจากหลายสาเหตุ นับตั้งแต่สถานที่ วิธีการนำเสนอแผนงานที่ค่อนข้างจะเป็นการบอกเล่ามากกว่าการถามความคิดเห็น ที่สำคัญคือแผนงานบางอย่างก็ยังไม่ใกล้ตัวและเป็นประเด็นใหม่ที่ชาวบ้านอาจไม่รู้มาก่อน จึงยังไม่เกิดความคิดในขณะนั้น นอกจากนี้สถานที่ห้องประชุมและคนแปลกหน้าก็อาจมีส่วนต่อการแสดงปฏิกิริยาของคน โดยเฉพาะนายกอบต.ที่ยังมีที่ท่าของผู้ปกครองตามแบบฉบับของเจ้าหน้าที่รัฐ ที่อาจมีส่วนทำให้เกิดอุปสรรคต่อการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้านอย่างน่าเสียดาย

ผลจากการศึกษาที่นำเสนอมาข้างต้น ได้สะท้อนให้เห็นว่าการเข้าไปศึกษาของโครงการธรรมรัฐฯ นับตั้งแต่ระยะที่หนึ่งและต่อเนื่องมาจนถึงระยะที่สองนี้ ได้มีส่วนปลูกให้ชุมชนทั้งสามแห่งมีความตื่นตัวเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่เป็นผลพวงทั้งทางตรงและทางอ้อมของนิคมอุตสาหกรรมลำพูน การทดลองให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรวมทั้ง อบต.ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยคิดวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเสนอข้อคิดเห็นที่มีทั้งเห็นด้วยหรือคัดค้านนั้น ได้มีส่วนช่วยให้แผนงานสิ่งแวดล้อมของชุมชนมีความชัดเจนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการร่วมคิดแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่กระทำโดยตัวแทนชาวบ้านและตัวแทนอบต.นั้น ยังมีลักษณะที่เป็นนามธรรมซึ่งอาจจะยากต่อการทำความเข้าใจของชาวบ้านทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านยังคงคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนหรือของกลุ่มก่อน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีความคิดว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่อยู่ไกลตัวและเป็น

หน้าที่ของรัฐที่จะต้องดูแลรวมทั้งให้บริการ ประกอบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมบางลักษณะอาจจะ เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ชุมชนไม่เคยพบบวกมาก่อน จึงทำให้ขาดความรู้และความเข้าใจในการ จัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น

6.2 กระบวนการเรียนรู้การทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนกับ อบต. : โครงการสาธิตการจัดการขยะโดยชุมชน

การดำเนินการศึกษาในส่วนนี้เป็นการทดลองใช้วิธีการสาธิตการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยพยายามให้มีการทำงานร่วมกันระหว่าง อบต.กับชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อสร้างกระบวนการ เรียนรู้วิธีคิดและวิธีการทำงานร่วมกันระหว่างอบต.กับชาวบ้าน โดยกระบวนการทำงานแบ่ง ออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเงื่อนไขและความเป็นไปได้ของการทำโครงการสาธิตการจัดการขยะ โดยชุมชน โดยใช้วิธีการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนทั้งในระดับ อบต.และชาวบ้าน การจัดทัศนศึกษา และการติดตามผลการดำเนินงานอย่างเป็นระยะๆ

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างการเรียนรู้ในกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมให้กับชุมชน โดยการจัดอบรมความรู้ที่จำเป็นสำหรับการนำไปใช้ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมให้กับชาวบ้าน ซึ่ง ใช้แนวคิดของการจัดการของเสียที่เป็นปัญหา ณ แหล่งกำเนิดเป็นพื้นฐาน นอกจากนี้ยังได้มีการสร้างแกนนำขึ้นในชุมชน เพื่อจัดทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้กับชาวบ้านคนอื่นๆ ในชุมชนต่อไป

จากการเข้าไปทดลองทำโครงการระยะสั้น ๆ กับชาวบ้านในระดับรากหญ้า โดยเลือก ปัญหาสิ่งแวดล้อมง่าย ๆ ที่อยู่ใกล้ตัวที่ชาวบ้านสามารถเห็นได้ จับต้องได้ และทำด้วยตนเองได้ มาเป็นโจทย์ให้ชาวบ้านและอบต.ช่วยกันคิดและช่วยกันทำนั้น ได้ผลที่สามารถสรุปในเบื้องต้น ว่า คนระดับชาวบ้านมีความสนใจและกระตือรือร้นกับการทำงาน คิดแก้ปัญหามากกว่าหน่วยงาน อบต. ซึ่งยังคงมีระบบคิดและทำที่ในการทำงานแบบเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง คือ มีลักษณะการทำงานที่สร้างระเบียบกฎเกณฑ์มาควบคุมชาวบ้านแทนที่จะทำงานร่วมกับชาวบ้านในลักษณะ หันส่วน

ดังนั้นโครงการสาธิตฯ จึงเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านกับอบต.ดูว่ากิจการส่วนรวมนั้น สามารถทำให้สำเร็จได้ ถ้าหากทุกคนจะมาร่วมกันทำงาน และหลักการสำคัญของโครงการฯ คือ

1. ให้ทุกคนที่เป็นสมาชิกกลุ่มช่วยกันคิดและช่วยกันตัดสินใจเลือกโครงการที่ต้องการ ทำ
2. หลังจากทำงานไปแล้วต้องนำผลที่เกิดขึ้นมาพิจารณาและช่วยกันประเมินผลที่ได้รับ
3. กระตุ้นให้ชาวบ้านมีการคิดขยายผลต่อไป

เมื่อชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการฯ ได้ค้นพบว่า การช่วยกันคิดช่วยกันทำงานสามารถทำงานให้สำเร็จได้ จึงเกิดกำลังใจที่จะทำงานร่วมกันต่อไป ดังตัวอย่างกลุ่มศรีบุญยืนพื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่หากได้รับการสนับสนุนดี ๆ ก็จะสามารถพัฒนาให้เป็นกลุ่มที่เฝ้าระวังสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านศรีบุญยืนในอนาคตได้ อย่างไรก็ตามชาวบ้านยังต้องการความรู้ที่จำเป็นสำหรับนำไปใช้แก้ปัญหา รวมทั้งแกนนำที่จะมาช่วยให้เกิดกระบวนการกลุ่มได้ แม้ว่าโครงการสาธิตจะไม่สามารถทำให้อบต.และชาวบ้านเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ในขณะนี้ แต่ก็เป็นการสร้างช่องทางให้เกิดการทำงานร่วมกันได้ในอนาคต

กล่าวโดยสรุปในส่วนของ การสร้างการมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการ 3 รูปแบบที่กล่าวมาข้างต้น ได้แสดงให้เห็นผลในระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่สามารถที่จะชี้ชัดได้ว่ากระบวนการไหนมีผลสำเร็จมากกว่ากัน ทั้งนี้เพราะกระบวนการทั้งสามแบบมีลักษณะการทำงานที่สอดคล้องกัน เป็นลูกโซ่ต่อเนื่องกันคือ ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ และช่วยกันพิจารณาหาทางแก้ไข ซึ่งได้ใช้เทคนิคการมีส่วนร่วมทั้งแบบมีตัวแทนและแบบไม่มีตัวแทนรวมทั้งการชักนำ หากงานทุกอย่างสามารถทำได้ครบทุกกระบวนการ ก็ย่อมสามารถรับประกันถึงความสำเร็จได้ เพราะเป็นการทำงานที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมในกระบวนการทำงานทุกขั้นตอน

อย่างไรก็ตามการจะเกิดการมีส่วนร่วมยังต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่น ๆ ในชุมชนด้วย ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ทำให้สามารถกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ในพื้นที่และการขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์นั้น มีผลอย่างมากต่อการมีส่วนร่วม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ กรณีของอบต.เหมืองง่า ที่พบว่ามีความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกันเอง อันเนื่องมาจากการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านที่มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก จนถึงขนาดที่ฝ่ายแพ้การเลือกตั้งต้องการให้แบ่งหมู่บ้านศรีบุญยืนออกเป็นสองหมู่บ้าน คือ ฝ่ายหนึ่งกับฝ่ายหนึ่งโดยมีถนนคั่นกลาง ผู้ใหญ่บ้านเล่าให้ฟังว่าการทำงานของหมู่บ้านประสบความยากลำบาก เพราะฝ่ายตรงข้ามมักไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของผู้ใหญ่บ้าน ที่สำคัญคือความขัดแย้งระหว่างชมรมหอพักบ้านศรีบุญยืนกับทางอบต. อันเนื่องมาจากการจัดเก็บภาษีดังกล่าวแล้วข้างต้น ในขณะที่เดียวกันยังมีความขัดแย้งภายในอบต.ด้วย กล่าวคือ มีการแบ่งออกเป็นสองฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหารกับฝ่ายสภาที่มีสัดส่วนสมาชิกใกล้เคียงกันมาก จนทำให้การทำงานประสบปัญหาโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ เพราะเกิดความไม่ไว้วางใจกัน

กล่าวได้ว่าความขัดแย้งในผลประโยชน์นี้มีในทุกอบต.เพียงแต่มีวิธีการความเข้มข้นต่างกัน ในบรรดาอบต.ทั้งสามแห่งดูเหมือนว่าอบต.มะเขือแจ้ น่าจะมีความขัดแย้งน้อยกว่าเพื่อน เพราะเท่าที่สังเกตจากการประชุมสภาอบต. ดูเหมือนว่าทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายสภาต่างมีถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ทั้งสองฝ่ายต่างคำนึงถึงปัญหาของสิ่งแวดล้อมในตำบลและพร้อมที่จะช่วยกันทำงาน ในทำนองเดียวกันชาวบ้านของตำบลมะเขือแจ้โดยเฉพาะกลุ่มอสม.ค่อนข้างจะให้ความสนใจกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนมากทีเดียว ทั้งความขัดแย้งในระบบความสัมพันธ์และความขัดแย้งในผลประโยชน์ย่อมมีส่วนเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแน่นอน

ดังนั้นการจะสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในชุมชนจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงพื้นฐานทางสังคมของชุมชนประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางอาชีพของชุมชน ได้ส่งผลกระทบให้มีการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ตามมารวมถึงการมีส่วนร่วมด้วย

6.3 การวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในชุมชนโดยชุมชน

6.3.1 การใช้แผนที่เดินดิน

“แผนที่เดินดิน” เป็นคำที่คณะผู้วิจัยใช้เรียกกิจกรรมในการสำรวจพื้นที่เสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพและนำผลที่ได้มาทำแผนที่ชุมชนโดยชุมชนและท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ การดำเนินการในส่วนนี้มีวัตถุประสงค์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ท้องถิ่นและชุมชนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ในการเฝ้าระวังสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของชุมชน โดยในการดำเนินการได้ใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) และ กระบวนการ A-I-C ซึ่งเริ่มต้นจากการให้อสม. ทุกหมู่บ้านในแต่ละพื้นที่ของอบต. แต่ละแห่ง (บ้านกลาง เหมืองง่า และ มะเขือแจ้) ระบุพื้นที่เสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และนักวิจัยด้านสุขภาพพร้อมด้วย อสม. ได้ลงสำรวจชุมชน โดยเน้นพื้นที่อันตรายและสิ่งคุกคาม แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมาร่วมกับ อสม. ในการระบุจุดต่างๆ ในแผนที่ของแต่ละตำบลที่ศึกษา ดังนี้

ก. การทำแผนที่ตำบลมะเขือแจ้ ได้ทำการสำรวจหมู่บ้านต่างๆ คือ หมู่ 17, หมู่ 7, หมู่ 19, หมู่ 13, หมู่ 11, หมู่ 9, หมู่ 4, หมู่ 5 และหมู่ 8 ตามลำดับ โดยพบว่าในบางพื้นที่มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่สามารถสังเกตได้ชัดเจน เช่น น้ำเสียที่ไหลออกจากโรงอบลำไยไหลลงสู่ลำเหมือง (ภาพที่ 6.2) กองขยะหน้าโรงงานเพาะเห็ดนางฟ้า (ภาพที่ 6.3) ใบลำไยที่มีสภาพหักงอซึ่งเชื่อกันว่าจะเป็นผลจากสารมลพิษโรงงาน (ภาพที่ 6.4) และปัสสาวะมีน้ำเป็นสีเขียว ซึ่งเกิดจากมีผู้นำขยะจากนิคมอุตสาหกรรมฯ มาจุดไฟเผา (ภาพที่ 6.5) ทั้งนี้ผลจากการศึกษาได้นำมาจัดทำเป็นแผนที่ดังแสดงในภาพที่ 6.6

รูปภาพที่ 6.2 น้ำเสียที่ไหลออกจากโรงอบลำไย

รูปภาพที่ 6.3 กองขยะหน้าโรงงานเพาะเห็ดนางฟ้า

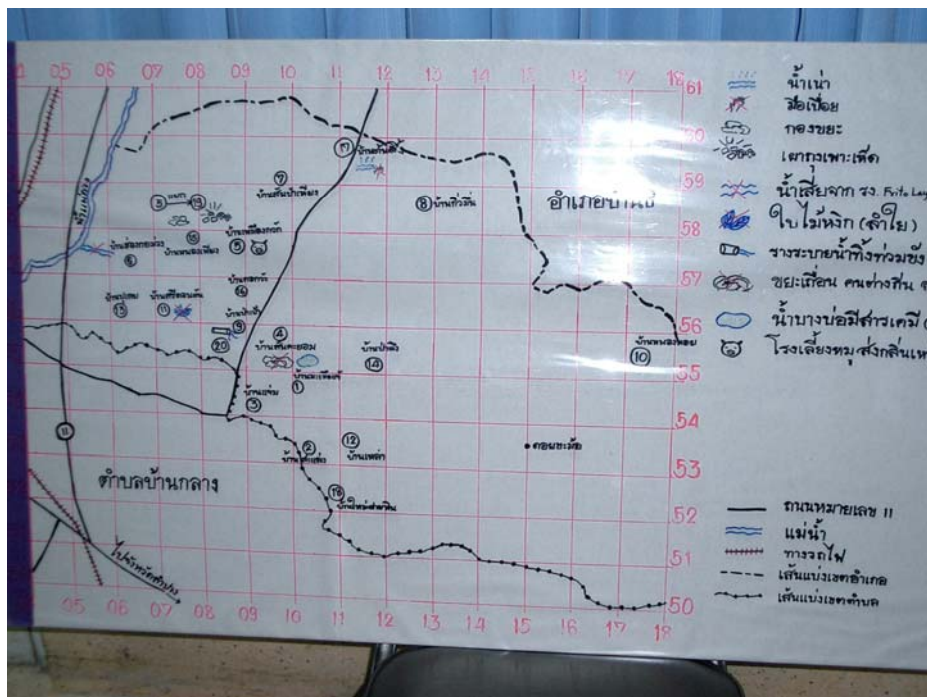
รูปภาพที่ 6.4 ใบลำไยที่มีสภาพหงิกงอซึ่งเชื่อว่าเป็นผลจากสารมลพิษจากโรงงาน

รูปภาพที่ 6.5 บ่อสาธารณะ มีน้ำเป็นสีเขียว ซึ่งเกิดจากมีผู้นำขยะจากนิคมอุตสาหกรรม มาจุดไฟเผา

รูปภาพที่ 6.6 แสดงแผนที่เดินดินของตำบลมะเขือแจ้

ข. การทำแผนที่เดินดินของตำบลเหมืองง่า ได้ทำการสำรวจหมู่บ้านที่มีการระบุว่ามียี่สิบสองหมู่บ้านตามลำดับ ดังนี้ หมู่ 7, หมู่ 5, หมู่ 8, หมู่ 2, หมู่ 10, หมู่ 3, หมู่ 4 และ หมู่ 6 โดยพบว่ามียี่สิบสองหมู่บ้านที่แสดงให้เห็นปัญหาคือ คราบสีน้ำตาลในลำเหมือง (ภาพที่ 6.7) คราบน้ำมันและกระป๋องน้ำมันเครื่องในลำเหมืองหลังร้านซ่อมหม้อน้ำ (ภาพที่ 6.8) กองขยะข้างลำเหมืองบริเวณทางเข้าหมู่บ้านภักทวิสัย (ภาพที่ 6.9) ผลจากการศึกษาได้นำมาจัดทำเป็นแผนที่ดังแสดงในภาพที่ 6.10

รูปภาพที่ 6.7 คราบสีน้ำตาลในลำเหมือง

รูปภาพที่ 6.8 คราบน้ำมันและกระป๋องน้ำมันเครื่องในลำเหมืองหลังร้านซ่อมหม้อน้ำ

ค. การทำแผนที่เดินดินของตำบลบ้านกลาง ได้ทำการสำรวจหมู่บ้านที่มีการระบุว่ามีความสำคัญตามลำดับ ดังนี้ หมู่ 1, หมู่ 5, หมู่ 9, หมู่ 2, หมู่ 7, หมู่ 11, หมู่ 3 หมู่ 4 หมู่ 6 หมู่ 10 และ หมู่ 8 โดยพบว่ามียุคที่แสดงให้เห็นปัญหาคือ น้ำเสียล้นจากท่อระบายน้ำ (ภาพที่ 6.11) กองขยะหลังหอพัก(ภาพที่ 6.12) บ่อน้ำบาดาลที่พบสารหนู (ภาพที่ 6.13) ผลจากการศึกษาได้นำมาจัดทำเป็นแผนที่ดังแสดงในภาพที่ 6.14

รูปภาพที่ 6.11 น้ำเสียล้นจากท่อระบายน้ำ

รูปภาพที่ 6.12 กองขยะหลังหอพัก

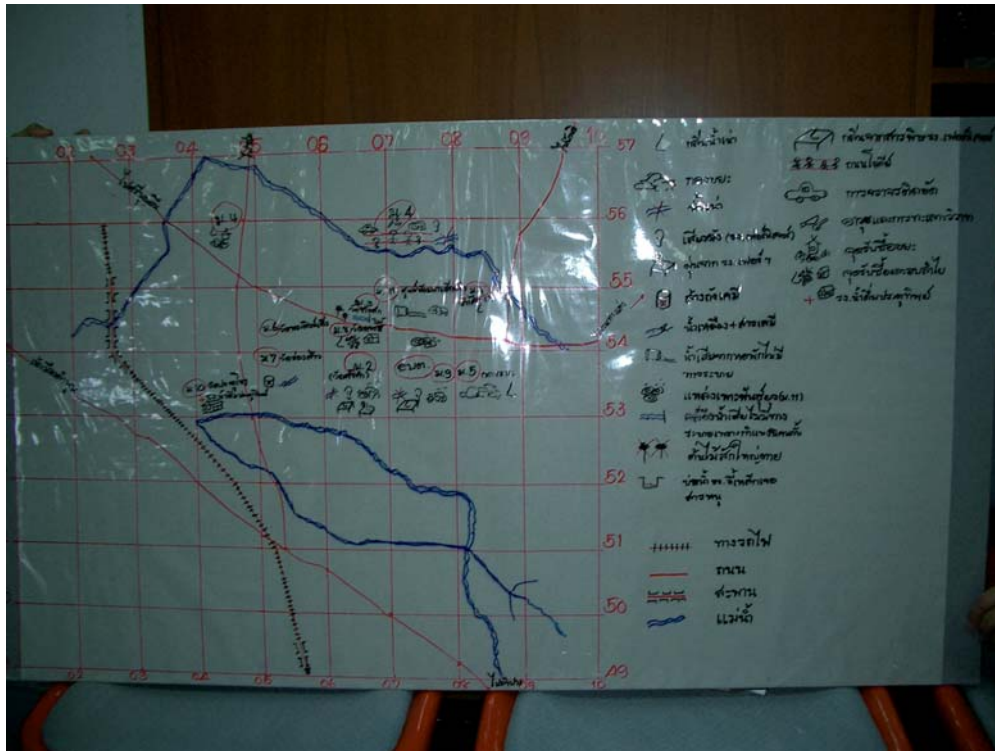
ภาพที่
6.1
3
บ่อ
น้ำ
บาดา
ลที่
พบ
สา
รห

ห
น

รูปภาพที่ 6.14 แสดงแผนที่เดินดินของตำบลบ้านกลาง

6.3.2 ตัวชี้วัดสิ่งแวดล้อมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

การดำเนินการในส่วนนี้ ได้มีการประชุมกลุ่มร่วมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย สมาชิก อบต. ครู ผู้นำเครือข่ายสิ่งแวดล้อม เพื่อร่วมกันหาตัวชี้วัดด้านชีวภาพที่ได้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สามารถใช้เฝ้าระวังดูว่าสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนในลำพูนมีการเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ โดยไม่ต้องอาศัยการตรวจในห้องปฏิบัติการ ซึ่งปกติใช้เวลาและเสียค่าใช้จ่ายมาก แม้ว่าการดำเนินการในส่วนนี้ตัวชี้วัดสิ่งแวดล้อมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ ถือได้ว่าเป็นเพียงการเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกันและชุมชนในท้องถิ่น ซึ่งหากจะนำไปเป็นแนวทางในการตรวจติดตามอย่างจริงจัง ต้องอาศัยพื้นฐานความรู้ทางวิชาการประกอบด้วยก็ตาม แต่ผลที่ได้จากการดำเนินการที่สำคัญ คือ เกิดความร่วมมือในการที่จะประชุมปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกันระหว่าง อบต. และเครือข่ายสิ่งแวดล้อม ซึ่งในอดีตไม่เคยมีการประชุมร่วมกัน โดยในส่วนทางวิชาการนั้น ทีมคณะผู้วิจัยก็ได้ให้ความคิดเห็นประกอบไว้ ดังนี้

• ตัวชี้วัดด้านมลพิษทางน้ำ

ข้อสังเกตพื้นฐานซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับการติดตามสภาพปัญหามลพิษทางน้ำ ได้แก่

- การเปลี่ยนแปลงของสีของแม่น้ำ
- กลิ่นเหม็น
- พืชผักจากแม่น้ำกว (เมื่อรับประทานแล้วท้องเสีย)
- พืชผักที่รตน้ำจากแม่น้ำกว (ใบหงิกงอ)

- ลักษณะปลาเมื่อตาย (เนื้อและและเหม็น)

- . ตัวชีวิตด้านมลพิษทางอากาศ

ข้อสังเกตพื้นฐานซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับการติดตามสภาพปัญหามลพิษทางอากาศ ได้แก่

- กลิ่นเหม็นที่มาจากโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้ปวดศีรษะและโรคระบบทางเดินหายใจ
- ใบไม้ที่หักงอ หลังฝนตก
- . ตัวชีวิตด้านแสง แสงไฟจากโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการเปิดตลอด 24 ชั่วโมง มีผลต่อข้าวในนา คือ ไม่ออกรวง หรือ รวงที่ออกมาจะมีลักษณะลีบ แคระแกร็น
- . ตัวชีวิตด้านขยะ การเผาขยะส่งผลต่อสุขภาพ โดยเฉพาะสุขภาพของเด็กที่สามารถสังเกตได้ คือตัวเล็กและเป็นมะเร็งลำไส้กันมากขึ้น (เนื่องจากวัฏกันหญ้าที่ดูดซับอากาศพิษจากการเผาขยะ และเด็กกินนมวัวนั้น ทั้งนี้ยังไม่มีข้อมูลในทางวิทยาศาสตร์ยืนยัน เป็นเพียงสมมติฐานเบื้องต้นของชุมชนท้องถิ่นเท่านั้น)

6.3.3 การติดตามเฝ้าระวังและการวิเคราะห์สุขภาพของแรงงานโดยแรงงาน

การจัดทำและบันทึกฐานข้อมูลคนงาน เป็นการบันทึกข้อมูลส่วนบุคคลของคนงานเกี่ยวกับ ภูมิสำเนา เพศ อายุ ประเภทและระยะเวลาของงานที่ทำ ประวัติการเจ็บป่วยของคนงานและการรักษาพยาบาล หากปรากฏว่าโรคที่เกิดกับคนงานก็จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียกร้องค่าทดแทนในภายหลัง การจัดทำฐานข้อมูลสุขภาพคนงานเป็นกิจกรรมหนึ่งที่จะช่วยดึงคนงานให้เข้ามารวมกลุ่มประกอบกิจกรรมร่วมกัน ส่งผลให้กลุ่มคนงานมีความเข้มแข็ง ผ่านการประชุมระดมสมองร่วมกัน กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น

หลักการที่สำคัญในการจัดทำฐานข้อมูลสุขภาพคนงาน ได้แก่ ความร่วมมือและต้องมีการดำเนินการโดยกลุ่มคนงานเองด้วยความสมัครใจ จึงจะเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน เนื่องจากหากทีมวิจัยเข้ามาดำเนินการให้ทั้งหมด โดยคนงานขาดความตระหนักถึงความสำคัญแล้ว เมื่อทีมวิจัยถอนตัวออกไประบบฐานข้อมูลก็จะไม่ได้รับการสานต่อสุดท้ายก็ต้องล้มเลิกไป การชี้แจงให้ร่วมกันตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญของการจัดทำฐานข้อมูลจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังต้องมีการเก็บรักษาความลับของข้อมูลไว้อย่างเคร่งครัด หากมีการเปิดเผยสู่สาธารณะนอกจากจะเป็นการผิดกฎหมายแล้ว ยังเป็นการสร้างความไม่ไว้วางใจระหว่างกัน ส่งผลให้ฐานข้อมูลขาดความน่าเชื่อถือในภายหลัง

วิธีการในการเก็บข้อมูลอาจเริ่มต้นจากกลุ่มคนงานที่เป็นเพื่อนสนิทด้วยกัน และค่อยๆ ขยายขอบเขตออกไปยังคนงานกลุ่มอื่นๆ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปที่หาได้ทั่วไป ได้แก่ Microsoft Access ซึ่งมีข้อดี คือ ใช้งานง่าย มีภาษาไทย และมีความน่าเชื่อถือสูง

นอกจากนี้ระบบการติดตามคนงานที่ออกจากงาน นับว่าเป็นส่วนสำคัญของระบบการจัดทำฐานข้อมูลคนงานเช่นกัน เนื่องจากคนงานบางคนอาจออกจากงานไป เนื่องจากประสบกับ

โรคที่เกิดจากการทำงาน ความยากในกรณีนี้คือต้องหาผู้ดูแลการติดตามให้มีความต่อเนื่อง แต่ก็สามารถทำได้ไม่ยากนัก เนื่องจากเทคโนโลยีการสื่อสารที่มีความทันสมัยในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์เคลื่อนที่ ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

6.3.4 การจัดทำคู่มือ “การสร้างเสริมสุขภาพแรงงาน”

การสร้างเสริมสุขภาพถือได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญประการหนึ่งที่องค์การอนามัยโลกให้ความสำคัญ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่ต้องทำงานในสภาพของสิ่งคุกคามด้านสุขภาพที่อยู่รอบตัวเป็นจำนวนมาก ย่อมมีความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยได้สูงกว่าคนอื่นๆ ในหลายกรณีที่หากปล่อยให้เกิดการเจ็บป่วยแล้ว อาจก่อให้เกิดทุพพลภาพหรืออาจถึงขั้นเสียชีวิตได้ การป้องกันที่เน้นการสร้างเสริมสุขภาพจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้น เพื่อให้แรงงานในภาคอุตสาหกรรม มีสุขภาพที่ดีขึ้น มีความปลอดภัยในการทำงานมากขึ้น ทางที่มิวิจยจึงได้จัดทำคู่มือการสร้างเสริมสุขภาพเล่มนี้ขึ้น ซึ่งได้รวบรวมสาระสำคัญเกี่ยวกับทักษะการใช้เครื่องมือ และอุปกรณ์ป้องกันอันตรายส่วนบุคคลในการทำงาน ความรู้ด้านอาชีวอนามัย พฤติกรรมเสี่ยง การจัดการความเครียด การออกกำลังกายและตัวอย่างการบริหารร่างกาย ฯลฯ เพื่อให้เกิดสุขภาวะที่พึงประสงค์

6.4 การปรับปรุงระเบียบวิธีการปฏิบัติ และข้อบัญญัติท้องถิ่นในพื้นที่กรณีศึกษา

ความเป็นมา

แม่น้ำกวังเป็นแม่น้ำสายหลักของอบต.ทั้ง 3 แห่งในพื้นที่ที่เลือกศึกษา ได้แก่ อบต.บ้านกลาง อบต.เหมืองง่า และอบต.มะเขือแจ้ จะพบว่าในอดีตประชาชนใช้แหล่งน้ำเหล่านี้เพื่อการอุปโภคบริโภคและทำเกษตรกรรม ในปัจจุบันประชาชนไม่สามารถใช้น้ำดังกล่าวได้ เนื่องจากมีเหตุการณ์เกิดการเน่าเสียและปลาตายลอยขึ้นมา สาเหตุสำคัญเป็นผลจากการลำพูนเป็นที่ตั้งของอุตสาหกรรมจำนวนมากและมีแหล่งชุมชนแออัดเกิดขึ้น ในขณะเดียวกันช่วงฤดูฝนหรือน้ำหลากลำน้ำกวังก็จะมีฝกตบชาจำนวนมากขวางทางไหลของน้ำ ด้วยเหตุนี้ อบต.ในฐานะที่เป็นผู้ดูแลพื้นที่ได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นซ้ำซากเช่นนี้ จึงได้หารือกับฝ่ายต่างๆ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

ในการศึกษาครั้งนี้ ทีมงานวิจัยได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างผู้แทนอบต.และผู้แทนชาวบ้านจากแต่ละพื้นที่ ผลการจัดเวทีทำให้เกิดประเด็นร่วมกันระหว่าง 3 อบต.ที่สามารถนำมาเป็นประเด็นเพื่อแก้ไขระเบียบวิธีปฏิบัติและการร่างแก้ไขข้อบัญญัติร่วมกันดังนี้

1. ประเด็นปัญหา

เนื่องจากทุกปีทางอบต.ต่างๆ ที่ตั้งอยู่ริมน้ำกวังจะต้องร่วมลงขันส่งเงินอุดหนุนไปยังสำนักงานจังหวัด ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัด รวมวงเงินนับแสนบาทในแต่ละปี ทางสำนักงานจังหวัดได้ว่าจ้างบริษัทเอกชนมาดำเนินการกำจัดฝกตบชา ประเด็นคำถามคือ ทำไมเงินอุดหนุนจำนวนนี้ต้องส่งไปให้สำนักงานจังหวัด ทำไมอบต.ไม่นำเงินส่วนนี้ไปจ้างโดยตรง ทำไมไม่นำเงินส่วนนี้ไปขยายทำกิจกรรมสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ภายในพื้นที่ของอบต.

2. วิธีการดำเนินการ

- **การจุดประกายจากเวทีแลกเปลี่ยน** เนื่องจากกระบวนการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในชุมชน รวมทั้งนักวิชาการจากหลากหลายสาขาวิชาในโครงการฯ ทางทีมงานวิจัยมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเป็นระยะๆ จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามอบต.ทั้ง 3 แห่ง พบประเด็นปัญหาร่วมกัน ดังที่กล่าวแล้วในข้อ 1 ประเด็นปัญหา

- **การทำงานร่วมกันระหว่างอบต.** มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันในระดับเจ้าหน้าที่ สมาชิกสภาอบต. ทั้ง 3 แห่ง และนักวิชาการด้านกฎหมายของทีมงานวิจัย ก่อนเสนอความเห็นกับฝ่ายบริหารของแต่ละอบต.
- **ข้อเสนอสำคัญจากเวทีแลกเปลี่ยน** ฝ่ายบริหารของอบต.และสมาชิกสภาอบต.ได้เสนอว่า แทนที่แต่ละอบต.นำเงินอุดหนุนจำนวนดังกล่าว มาลงขันร่วมกันและจ้างชาวบ้านในพื้นที่มาจัดผักตบชวา น่าจะเกิดประโยชน์แก่คนในชุมชนมากกว่า กล่าวคือ เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนมาทำงานร่วมกัน เกิดจิตสำนึกเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมลำน้ำกวัง ในขณะเดียวกันก็เป็นการจ้างงานชาวบ้านในชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้เงินจำนวนดังกล่าวก็สามารถนำมาทำกิจกรรมสิ่งแวดล้อมต่างๆได้
- **แนวคิดในการแก้ไขปัญหา** เงินอุดหนุนที่จะนำมาจ้างชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาผักตบชวาหรือทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้น ประเด็นสำคัญคือจะต้องมีระเบียบหรือข้อบัญญัติรองรับการให้เงินอุดหนุนกลุ่มชาวบ้าน และกลุ่มชาวบ้านต้องได้รับการยอมรับว่าเป็นกลุ่มที่ทำกิจกรรมเพื่อชุมชนจริง ไม่ใช่กลุ่มเฉพาะกิจ
- **กระบวนการร่างข้อบัญญัติท้องถิ่น** นักกฎหมายในทีมงานวิจัยร่วมกับเจ้าหน้าที่ของแต่ละอบต. เสนอแนวทางและประเด็นสำคัญของการร่างข้อบัญญัติของอบต. และให้อบต.เป็นฝ่ายร่างข้อบัญญัติขึ้นฉบับแรก โดยใช้ชื่อว่า (ร่าง) ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง เรื่อง การอุดหนุนกลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2548 (ดูเอกสารในภาคผนวก ค เล่ม3) และส่งร่างฉบับแรกให้นักวิชาการด้านกฎหมายของทีมงานวิจัยตรวจร่างแรกก่อน จากนั้นทางอบต.ทั้ง 3 แห่ง ได้จัดประชุมเพื่อพิจารณาร่างข้อบัญญัติอีกครั้ง เชิญทีมงานวิจัยเข้าร่วม ในที่สุดผลจากการประชุมพิจารณาร่างข้อบัญญัติได้มีการเสนอให้ปรับปรุงแก้ไขในประเด็นต่างๆโดยเฉพาะที่ประเด็นหลักสำคัญคือ ได้เปลี่ยน จากการให้เงินอุดหนุนกับกลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นกลุ่มผู้ดำเนินกิจกรรมพัฒนาตำบล ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เงินอุดหนุนดังกล่าวมีความเฉพาะเจาะจงมากเกินไปและเปิดกว้างให้สามารถทำกิจกรรมพัฒนาด้านต่างๆได้ด้วย ซึ่งกิจกรรมสิ่งแวดล้อมก็เป็นกิจกรรมพัฒนาอย่างหนึ่ง

3. ผลที่ได้จากกระบวนการทำงาน

- ร่างข้อบัญญัติฉบับสุดท้ายที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ใช้ชื่อว่า ร่างข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง เรื่อง การอุดหนุนกลุ่มผู้ดำเนินกิจกรรมพัฒนาตำบล พ.ศ. 2548 (ดูเอกสารในภาคผนวก ง เล่ม 3) และกำลัง

รอนเพื่อนำร่างข้อบัญญัติดังกล่าวเสนอสภาของอบต.แต่ละแห่งเพื่อให้พิจารณาผ่านร่างข้อบัญญัติต่อไป

- **ผลการดำเนินงานนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริง** อย่างไรก็ตามแม้ร่างข้อบัญญัติยังไม่ผ่านสภาของอบต. เจ้าหน้าที่อบต.สามารถเจรจาตกลงร่วมกันเพื่อเปลี่ยนวิธีปฏิบัติที่ดำเนินการมาแต่อดีตเพื่อดำเนินการกิจกรรมเฉพาะกิจ โดยแต่ละอบต.จะร่วมกันจัดสรรเงินอุดหนุนเพื่อนำมาใช้สำหรับจ้างชาวบ้านดำเนินการเก็บตบชาในลำน้ำกวง ซึ่งได้ดำเนินการครั้งแรกในปีงบประมาณ 2548 และกำลังดำเนินการที่จะขยายการทำงานไปยังอบต.กลุ่มอื่นๆ ตามลำน้ำกวงต่อไปด้วย

6.5 กรณีศึกษาชุมชนหนองเป็ดกับการแก้ปัญหากลิ่นเหม็นสารไอระเหยจากโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ

บ้านหนองเป็ด เป็นชุมชนขนาดเล็ก ที่อยู่ติดกับบริษัทผลิตกระเบื้องมุงหลังคาของเขตอุตสาหกรรมภาคเหนือจังหวัดลำพูน บ้านหนองเป็ดนี้ได้รับผลกระทบจากมลพิษทางอากาศ ซึ่งมีกลิ่นไอระเหยของสารเคมี และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และสังคมของชุมชน โดยในระหว่างการศึกษาของโครงการธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมนั้น ทางชุมชนหนองเป็ดได้ร่วมกับนักวิจัย ในการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้น ซึ่งได้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี อาทิเช่น กรมควบคุมมลพิษ องค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ ในขณะเดียวกันชุมชนก็มีการตื่นตัวและเอาใจใส่ในการติดตามแก้ไขปัญหาย่างต่อเนื่อง โดยเผยแพร่ข้อมูลกับสื่อมวลชน และร่วมทำกิจกรรมของโครงการฯ คือเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นและสะท้อนปัญหาในเวทีที่ทางโครงการฯ ได้จัดทำอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งปัญหาในชุมชนได้รับการแก้ไข โดยทางโรงงาน ได้ย้ายออกไปจากพื้นที่ ซึ่งถือเป็นการดำเนินการที่ทางโครงการฯ ได้ช่วยให้ประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมระดับชุมชน

บ้านหนองเป็ดอยู่ในเขต หมู่ 4 ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นหย่อมบ้านขนาดเล็กมีจำนวนครัวเรือนที่อยู่กันมาแต่ดั้งเดิมจำนวน 29 หลังคาเรือน ที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะพิเศษคือติดกับรั้วนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ มีเนื้อที่จำกัดและขยายไม่ได้ เพราะด้านอื่น ๆ ติดกับถนน ร้านค้า และหอพัก บ้านเรือนจึงอยู่กันค่อนข้างแออัด เมื่อเริ่มมีการสร้างโรงงานในเขตนิคมฯ ก็ปรากฏว่า บริษัทกระเบื้องมุงหลังคาได้เข้ามาตั้งโรงงานทำการผลิตอยู่ใกล้รั้วนิคมฯ ห่างจากชุมชนเพียง 100 เมตรเท่านั้น ชาวบ้านเริ่มประสบปัญหากลิ่นไอระเหยของสารเคมีมาตั้งแต่โรงงานเริ่มดำเนินการผลิต ในปี พ.ศ. 2534 ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิต และชีวิตทางสังคมของชุมชนมาโดยตลอด แต่เนื่องจากการเป็นชุมชนเล็กๆ ที่ยากจน ด้อยการศึกษา และขาดอำนาจต่อรอง ชาวบ้านจึงประสบปัญหาเป็นอย่างยิ่งในการแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว กรณีศึกษานี้สะท้อนให้เห็นอุปสรรคหลายประการที่ทำให้การจัดการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม เป็นไปอย่างยากลำบาก ใช้เวลานาน และบ่อยครั้งไม่สามารถแก้ไขได้โดยกลไกทางราชการที่มีอยู่ แต่ต้องใช้วิธีการกดดัน โดยการเดินขบวน เรียกร้อง ร้องเรียนผ่านสื่อ องค์การเอกชน และสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ซึ่งทำให้ผู้ที่ร้องเรียน ในกรณีนี้คือชุมชนหนองเป็ด ต้องทุ่มเทเวลา พลังงาน และทรัพยากรไปในการหาช่องทาง และดำเนินการหลายอย่าง โดยที่บ่อยครั้งก็ไม่มีความสำเร็จว่าช่องทางนั้น ๆ จะแก้ปัญหาให้ตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพเพียงใด จากการศึกษาเรื่องนี้ เราพอจะสรุปประเด็นที่เป็นนัยสำคัญต่อประเด็นธรรมาภิบาลกับการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ดังนี้

1) ปัญหาธรรมาภิบาลด้านบริษัทเอกชน กล่าวคือ ประการแรก การวางแผนการก่อสร้างโรงงาน ไม่ได้มีการศึกษาผลกระทบด้านมลพิษและหาเทคนิควิธีการป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างจริงจังก่อนที่จะลงมือสร้างและเริ่มต้นผลิต ในกรณีนี้ก็จะเห็นได้ชัดว่า โรงงานอยู่ติดกับชุมชนมากเกินไป จึงหลีกเลี่ยงยากที่จะทำให้กลิ่นสารไอระเหย ไม่แพร่กระจายไปยังชุมชน ประการที่สอง โรงงานมุ่งแสวงหาผลกำไรเป็นหลัก จึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับการลงทุนในเรื่องสิ่งแวดล้อม ประกอบกับคงจะมองเห็นถึงควมไร้อำนาจของชุมชน เมื่อเกิดปัญหาขึ้น จึงมิได้มุ่งแก้ไขที่สาเหตุ แต่กลับใช้วิธี“ซื้อใจ” ชุมชน โดยการให้สิ่งของและจัดหาบริการพื้นฐานบางอย่างแก่ชาวบ้าน

2) ปัญหาแนวนโยบายที่ให้ความสำคัญสูงสุดแก่การส่งเสริมการลงทุนและการอุตสาหกรรม การปฏิบัติและการตอบสนองของทางราชการต่อปัญหาความเดือดร้อนที่หนองเปิดที่ล่าช้า นับ 10 ปี ซึ่งก็สะท้อนต่อมาจากแนวคิดของการกำหนดนโยบายระดับชาติที่เกรงว่าการเร่งรัดด้านสิ่งแวดล้อมจะกระทบกระเทือนต่อบรรยากาศการส่งเสริมการลงทุน ภาวะความเปราะบางของชุมชนด้านการพึ่งพาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นนี้ สะท้อนถึงความเปราะบางของแนวคิดและนโยบายระดับประเทศด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่ครอบงำความคิดจึงได้แก่ ความเกรงกลัวว่าจะกระทบนิคมอุตสาหกรรมอย่างมากทำให้ไม่มีทางออกอื่น นอกจากมองข้ามปัญหาย่อยๆ ของชาวบ้านตัวเล็ก ๆ ความรู้สึกที่ถูกสร้างขึ้นเช่นนี้เกิดขึ้นในระดับหน่วยงานและข้าราชการหรือผู้ใหญ่ในระดับจังหวัดซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการดูแลปัญหา

3) หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบดูแลเรื่องผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของโรงงานที่มีต่อชุมชน มีหลายหน่วยงาน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานนิคมฯ กรมโรงงาน ผู้ว่าราชการ กรมควบคุมมลพิษ แต่ทุกหน่วยงานมีขอบเขตภาระหน้าที่ที่จำกัด และไม่มีอำนาจเบ็ดเสร็จที่จะดำเนินการอย่างเด็ดขาดกับโรงงาน

4) การเป็นคนกลุ่มน้อย ไร้อำนาจ ยากจน ไม่มีสถานภาพทางการศึกษา ไม่มีประสบการณ์การติดต่อและต่อรองกับหน่วยงานภายนอกและรัฐ ซึ่งถือเป็น “เจ้านาย” ที่มีอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ทำให้ชุมชนไม่มีช่องทาง กลไก และกระบวนการการตรวจสอบนิคมอุตสาหกรรมและโรงงานในเรื่องการจัดการของเสียที่เป็น ท้ายที่สุดเมื่อปัญหาได้สะสมมากขึ้น ชุมชนก็ต้องใช้วิธีรวมตัวกันเรียกร้องและประท้วง

5) ความเข้มแข็งและความจริงจังของชุมชนผู้ประสบเคราะห์กรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการจัดการปัญหา ดังตัวอย่างที่ชาวบ้านได้ทำหนังสือร้องเรียนไปยัง อบต.บ้านกลาง เมื่อเดือน มิถุนายน พ.ศ.2543 ซึ่งทาง อบต.ก็ได้ทำหนังสือไปยังโรงงานให้ดำเนินการแก้ไขปรับปรุง เมื่อไม่มีอะไรดีขึ้น ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2544 ผู้ใหญ่บ้านจึงทำหนังสือไปยัง อบต.อีกครั้ง ซึ่งทางอบต.ก็ได้ทำหนังสือไปถึงผู้ว่าการนิคมฯให้กำชับให้บริษัท

แก้ไขปัญหาดังกล่าว ทางบริษัทก็แจ้งกลับมาว่ากำลังดำเนินการติดตั้งระบบบำบัดกลิ่น แต่ต่อมาชาวบ้านยืนยันว่ากลิ่นไม่ได้ลดลง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2544 ทางโครงการวิจัยนี้ จึงได้ประสานกับกองควบคุมมลพิษไปตรวจสอบ เมื่อชาวบ้านเห็นว่ากลิ่นเหม็นยิ่งมากขึ้น จึงได้ไปร้องเรียนผู้ว่าราชการจังหวัด และแจ้งไปยังสถานีโทรทัศน์ช่อง ITV จนกระทั่งเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ.2545 ทางสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน และ อบต. บ้านกลาง จึงได้เข้าไปตรวจสอบโรงงาน และทำบันทึกร่วมกับผู้จัดการโรงงานว่าจะต้องแก้ไขปัญหามาให้เสร็จภายใน 20 วัน

ชุมชนหนองเป็ด และความเป็นมาของปัญหา

บ้านหนองเป็ดอยู่ในเขต หมู่ 4 ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นห้วยหมู่บ้านขนาดเล็กมีจำนวนครัวเรือนที่อยู่กันมาแต่ดั้งเดิมจำนวน 29 หลังคาเรือน ซึ่งเพิ่มขึ้นจากจำนวน 15 ครัวเรือนในช่วงก่อนการดำเนินการของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือในปีพ.ศ. 2524 เมื่อนิคมอุตสาหกรรมเริ่มดำเนินการ ก็ได้มีการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานด้านต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีไฟฟ้าใช้ และมีถนนตัดผ่านหน้าหมู่บ้าน ในภายหลังจึงมีคนต่างถิ่นมาลงทุนสร้างหอพักขนาดใหญ่และเปิดร้านค้าอยู่สองข้างถนนที่บริเวณใกล้หมู่บ้าน สำหรับชาวบ้านที่อยู่มาดั้งเดิมมีจำนวนสองหลังคาเรือนที่ทำหอพักขนาดเล็กอยู่ในบริเวณบ้านของตน ขนาด 5 ห้อง และขนาด 10 ห้อง เนื่องจากเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กในทางการปกครอง จึงถูกจัดให้ขึ้นกับหมู่บ้านสันป่าฝ้ายซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ 2 กิโลเมตร ในหมู่บ้านหนองเป็ดจึงไม่มีผู้ใหญ่บ้านที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงกับทางอำเภอ แต่มีอาสาสมัครหมู่บ้านจำนวน 2 คน ซึ่งทำหน้าที่ดูแลทางด้านสาธารณสุขในหมู่บ้านและเชื่อมโยงกับหน่วยงานด้านสาธารณสุขของรัฐ ในอดีตที่ยังไม่มีถนนตัดผ่าน เด็กนักเรียนจากหมู่บ้านหนองเป็ดต้องเดินทางด้วยเท้าไปโรงเรียนเหมืองง่าซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตร และที่สำคัญคือต้องข้ามแม่น้ำกวงโดยเรือ โดยเจ้าของเรือรับจ้างคิดค่าโดยสารต่อรายเป็นข้าวเปลือก การเดินไปไกลและเสียค่าใช้จ่ายสูงทำให้เด็กบ้านหนองเป็ดไม่อยากไปโรงเรียน ซึ่งผลก็คือคนที่มีอายุมากกว่า 30 ปีขึ้นไปจะไม่จบระดับประถมศึกษา จนกระทั่งเริ่มมีถนนตัดผ่านหมู่บ้านประมาณปีพ.ศ. 2524 และมีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำกวงเชื่อมระหว่างบ้านศรีบุญยืนกับบ้านสันป่าฝ้าย ประกอบกับมีโรงเรียนประถมศึกษาใหม่ชื่อโรงเรียนศรีบุญยืน-วังทอง เด็กในหมู่บ้านจึงเริ่มไปโรงเรียน ก่อนการดำเนินการของนิคมฯ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเช่าในที่ดินของนายทุนคนจีน ปัจจุบันจำนวน 7 ครัวเรือนยังทำนาเช่าในที่ดินซึ่งเป็นของธนาคาร ทั้งบ้านหนองเป็ดประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานรับจ้างรายวันในงานก่อสร้าง ชาวบ้านจำนวน 31 คน เคยไปทำงานเป็นคนงานในนิคมฯ แต่ในปัจจุบัน มีประมาณ 20 คน ที่ทำงานในนิคมฯ

ที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะพิเศษคือติดกับรั้วนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ มีเนื้อที่จำกัดและขยายไม่ได้ เพราะด้านอื่น ๆ ติดกับถนน ร้านค้า และหอพัก บ้านเรือนจึงอยู่กันค่อนข้างแออัด เมื่อเริ่มมีการสร้างโรงงานในเขตนิคมฯ ก็ปรากฏว่า บริษัทกระเบื้องมุงหลังคาได้สร้างโรง

งานทำการผลิตอยู่ใกล้รั้วนิคมฯ ห่างจากชุมชนเพียง 100 เมตรเท่านั้น ชาวบ้านเล่าว่ามีปัญหาเรื่องกลิ่นเหม็นมาตั้งแต่เริ่มผลิตในปีพ.ศ. 2534 แต่ในระยะเดียวกันนั้น มีโรงงานทำผักกาดตองอีกโรงงานที่อยู่ใกล้ ๆ ที่ก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นเช่นเดียวกัน ต่อมาก็มีปัญหาน้ำในบ่อบำบัดน้ำเสียของทางนิคมฯ เน่าเสีย และส่งผลให้น้ำแม่กวังเน่าเหม็น ในระยะนี้เอง ชาวบ้านหนองเป็ดและหมู่บ้านในละแวกนั้น แยกไม่ออกมาว่ากลิ่นเหม็นนั้นมาจากบ่อน้ำเสียหรือมาจากโรงงานกันแน่ เมื่อการนิคมฯ สำพาญได้แก่ปัญหาเรื่องบ่อน้ำบำบัดน้ำเสียโดยติดตั้งเครื่องเติมอากาศจำนวน 9 เครื่องไปเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2536 กลิ่นเหม็นก็ยังคงอยู่ ชาวบ้านจึงแน่ใจว่าเป็นกลิ่นจากโรงงานทำกระเบื้อง โดยได้กลิ่นทุกครั้งที่โรงงานเดินเครื่องทำงาน ชาวบ้านจึงแน่ใจว่ากลิ่นเหม็นดังกล่าวต้องออกมาจากโรงงานอย่างแน่นอน

การที่เป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่ยากจน ไม่ได้รับการศึกษาในระบบ ไม่เคยมีความรู้และประสบการณ์ในการติดต่อกับกลไกของรัฐและอำนาจของโรงงานอุตสาหกรรม เมื่อพบกับปัญหาและต้องการทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยตนเอง จึงเป็นเรื่องที่ชาวบ้านต้องเรียนรู้และใช้เวลาเป็นสิบปี และจนกระทั่งปัจจุบันกระบวนการเรียนรู้ยังไม่สิ้นสุดลง

กระบวนการแก้ไขปัญหของโรงงาน รัฐ และชุมชน

ชาวบ้านเริ่มร้องเรียนในเรื่องกลิ่นเหม็นจากโรงงานตั้งแต่ปีพ.ศ. 2536 เป็นต้นมา โดยเริ่มจากในระดับท้องถิ่น โดยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ มีการชี้แจงและเรียกร้องให้แก้ไขปัญหาในที่ประชุมของหมู่บ้านสันป่าฝ้าย ส่งตัวแทนชาวบ้านเข้าร่วมชี้แจงถึงปัญหาผลกระทบเรื่องกลิ่นที่ชาวบ้านได้รับ ผ่านที่ประชุมต่าง ๆ เช่น เมื่อสถาบันวิจัยสังคมของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และกลุ่มสำพาญเสวนาจัดประชุมสัมมนาเกี่ยวกับ “ปัญหาสารพิษที่เกิดขึ้นจากนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพาญ” เมื่อปลายปีพ.ศ. 2536 รวมทั้งการใช้วิธีการส่วนตัว โดยการโทรศัพท์เข้าไปที่โรงงานนับครั้งไม่ถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเจ้าของหอพักที่ตั้งอยู่ใกล้กับโรงงานมากที่สุด ชาวบ้านบอกว่าบางที่ฝ่ายบุคคลรับสายพร้อมกับรับปากว่าจะแก้ไข มีเจ้าหน้าที่จากโรงงานออกมาเดินในชุมชนสอบถามปัญหาบ้างเหมือนกัน แต่ต้นตอของกลิ่นเหม็นซึ่งทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข

สำหรับการกำจัดกลิ่นนั้น ในระยะแรกทางโรงงานทำปล่องสูงเพื่อระบายสารไอระเหยที่เกิดขึ้นจากการเคลือบสีและอบกระเบื้อง ต่อมาปล่องดังกล่าวหักล้มลงมา ทำให้กลิ่นเหม็นรุนแรงขึ้น ทำให้ชาวบ้านมีความเดือดร้อนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2543 ชาวบ้านหนองเป็ดจึงพร้อมใจกันเขียนจดหมายแนบลายเซ็นของชาวบ้านทั้งหมดร้องเรียนไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง และสำนักงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือเพื่อให้แก้ไขปัญา พร้อมกับกับที่ทางผู้ใหญ่บ้านบ้านสันป่าฝ้ายก็ได้ยื่นจดหมายร้องเรียนไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลางด้วย อีกไม่กี่วันต่อมา ทางอ.บต.ได้ส่งจดหมายร้องเรียนถึงผู้จัดการบริษัทกระเบื้องฯ ให้ตรวจสอบสาเหตุของกลิ่นเหม็นดังกล่าว

ในเดือนเดียวกัน ในปีพ.ศ. 2543 นี้ มีจดหมายชี้แจงตอบจากโรงงานถึงประธานกรรมการบริหาร อบต.บ้านกลางความว่า กลิ่นดังกล่าวเป็นกลิ่นของสารเคมี Acrylic BL-991-28 ที่บริษัทใช้อยู่ในกระบวนการผลิตซึ่งไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ โดยทางบริษัทได้แจ้งบริษัท ซีคอต จำกัด ทำการตรวจวัดอากาศ ทั้งภายในโรงงานและบริเวณถึงเก็บน้ำหมู่บ้านและหอพักหลังโรงงาน เพื่อเป็นการยืนยันว่าไม่มีสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ซึ่งผลการตรวจวัดมีค่าไม่เกินมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเอกสารรายงานผลการตรวจวัดซึ่งดำเนินการโดยบริษัทซีคอต จำกัด ที่แนบได้ดำเนินการมานานแล้วตั้งแต่ช่วงต้นปี พ.ศ. 2541

เวลาหนึ่งปีผ่านไป เมื่อทางบริษัทฯ ไม่ได้ดำเนินการแก้ไข และผู้ใหญ่บ้านสันป่าฝ้ายเขียนหนังสือร้องเรียนมาอีกครั้ง ทางองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลางจึงได้ส่งจดหมายร้องเรียนลงวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2544 ไปยังผู้ว่าการการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ขอความร่วมมือให้กำกับให้บริษัทดังกล่าวปรับปรุงแก้ไขโดยเร่งด่วนเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของชาวบ้าน

วันที่ 27 สิงหาคม 2544 บริษัทกระเบื้องได้ส่งจดหมายถึงอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูนชี้แจงเรื่อง การแก้ไขกลิ่นไอสารเคมี โดยได้แจ้งว่าบริษัทฯ ได้แจ้ง OH GROUP Co., Ltd. ติดตั้งระบบบำบัดกลิ่น Air Pollution Control เสร็จเรียบร้อยแล้ว ขณะนี้อยู่ระหว่างการใช้งาน โดยทางบริษัทฯ จะเข้าทำการตรวจวัดคุณภาพอากาศจากปล่อง และเมื่อได้ผลการตรวจวัดแล้ว ทางบริษัทฯ จะจัดส่งผลการตรวจวัดให้ทราบต่อไป

ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2544 ทางโรงงานและบริษัทติดตั้งระบบบำบัดกลิ่น ได้พบปะชาวบ้านและนำชาวบ้านไปดูระบบบำบัดกลิ่น ซึ่งชาวบ้านได้ยืนยันกับทางโรงงานว่ากลิ่นไม่ได้ลดลง

ในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2544 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2545 ทางโครงการธรรมาภิบาลกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้จัดให้มีกิจกรรมฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ด้านสารพิษและการป้องกัน รวมทั้งกฎหมายสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชนรอบนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งมีตัวแทนชาวบ้านหนองเป็ดเข้าร่วมด้วย ชาวบ้านได้รายงานให้ที่ประชุมและผู้อำนวยการกองตรวจมลพิษ ซึ่งเป็นวิทยากรในการฝึกอบรมทราบถึงปัญหากลิ่นเหม็นจากสารไอระเหยที่ไม่ลดลงแต่ยังมีมากขึ้น โดยตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับระบบบำบัดกลิ่น กลับทำให้กลิ่นเหม็นไม่กระจายตัวไปที่อื่นแต่กลับหนาแน่นมากขึ้นในบริเวณใกล้เคียง และได้ร้องขอให้หน่วยงานราชการช่วยแก้ไขปัญหา ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2545 ทางกรมควบคุมมลพิษจึงได้ทำหนังสือถึงผู้จัดการนิคมฯ อธิบดีกรมโรงงานฯ ผู้ว่าราชการจังหวัด และอบต. บ้านกลางให้ใช้อำนาจหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานมีอยู่ดำเนินการให้บริษัทฯ แก้ไข

จนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2545 ชาวบ้านเห็นว่าปัญหากลิ่นไม่ได้รับการแก้ไขแต่อย่างใด จึงไปร้องเรียนผู้ว่าราชการจังหวัด และแจ้งไปยังนักข่าวของสถานีโทรทัศน์ช่อง ITV ซึ่งได้เข้ามาในหมู่บ้านเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2545 ซึ่งในวันเดียวกันนั้น ทางสำนักงานอุตสาหกรรม

จังหวัดลำพูน และอบต. บ้านกลางก็ได้เข้าไปตรวจสอบโรงงาน และทำบันทึกร่วมกับผู้จัดการโรงงานว่าจะต้องแก้ไขปัญหามาให้เสร็จภายใน 20 วัน โดยในระหว่างที่จะดำเนินการแก้ไขนี้ ทางโรงงานจะหยุดการทำงานหลังเวลา 17.00 น. เป็นต้นไป

ในเดือนเดียวกันนี้ ชาวบ้านหนองเป็ดได้ทำจดหมายพร้อมทั้งข้อความร้องทุกข์จากเด็กนักเรียนและสมาชิกแต่ละครัวเรือน ถึงประธานมูลนิธิสถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประสานความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทางประธานฯ ได้ทำหนังสือตอบเมื่อต้นเดือนเมษายน พ.ศ.2545 ว่าได้ประสานไปยังกรมควบคุมมลพิษเพื่อดำเนินการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านต่อไปแล้ว

การที่กรมควบคุมมลพิษให้ความสนใจติดตามในเรื่องนี้ ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา โดยการทำหนังสือประสานการแก้ไขปัญหามาไปยังหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางอธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรมและผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งมีหน้าที่ดูแลโรงงานโดยตรง การที่สถานีโทรทัศน์เริ่มให้ความสนใจมาทำข่าว และการที่ทางมูลนิธิสถาบันธรรมรัฐฯ ได้จัดเวทีให้ชุมชนได้เสนอปัญหาให้หน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องได้ทราบอย่างต่อเนื่อง ทำให้ทางหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความสนใจที่จะช่วยแก้ปัญหาอย่างจริงจังมากขึ้น โดยเริ่มมีการทำบันทึกข้อตกลงร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบและกับชุมชนเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ.2545 โดยในบันทึกยอมรับว่ามีปัญหาที่รบกวนชาวบ้าน และเสนอให้ทางโรงงานหามาตรการในการป้องกันกลิ่นไอระเหยที่แพร่กระจายออกนอกโรงงาน ทั้งนี้ สำนักงานนิคมอุตสาหกรรม ฯ และอุตสาหกรรมจังหวัด เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในการติดตามกระบวนการแก้ไขปัญหากลิ่นของโรงงานอย่างใกล้ชิด มีการเข้าไปตรวจโรงงาน และประชุมกับชาวบ้านอย่างต่อเนื่องหลายครั้งตั้งแต่ปลายเดือนเมษายนพ.ศ. 2545 เป็นต้นมา โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน การติดตามผลการปรับปรุงของโรงงาน และการเข้าไปตรวจสอบความคืบหน้าของการปรับปรุงภายในโรงงาน

กองตรวจมลพิษเองก็ได้เข้าไปตรวจเยี่ยมโรงงาน และพบปะสอบถามชาวบ้าน ซึ่งตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ก็พบว่าทางโรงงานกำลังอยู่ในช่วงการทดลองใช้มาตรการต่าง ๆ และได้จ้างให้ชาวบ้านสองคนบันทึกผลของการใช้มาตรการเหล่านั้น โดยการสุดกลิ่นในช่วงเวลา 8.00-17.00 น. และบันทึกว่าเหม็นมากน้อยเพียงใดในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งจากบันทึกก็พบว่า กลิ่นยังมีเป็นช่วงเวลานั้น ๆ ตามทิศทางลมพัดของลม แต่มีตลอดเวลาที่โรงงานเดินเครื่องผลิต และพบว่าทางเจ้าหน้าที่ของโรงงานบอกไม่ได้ว่าต้องใช้เวลาอีกเท่าไรจึงจะแก้ไขปัญหาได้อย่างหมดสิ้น

การเสนอปัญหาของหมู่บ้านหนองเป็ดอย่างเป็นทางการต่อหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบในระดับจังหวัด มีขึ้นอีกครั้งในการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การแสวงหารูปแบบที่ดีในการจัดการผลกระทบอุตสาหกรรม บทบาทภาครัฐ และการมีส่วนร่วมของแรงงานและชุมชน” ที่จัดขึ้นที่จังหวัดลำพูน เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2545 โดยมี รมช. กระทรวงแรงงานและสวัสดิการ

สังคม นางลัดดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ เป็นประธาน หลังการประชุมนี้ ทางสำนักงานนิคมฯ ได้ติดตามปัญหาอย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น มีความพยายามจะให้โรงงานหยุดกิจกรรมชั่วคราว ถ้าหากยังแก้ไขกลิ่นเหม็นไม่ได้ ทางชุมชนเองก็ไปร้องเรียนที่จังหวัดอีก และมีนักข่าวโทรทัศน์ช่อง 5 มาทำข่าวอีก

อย่างไรก็ดี ได้มีการจัดประชุมอย่างเป็นทางการอีกครั้ง ณ ที่ทำการนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือเมื่อต้นเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2545 เป็นการประชุมกันอย่างครบทุกหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา โดยมี ผู้อำนวยการกองตรวจมลพิษ เป็นประธาน และมีตัวแทนจากสำนักงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน สำนักงานจังหวัดลำพูน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง บริษัทกระเบื้องฯ ชุมชนหนองเป็ด และนักวิจัยในโครงการธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งทำงานในพื้นที่รอบนิคมอุตสาหกรรมฯ ในการประชุมครั้งนี้ ทุกฝ่ายเห็นตรงกันว่าปัญหากลิ่นเหม็นที่จะต้องแก้ไข แม้ผลการตรวจวัดจะพบว่าไม่มีสารพิษหรือมีน้อยมากที่ปะปนมากับกลิ่นโอโรเซยนั้น ทางบริษัทฯ ยืนยันความตั้งใจที่จะแก้ปัญหา โดยเสนอใช้ระบบ bio-filter ซึ่งใช้แบคทีเรียกำจัดกลิ่น ที่ประชุมจึงมติ ให้บริษัทฯ ปรับปรุงแก้ไขโรงงานอีกครั้งตามที่บริษัทเสนอมา โดยจัดทำรายละเอียด แผนการดำเนินงานและระยะเวลาแล้วเสร็จ และแจ้งแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและตัวแทนชาวบ้านทราบโดยจะมีการประเมินผลการปรับปรุงแก้ไขโรงงานภายในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2545

ในระหว่างการปรับปรุงแก้ไขโรงงานนี้ ทางเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการรวมทั้งรองผู้ว่าราชการจังหวัด ได้เข้าไปเยี่ยมชุมชนอยู่ตลอดเวลา การทดลองใช้ระบบ bio-filter ดูจะขัดขวางเทคนิคหลายประการ ทำให้บริษัทเปลี่ยนมาใช้เครื่องผลิตก๊าซโอโซน ซึ่งยังไม่ได้ผลอย่างเต็มที่ บางวันมีกลิ่นเหม็นแรงมาก ทำให้ชาวบ้านปวดหัว จนต้องเข้าโรงพยาบาล เมื่อกลางเดือนกันยายน พ.ศ. 2545 ทางชุมชนด้วยการอำนวยความสะดวกของอบต. บ้านกลาง ก็ได้ไปยื่นหนังสือร้องเรียนที่คณะกรรมการการรัฐสภาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่กรุงเทพฯ ซึ่งต่อมาเมื่อคณะกรรมการฯ เรียกบริษัทฯ หน่วยงานของรัฐและท้องถิ่นไปชี้แจงแล้ว ก็ตัดสินใจให้เวลาโรงงานในการปรับปรุงแก้ไขเป็นเวลา 6 เดือน

ปลายเดือนตุลาคม พ.ศ.2545 อบต. บ้านกลาง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และตัวแทนชาวบ้านหนองเป็ด เข้าไปตรวจโรงงานเพื่อตรวจสอบและประเมินผลการแก้ไขปัญหากรณีกลิ่นเหม็น พบว่าบริษัทฯ ได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไข โดยใช้ระบบดักกลิ่นด้วยไอน้ำ (Ventury Wet Scrubber) ระบบ Bio-filter ระบบโอโซน และมีการติดตั้งปล่องระบายอากาศสูง 27 เมตรเพิ่ม ทั้งนี้บริษัทยืนยันว่าความรุนแรงและความถี่ของกลิ่นเหม็นลดลงจากข้อมูลที่ทางบริษัทแจ้งให้ชาวบ้านสองคนเก็บอย่างต่อเนื่องตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2545 ในบริเวณสองจุดในหมู่บ้านที่ใกล้กับโรงงาน แต่ชาวบ้านไม่เห็นด้วย ยืนยันว่ายังมีกลิ่นเหม็นเหมือนเดิมตามความถี่ของลมที่พัดมา อย่างไรก็ตาม การตรวจโรงงานครั้งนี้ได้ข้อตกลงที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งได้แก่ ทางคณะกรรมการฯ และตัวแทนชาวบ้านมีความเห็นให้บริษัทฯ ดำเนินการปรับปรุงระบบการกำจัดกลิ่นภายในกำหนดเวลาที่คณะกรรมการฯ ได้กำหนดไว้คือภายในวันที่ 18 เดือนมีนาคม พ.ศ.2546 แต่ก่อนถึง

เวลาที่กำหนด ถ้าชาวบ้านร้องเรียนว่ามีกลิ่นเหม็นมากเกินไปทางอบต. อาจจะขอให้โรงงานลดหรือเปลี่ยนระยะเวลาการผลิต ถ้าครบกำหนดระยะเวลาการแก้ไขปรับปรุงแล้ว กลิ่นเหม็นยังไม่หมดไป ทางอบต. บ้านกลางอาจจะไม่ต่อไปอนุญาตให้โรงงานหรือพิจารณาดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

ผลกระทบต่อสุขภาพกาย-จิต-สังคม

ทางโรงงานได้จัดให้มีการตรวจวัดคุณภาพอากาศในบรรยากาศสองครั้ง คือเมื่อระหว่างวันที่ 31 มีนาคม-2 เมษายน พ.ศ. 2541 ได้ตรวจบริเวณถังเก็บน้ำบาดาลของหมู่บ้าน และบริเวณหอพักหลังโรงงาน และระหว่างวันที่ 25-26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545 ได้ตรวจวัดเอธิลเบนซีน ไซลีน คิวมีน และไตรเมธิลเบนซีน ในครั้งแรกพบว่าค่าความเข้มข้นของเอธิลเบนซีนอยู่ในช่วงระหว่าง ตรวจไม่พบ-0.128 มิลลิกรัมต่อลูกบาศก์เมตร ส่วนอีกสามพารามิเตอร์นั้น ตรวจไม่พบความเข้มข้น สำหรับการตรวจครั้งที่สองก็เช่นกัน ทางผู้ตรวจพบว่า ส่วนใหญ่ไม่สามารถตรวจวัดค่าได้ ซึ่ง “แสดงว่าในบรรยากาศทั่วไปมีการปนเปื้อนของมลพิษน้อย”

การยืนยันว่าไม่มีผลมลพิษในบรรยากาศด้วยการตรวจอากาศเพียง 4-5 วันนั้น ไม่ได้ทำให้ชาวบ้านคลายความกังวลลงแต่อย่างใด เพราะชาวบ้านได้รับกลิ่นเหม็นอย่างต่อเนื่องตลอดมาเป็นเวลากว่าสิบปี และมีความเชื่อว่าสารเคมีต้องปะปนมากับอากาศและสะสมในร่างกายคน โดยยกข้อสังเกตสิ่งผิดปกติหลายประการที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น คนรู้สึกไม่สบาย เกิดอาการปวดหัว อ่อนเพลีย เป็นไข้อื่นๆ เด็กนักเรียนจะมีน้ำหนักร่นลงเมื่อเทียบกับเด็กในวัยเดียวกันที่อยู่มุมบ้านอื่น ในขณะเดียวกัน ผลกระทบต่อสุขภาพจิตที่เห็นได้ชัดก็คือ ชาวบ้านรู้สึกเครียด ความอึดอัด ปวดหัวทุกครั้งเมื่อได้กลิ่นเหม็นไอระเหยของสี ซึ่งเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีการเดินเครื่องผลิต เมื่อมีข้อตกลงให้หยุดจนถึง 17.00 น. ก็ปรากฏว่าโรงงานทำเพิ่มในวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ ทำให้มีกลิ่นทุกวัน ปกติกลิ่นจะมีมากขึ้นอยู่กับทิศทางลม ความแรงของลม อุณหภูมิและความกดของอากาศ ชาวบ้านสังเกตว่าถ้าอากาศเย็น หรือชื้นเพราะมีฝน กลิ่นเหม็นจะมีมากกว่าปกติ และจะมีกลิ่นไปไกลถึงหมู่บ้านข้างเคียงในแก่มุมบ้านศรีบุญยืน วังทอง การทดลองมาตรการใหม่ ๆ บางครั้งทำให้เกิดกลิ่นเหม็นแบบใหม่ ที่ไม่ทำให้อาการเครียดดีขึ้น สิ่งที่น่าสนใจที่ทางผู้เขียนฟังจากทัศนะของฝ่ายโรงงาน ก็คือทางโรงงานมองว่า ความเหม็นนี้เป็นเรื่องของความไม่เคยชินมากกว่า ซึ่งมีนัยว่า ชาวบ้านอาจจะชินและรู้สึกว่าการกลิ่นเหม็นนี้เป็นเรื่องธรรมดาเมื่อเวลาผ่านไปนานขึ้น ทัศนะอีกประการหนึ่งก็คือมองว่า เป็นเรื่องทัศนคติของชาวบ้านที่มีต่อโรงงานที่ยังไม่ดีขึ้น จึงทำให้ชาวบ้านต้องทำการเรียกร้อง และเนื่องจากโรงงานต้องการเปลี่ยนทัศนคติของชาวบ้านให้ดีขึ้น จึงใช้วิธีช่วยเหลือชาวบ้านมากขึ้น เช่น โดยการสนับสนุนให้ชาวบ้านเลี้ยง เป็นต้น

ในขณะที่ประเด็นกลิ่นก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพทางกายแค่ไหน อาจจะต้องใช้เวลาในการพิสูจน์ แต่ การให้เกิดปัญหาสุขภาพทางจิตและอาจมีผลต่อสุขภาพทางกาย เป็นเรื่องที่ทุกฝ่าย

ปฏิเสธไม่ได้ ปัญหาสุขภาพทั้งกายและจิตดังกล่าว สะท้อนออกมาในคำร้องเรียนของเด็กและชาวบ้านหนองเป็ด

...ผมเหม็นสีโรงงานฯ ตั้งแต่ผมเหม็น ผมไม่สบายตนออกนอกบ้านไม่ได้ มันเหม็นจนอยากจะอ้วก.. ทำให้หงุดหงิด... (เด็กชายอยู่ชั้น ป. 2)

...หมู่บ้านของหนูอยู่ใกล้โรงงานฯ ทุกวันโรงงานจะส่งกลิ่นสีออกมา ทำให้ชาวบ้านและเด็ก ๆ ได้รับสารเคมีเข้าไปในตัวแล้วยังทำให้หนูมีสุขภาพไม่แข็งแรง บางครั้ง มีอาการปวดหัว อ่อนเพลีย ปวดโหลงจมูก แขนหน้าอก... (เด็กหญิงชั้น ป. 6)

...เราชาวบ้านหนองเป็ดได้รับกลิ่นสีที่เหม็นมาจากโรงงานกระเบื้อง จึงมีอาการปวดหัว บางทีก็รู้สึกเวียนศีรษะและอาเจียน บางคนมีอาการแพ้สารของสีทุกวัน เราส่งสารแต่เด็กที่ไม่รู้อะไรเลยต้องมารับกลิ่นเหม็นจากสีกระเบื้องจากโรงงานไต่บ้าน ทางโรงงานบอกให้หมู่บ้านของเราจะแก้ไขให้ แต่มันก็เหม็นมากกว่าเก่า เราหมู่บ้านหนองเป็ดจึงขอมาทางหน่วยที่รับผิดชอบมาแก้ไขให้มันดีกว่านี้ ถ้าจะให้ดีก็เลิกไปเลย... (ผู้ใหญ่)

นอกจากนี้ กลิ่นเหม็นจากโรงงาน ยังมีผลกระทบต่อชีวิตทางสังคมของชาวบ้านอีก เป็นต้นว่า การจัดงานที่จะต้องเชิญชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นมาร่วม เช่น งานแต่งงาน งานศพ ชาวบ้านจะรู้สึกเกรงใจคนที่ต้องมาเข้าร่วมมากกว่าจะได้กลิ่นเหม็น และรู้สึกไม่สบาย หรือกระทั่งไม่อยากมาร่วม ดังนั้นทุกครั้งที่จะมีการจัดงาน ชาวบ้านต้องไปขอให้โรงงานหยุดผลิตชั่วคราว เพื่อไม่ให้กลิ่นมารบกวนผู้ที่เขามาร่วมงาน ซึ่งทางโรงงานก็มักจะให้ความร่วมมือ นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มที่คนในหมู่บ้านจะขัดแย้งกัน อันเนื่องมาจากความคิดเห็นในด้านวิธีการแก้ไขปัญหาอาจไม่ตรงกัน ซึ่งอาจจะมีประเด็นของการรับผลประโยชน์จากโรงงานเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

อุปสรรคของการแก้ไขปัญหา

กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองเป็ดนี้ สะท้อนให้เห็นอุปสรรคหลายประการที่ทำให้การจัดการแก้ไขปัญหาหามลพิษสิ่งแวดล้อม เป็นไปอย่างยากลำบาก ใช้เวลานาน และบ่อยครั้งไม่สามารถแก้ไขได้โดยกลไกทางราชการที่มีอยู่ แต่ต้องใช้วิธีการกดดัน โดยการเดินขบวน เรียกร้อง ร้องเรียนผ่านสื่อ องค์กรเอกชน และสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ซึ่งทำให้ผู้ที่ร้องเรียน ในกรณีนี้คือชุมชนหนองเป็ด ต้องทุ่มเทเวลา พลังงาน และทรัพย์สิน ไปในการหาช่องทาง และดำเนินการหลายอย่าง โดยที่บ่อยครั้งก็ไม่ได้มีความแน่ใจว่าช่องทางนั้น ๆ จะแก้ปัญหาให้ตนได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด โดยสรุปแล้วอุปสรรคของการแก้ไขปัญหาอาจกล่าวได้ดังนี้

- 1) การวางแผนการก่อสร้างโรงงาน ไม่ได้มีการศึกษาผลกระทบด้านมลพิษและหาเทคนิควิธีการป้องกันไม่ให้มีผลกระทบต่อชุมชนอย่างจริงจังก่อนที่จะลงมือสร้างและเริ่มต้นผลิต ในกรณีนี้จะเห็นได้ชัดว่า โรงงานอยู่ติดกับชุมชนมากเกินไป ชาวบ้านเอง

จะกล่าวบ่อยครั้งว่า ชุมชนอยู่มาก่อน เมื่อโรงงานซึ่งมาตั้งติดกับชุมชนเอง ก่อให้เกิดปัญหา ก็ต้องเป็นฝ่ายแก้ปัญหา และกระทั่งย้ายไปที่อื่นถ้าแก้ปัญหาไม่ได้ เมื่อโรงงานอยู่ติดกับชุมชนมาก จึงหลีกเลี่ยงยากที่จะทำให้กลิ่นสารไอระเหย ไม่แพร่กระจายไปยังชุมชน มาตรการการสร้างรั้วให้สูง หรือปลูกต้นไม้กันนั้น ไม่ได้ผลเท่าไรนัก การใช้เทคนิควิธีการตามหลักวิทยาศาสตร์นั้นก็ยังไม่ได้ผล และเป็นการทดลองหารูปแบบที่เหมาะสมไปเรื่อย ๆ ในขณะที่ชาวบ้านต้องรับกลิ่นเหม็น และไม่มีความแน่ใจว่า เมื่อไหร่ปัญหาจะแก้ได้

- 2) เมื่อโรงงานเปิดดำเนินการไปแล้ว ทั้ง ๆ ที่โรงงานทราบว่าได้ก่อให้เกิดปัญหามลภาวะและส่งผลกระทบต่อชุมชน โรงงานก็ยังไม่แก้ไข จนกว่าชาวบ้านเริ่มทนต่อไปไม่ได้และเริ่มดำเนินการร้องเรียน ทำให้โรงงานเองมีเวลาจำกัดในการคิดค้น ทดลอง หารูปแบบและวิธีการที่จะแก้ไขปัญหา และชาวบ้านเองก็มีความอดทนที่จำกัด
- 3) หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบดูแลเรื่องผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของโรงงานที่มีต่อชุมชน มีหลายหน่วยงาน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานนิคมฯ กรมโรงงาน ผู้ว่าราชการ กรมควบคุมมลพิษ แต่ทุกหน่วยงานมีขอบเขตภาระหน้าที่ที่จำกัด และไม่มีอำนาจเบ็ดเสร็จที่จะดำเนินการอย่างเด็ดขาดกับโรงงาน ประกอบกับความไม่กล้าที่จะดำเนินการอย่างเด็ดขาด อันเนื่องมาจากการกลัวถูกฟ้องกลับ หรือมีลักษณะที่เกรงใจ ไม่อยากจะใช้วิธีแตกหัก แต่ให้ออกาส ให้ความเวลา ทำให้ชาวบ้านต้องเป็นฝ่ายยอมอดทน
- 4) ชาวบ้านมีความอดทน อดกลั้นสูงมาก ให้ออกาสแก่โรงงานในการแก้ไขปัญหาเป็นเวลาถึงสิบปี ทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านเองก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไรมากมายจากโรงงานเป็นการตอบแทน ไม่มีชาวบ้านไปเป็นคณงานในโรงงานนี้ เพราะโรงงานนี้เป็นโรงงานที่ใช้เครื่องจักรทำงานเป็นส่วนใหญ่ ความอดทน อดกลั้นนี้ อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่ติดตัวมานาน สำหรับชาวบ้านที่รู้ตัวว่าเป็นคนกลุ่มน้อย ไร้อำนาจ ยากจน ไม่มีสถานภาพทางการศึกษา ไม่มีประสบการณ์การติดต่อและต่อรองกับหน่วยงานภายนอกและรัฐ ซึ่งถือเป็น “เจ้านาย” ที่มีอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม
- 5) อย่างไรก็ดี จากการที่ชุมชนในปัจจุบัน ไม่ได้ถูกตัดขาดจากโลกภายนอกอีกต่อไป ทำให้บุคคลและองค์กรภายนอกรวมทั้งสื่อต่าง ๆ ที่ทราบปัญหา ต่างยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ และชุมชนเองก็ใช้โอกาสนี้ ในการเผยแพร่ปัญหาของตนให้คนภายนอกทราบ ฝากความหวังในการแก้ปัญหาให้กับบุคคลและองค์กรภายนอก ในขณะเดียวกันก็เริ่มเรียนรู้ที่จะติดต่อกับชุมชนอื่น กับบุคคลและหน่วยงานภายนอกที่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาให้ตนได้
- 6) ในขณะเดียวกัน กรณีชุมชนหนองเป็ด ก็แสดงให้เห็นว่าองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งถือเป็นความหวังของชุมชนในการจัดการและแก้ไขปัญหาเพื่อความกินดีอยู่ดีของชุมชน

ชน ก็มีศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็มีข้อจำกัด ดังจะเห็นได้ว่า ทางอบต. เองก็มีอำนาจในการออกคำสั่งให้บริษัทปรับปรุงและแก้ไข ซึ่งได้ทำไปเมื่อต้นปี พ.ศ. 2545 โดยมีอำนาจที่จะปรับไม่เกิน 2,000 บาท ซึ่งก็ปรากฏว่าหลังจากการออกคำสั่งไปก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น

สรุป: กระบวนการเรียนรู้และธรรมาภิบาล

จากการที่นักวิจัยได้ติดตามกรณีศึกษาหมู่บ้านหนองเป็ดและการแก้ไขปัญหาโรงงานส่งกลิ่นเหม็นมาตั้งแต่เดือนเมษายน 2544 จนถึงเดือนธันวาคม 2545 นอกจากจะได้พบอุปสรรคของการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ยังได้เห็นถึงกระบวนการเรียนรู้ของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการสร้างธรรมาภิบาลที่มีรูปแบบและเนื้อหาที่สอดคล้องกับสภาพสังคมไทย กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นเมื่อมีปัญหา และชุมชนซึ่งไม่อาจแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง ต้องดิ้นรน เรียกร้อง และร้องเรียนให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันแก้ไขปัญหา เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเกือบสิบปี จนถึงเดือนธันวาคม 2545 ที่ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถึงที่สุด และชาวบ้านยังต้องทนรับกลิ่นเหม็นต่อไป กระบวนการเรียนรู้ของฝ่ายต่าง ๆ ดังกล่าวพอสรุปได้ดังนี้

- ฝ่ายโรงงานฯ ได้เรียนรู้ว่าก่อนการสร้างโรงงานที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต้องวางแผนให้รอบคอบรัดกุม ทั้งในด้านสถานที่ตั้งที่เหมาะสม และเทคโนโลยีที่จะใช้ในการกำจัดของเสีย เพื่อไม่ให้มีผลกระทบต่อชาวบ้านและสิ่งแวดล้อม เพราะการแก้ไขปัญหาภายหลังจะยุ่งยาก ใช้เวลา และอาจจะสิ้นเปลืองมากกว่า
- หน่วยงานของรัฐ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ได้เรียนรู้ถึงช่องทางทางกฎหมาย และระเบียบต่าง ๆ ที่มีการปรับปรุง ที่แต่ละหน่วยงานสามารถนำมาใช้แก้ปัญหา อีกทั้งได้ทำความเข้าใจหรือทบทวนบทบาทหน้าที่และขอบเขตอำนาจของหน่วยงานของตน และความจำเป็นในการทำงานประสานกับหน่วยงานอื่น
- หน่วยงานท้องถิ่น ที่สำคัญคือ องค์การบริหารส่วนตำบล ได้เรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นอันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ในกรณีศึกษา อบต. บ้านกลาง จะเห็นว่าได้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในการแก้ไขปัญหาให้แก่ชุมชนหนองเป็ด ทั้งจากการผลักดันของชุมชนเอง จากแรงกดดันของสื่อ เช่น โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ และจากการเรียนรู้ของเจ้าหน้าที่ของอบต. เองในเรื่องบทบาทหน้าที่ตามกฎหมาย และศักยภาพขององค์กรที่จะจัดการได้ ดังจะเห็นได้ว่าเริ่มตั้งแต่ต้นปี พ.ศ.2545 อบต. ได้ออกคำสั่งให้โรงงานปรับปรุงแก้ไขหลายครั้ง โดยอ้างอำนาจตามพรบ. สาธารณสุข ที่จะสั่งปรับ หรือให้หยุดกิจการ หรือไม่ต่อไปอนุญาต ในขณะที่เดียวกันก็หาช่องทางอื่นที่จะช่วยชาวบ้าน ได้แก่การนำชาวบ้านไปร้องเรียนกับคณะกรรมการ

วิชาการของรัฐบาล และติดตามตรวจสอบโรงงานอย่างจริงจังมากขึ้น โดยการให้เจ้าหน้าที่ของ อบต. ไปติดตามกลั่น และติดตามรับฟังจากชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ

- ชุมชนหนองเป็ด น่าจะเป็นฝ่ายที่ได้เรียนรู้มากที่สุดในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1) การเรียนรู้เรื่องการสร้างผู้นำชุมชน ในระยะเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหา ชุมชนหนองเป็ดซึ่งไม่มีผู้นำที่เป็นทางการเช่น ผู้ใหญ่บ้านอยู่ในหมู่บ้าน ไม่สามารถบอกได้ว่าใครคือผู้นำ หรือตัวแทนที่จะไปร่วมในกระบวนการเจรจา ร้องเรียนหรือเรียกร้อง กับหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ การไปร้องเรียนหรือเข้าร่วมประชุมมักจะไปกันเป็นกลุ่มใหญ่ เพื่อจะได้ “ช่วยกันฟังและช่วยกันพูด” ต่อมาจึงเริ่มเรียนรู้ที่จะมีการวางตัวบุคคลที่เป็นตัวแทน ซึ่งก็ได้มาจากผู้ที่เอาภาระงานที่จะแก้ไขปัญหาให้หมู่บ้าน เป็นผู้ที่เสียสละ และไม่มีผลประโยชน์แอบแฝง อย่างไรก็ตามก็ดี ตัวแทนเหล่านี้ ยังต้องเรียนรู้มากขึ้นเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของการเป็นตัวแทน เช่น ในเรื่องการประมวลความเห็นและความต้องการของชุมชน การสะท้อนความเห็นและความต้องการเหล่านี้ออกไปให้คนภายนอกทราบ ความรู้ในด้านที่เกี่ยวข้องเช่น กฎหมาย โครงสร้างหน่วยงาน ฯลฯ และเทคนิควิธีการเจรจาต่อรอง ฯลฯ

2) การเรียนรู้เรื่องโครงสร้างของหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ช่องทาง และขั้นตอนของการแก้ปัญหา ชาวบ้านเริ่มเรียนรู้ว่ามีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในระยะหลังได้เดินทางไปร้องเรียนด้วยตัวเองที่ศูนย์ราชการจังหวัด แต่สุดท้ายก็เรียนรู้ว่าหน่วยงานที่ใกล้ตัวที่สุดและมีศักยภาพที่จะจัดการปัญหาได้ในระดับหนึ่งก็คือ อบต. ในระยะหลังจึงได้มีการสื่อสารและร่วมมือกับอบต. อย่างเป็นระบบและสม่ำเสมอมากขึ้นเพื่อผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหา

3) การเรียนรู้ในเรื่องความสำคัญของ “ข้อมูล” และ “หลักฐาน” การร้องเรียนให้มีการแก้ปัญหาต้องมีหลักฐานยืนยัน ชาวบ้านเรียนรู้ว่า การยืนยันจากความรู้ของชาวบ้านเองว่ามีกลิ่นเหม็นมากตามกระแสลมที่พัด และตามลักษณะของอากาศนั้น ดูเหมือนจะไม่มีน้ำหนักเพียงพอ ในบางครั้งที่บุคคลภายนอกและเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปตรวจสอบเป็นระยะเวลาสั้น ๆ อาจจะไม่ได้กลิ่นเหม็นเลย หรืออาจจะในช่วงที่โรงงานไม่เดินเครื่อง ประกอบกับในระยะหลังโรงงานเองก็จ้างให้ชาวบ้านเก็บข้อมูลความรุนแรงและความถี่ของกลิ่นและยืนยันว่าลดลงไปพร้อมกับการปรับปรุงแก้ไขของโรงงาน ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ยังเห็นความรุนแรงและความถี่ของกลิ่นไม่ได้ลดลงไปนั้น เริ่มมีการเก็บข้อมูลในบริเวณที่กว้างขึ้น และมีหลายคนมากขึ้นที่เข้าร่วมเก็บข้อมูลโดยเก็บในบริเวณบ้านของตน อบต.เองก็ได้พัฒนาระบบการบันทึกหลักฐาน โดยถ้าวินิจฉัยกลิ่นเหม็นมาก ก็ให้ชาวบ้านลงชื่อและโรงงานลงชื่อยอมรับ เพื่อจะได้ใช้เป็นหลักฐานได้เมื่อถึงกำหนดเวลาให้โรงงานปรับปรุงแก้ไข

กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวยังไม่สิ้นสุดลง พร้อมไปกับการแก้ปัญหาที่ยังดำเนินต่อไป อย่างไรก็ตาม กรณีศึกษานี้ก็ได้ให้บทเรียนและข้อพิจารณาในการที่ทุกฝ่ายจะได้สร้างกลไกที่เหมาะสม ที่ป้องกันการเกิดของปัญหา เพื่อการตรวจสอบ และแก้ไขปัญหา ให้เกิดธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชน

ตารางที่ 6.1 สรุปเหตุการณ์ ปัญหาและกระบวนการแก้ไขปัญหา

เดือน ปี พ.ศ.	เหตุการณ์
2534	โรงงานกระเบื้องเริ่มดำเนินงาน
2537	ชาวบ้านหนองเป็ดเริ่มแน่ใจว่ากลิ่นเหม็นมาจากโรงงานกระเบื้อง เพราะโรงงาน פקกาดดองที่เคยปล่อยกลิ่นได้หยุดกิจการและการนิคมฯ ได้แก้ไขบ่อบำบัดน้ำ เสีย และเริ่มร้องเรียนในที่ประชุมสัมมนาและที่ประชุมของหมู่บ้าน
19 มิ.ย. 2543	ชาวบ้านหนองเป็ดเขียนหนังสือร้องเรียนพร้อมลายเซ็นดีไปยัง อบต. บ้านกลาง
23 มิ.ย. 2543	ประธานอบต. บ้านกลางมีจดหมายถึงผู้จัดการบริษัทกระเบื้องให้ตรวจสอบและ ดำเนินการปรับปรุงโดยด่วน
30 มิ.ย. 2543	ผู้จัดการบริษัทฯ มีจดหมายถึง อบต. บ้านกลาง แจ้งว่าอยู่ในระหว่างการติดตั้ง ระบบกำจัดกลิ่น
24 เม.ย. 2544	ผู้ใหญ่บ้านสันป่าฝ้าย ทำจดหมายถึง อบต. บ้านกลางขอให้ดำเนินการแก้ไข ปัญหากลิ่นเหม็นโดยด่วน
30 เม.ย. 2544	ประธานอบต. บ้านกลางมีจดหมายถึง ผู้ว่าการการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ขอให้กำชับบริษัทให้แก้ไขโดยเร่งด่วน
9 พ.ค. 2544	อุตสาหกรรมจังหวัดสั่งให้บริษัทแก้ไขปัญหภายใน 2 ก.ค. 2544
16 ก.ค. 2544	อุตสาหกรรมจังหวัดสั่งให้บริษัทแก้ไขปัญหภายใน 31 ส.ค. 2544
27 ส.ค. 2544	กรรมการผู้จัดการบริษัทกระเบื้องมีจดหมายถึง อุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน แจ้ง ว่าได้ติดตั้งระบบบำบัดกลิ่นเสร็จแล้ว
พ.ย. 2544	ทางโรงงานฯ ได้จัดประชุมร่วมกับชาวบ้านเพื่ออธิบายถึงระบบบำบัดกลิ่นที่ติด ตั้ง และสอบถามว่ามีประสิทธิภาพแค่ไหน ซึ่งชาวบ้านยืนยันว่าหลังจากใช้ระบบ ดังกล่าวไม่ได้ทำให้กลิ่นลดลง
ม.ค.-ก.พ. 45	ชาวบ้านหนองเป็ดร้องเรียนและชี้แจงในที่ประชุมสัมมนาและฝึกอบรมที่จัดขึ้น โดยโครงการธรรมภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่ง ทางผู้อำนวยการ กองตรวจมลพิษ กรมควบคุมมลพิษ อยู่ร่วมด้วยในฐานะวิทยากร
ม.ค. 45	กรมควบคุมมลพิษ มีจดหมายถึง ผู้จัดการนิคมฯ อธิบดีกรมโรงงานฯ ผู้ว่าราช การจังหวัด อบต. บ้านกลางให้ดำเนินการให้บริษัทฯ แก้ไข
ก.พ. 45	อบต. บ้านกลางออกคำสั่งที่ 44/2545 ให้บริษัทปรับปรุงและแก้ไขภายใน 30 วัน
21 มี.ค. 45	หลังจากที่ชาวบ้านร้องเรียนไปยัง ITV ทางอุตสาหกรรมจังหวัด สาธารณสุข จังหวัด อบต. บ้านกลาง การนิคมฯ ผู้จัดการโรงงาน และตัวแทนชาวบ้านได้ลง นามในบันทึกที่ระบุถึงปัญหากลิ่นที่มีผลกระทบต่อชาวบ้าน และให้โรงงานแก้ไข ภายใน 20 วัน โดยในระยะเวลาที่ทำการแก้ไขนั้น ให้หยุดทำงานหลัง 17.00 น.

23 มี.ค. 2545	ชาวบ้านทำหนังสือร้องเรียนไปยังสถาบันธรรมรัฐฯ
เม.ย. 2545	กรมควบคุมมลพิษมีหนังสือถึงกรมโรงงานและผู้ว่าฯ ขอทราบผลการแก้ไขปัญหภายใน 1 พ.ค. 2545
10 เม.ย. 2545	อุตสาหกรรมจังหวัดและการนิคมฯ ตรวจโรงงาน
22, 24 เม.ย. 2545	อุตสาหกรรมจังหวัด การนิคม และบริษัทประชุมเพื่อแก้ไขปัญหา
3 พ.ค. 2545	การนิคมฯ บริษัทฯ และตัวแทนชาวบ้านจัดประชุมร่วมกัน เพื่อรับฟังความคิดเห็นของการแก้ไขปัญหามาจากบริษัท
4 พ.ค. 2545	ผู้อำนวยการกองตรวจมลพิษกับคณะตรวจเยี่ยมโรงงาน และหมู่บ้านหนองเป็ดทางโรงงานบอกไม่ได้ว่าจะใช้เวลานานเท่าไรจึงจะแก้ไขปัญหให้ได้
22 พ.ค. 2545	อุตสาหกรรมจังหวัด การนิคม และบริษัทประชุมเพื่อแก้ไขปัญหา
25 พ.ค. 2545	ทนายความจากสภาทนายความแห่งประเทศไทย ลำพูน เยี่ยมชาวบ้านหนองเป็ด พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิเพื่อนหญิงที่เข้ามาสังเกตการณ์
2 มิ.ย. 2545	ชาวบ้านหนองเป็ด ศรีบุญยืนและวังทอง ตั้งเครือข่ายสิ่งแวดล้อมในเวทีเสวนาวันงาน “สุขภาพชุมชน คนงาน เพื่อแก้ไขปัญหารองงานปล่อยกลิ่นสารไอระเหย”
19 มิ.ย. 2545	ชาวบ้านหนองเป็ดนำเสนอปัญหาและวิงวอนให้มีการแก้ไขปัญหในที่ประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การแสวงหารูปแบบที่ดีในการจัดการผลกระทบอุตสาหกรรมบทบาทภาครัฐ และการมีส่วนร่วมของแรงงานและชุมชน” ที่จัดขึ้นโดยมูลนิธิสถาบันธรรมรัฐฯ
9 ส.ค. 2545	กองตรวจมลพิษ จัดให้มีการประชุมร่วมระหว่างหน่วยงานราชการในระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง ตัวแทนจากบริษัทฯ และชาวบ้านหนองเป็ด เพื่อทำความเข้าใจกับปัญหาร่วมกัน และเพื่อกำหนดกระบวนการแก้ไขปัญหาลงต่อไป
10 ก.ย. 2545	ชาวบ้านจากหมู่บ้านหนองเป็ด ผู้ใหญ่บ้านสันป่าฝ้าย และตัวแทนจากอบต. บ้านกลางเดินทางไปยื่นหนังสือเรียกร้องให้แก้ไขปัญหาก็แก่นายชัย ชิดชอบ ประธานคณะกรรมการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของรัฐสภา
17 ก.ย. 2545	ตัวแทนจากอบต. บ้านกลาง ร้องผู้ว่าราชการจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด สาธารณสุขจังหวัด เดินทางไปชี้แจงกรณีหมู่บ้านหนองเป็ดต่อคณะกรรมการฯ
20 ก.ย. 2545	อบต. บ้านกลางมีคำสั่งให้บริษัทฯ ปรับปรุงแก้ไข เพื่อไม่ให้มีกลิ่นเหม็นรบกวนชาวบ้านภายใน 45 วัน พ้นจากกำหนดแล้ว ถ้าปรับปรุงไม่ได้จะให้หยุดกิจการ
22 ต.ค. 2545	บริษัทฯ ชี้แจง อบต. บ้านกลางว่าได้ปรับปรุงแก้ไขแล้ว และกลิ่นเหม็นลดลง และเห็นวาระระยะเวลาของการแก้ไขควรยึดตามผลการประชุมคณะกรรมการฯ คือให้เวลาจนถึงวันที่ 18 มีนาคม 2546
31 ต.ค. 2545	อบต. บ้านกลาง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำพูน และตัวแทนชาวบ้านร่วมกันตรวจโรงงานและตกลงให้ อบต. บ้านกลางต่อไปอนุญาตให้โรงงาน แต่ให้ปรับปรุงแก้ไขต่อจนครบกำหนดที่คณะกรรมการฯ กำหนด

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- โมฆิต ปันเปียมราษฎร์, อุตสาหกรรมจังหวัด (provincial Industries) สมุดปกขาว ฉบับที่ 10 เอกสารสำหรับคณะกรรมการการของรัฐสภา สถาบันนโยบายศึกษา, ธันวาคม 2536
- ฉันทนา บรรพโชติ หวันแก้ว และคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ชุดโครงการวิจัยการติดตามและประเมินผลการบังคับใช้รัฐธรรมนูญ เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายใต้รัฐธรรมนูญ 2540, หน้า 141-153, โครงการวิจัยภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- ธารา บัวคำศรีและคณะ, อะไรอยู่ในอากาศ ความลับที่คนมาบตาพุดและคนไทยยังไม่รู้, กลุ่มศึกษาและรณรงค์มลภาวะอุตสาหกรรม กรีนพีชเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โกลบอลคอมมิวนิตี้อินเตอร์, ตุลาคม 2548
- บราวน์, เลสเตอร์ อาร์, สภาวะการณ์โลก 2000, โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, กรุงเทพฯ, 2545.
- มีศักดิ์ มิลินทวิสมัย และคณะ, การพัฒนาเทคนิคการใช้ Gas Chromatograph ความไวสูง เพื่อการตรวจสอบโรงงานอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดการปนเปื้อนน้ำใต้ดินโดยสารอินทรีย์ระเหย, ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เอกสารเผยแพร่, 2544
- มีศักดิ์ มิลินทวิสมัยและคณะ, รายงานการวิจัย, ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2544
- แฟรงค์ มาเหลิม และพีรพงษ์ สุนทรเดชะ, โครงการงานวิจัยเพื่อการศึกษผลกระทบจากการปนเปื้อนของสารอินทรีย์ระเหยในน้ำใต้ดิน บริเวณนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือจังหวัดลำพูน, กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- นลพรรณ ชงมรกต, ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาต้นทุนการใช้ทรัพยากรในประเทศที่ปรับตัวต้นทุนผลกระทบภายนอก, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช, ตุลาคม, 2548
- มีศักดิ์ มิลินทวิสมัยและคณะ, เอกสารเผยแพร่, ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2544

สิริวรรณ ชินนรินทร์วงศ์, ต้นทุนสุขภาพของแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

อิเล็กทรอนิกส์ : กรณีศึกษานิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน, วิทยา

นิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ตุลาคม 2548

สุธาวัลย์ เสถียรไทยและคณะ. รายงานความก้าวหน้า โครงการธรรมาภิบาล (Good

Governance) และการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ในกระบวนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ฉบับกลาง Phase 2, โครงการวิจัยภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ, 2548.

สุธาวัลย์ เสถียรไทยและคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการธรรมาภิบาล (Good Governance) และการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ในกระบวนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม เล่มที่ 2 โครงการย่อยกากและมลพิษอุตสาหกรรม, โครงการวิจัยภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย , กรุงเทพฯ, 2546.

สุธาวัลย์ เสถียรไทย, บรรณาธิการ, ธรรมาภิบาลด้านสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ, 2546.

สุริชัย หวันแก้ว, ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ และประสิทธิ์ สวัสดิ์ญาติ, ผลกระทบอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนท้องถิ่น, รายงานผลการวิจัยฉบับแก้ไขสมบูรณ์ทุนวิจัยวิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, 2543.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ทิศทางที่ท้าทายแห่งการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 เล่มที่ 3 การสร้างฐานเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน, เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2548 ของ สศช. ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ: 5 ปีของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10, กรุงเทพฯ, 2548.

สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, เอกสารสำเนา (หลายฉบับ)

อบต.บ้านกลาง, จากการสำรวจสภาพสิ่งแวดล้อมในโรงงานที่ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ปี 2546 ของอบต.บ้านกลาง ร่วมกับหน่วยราชการต่าง ๆ ใน จ. ลำพูน, 2546

อิทธิ ฤทธาภรณ์, “การออกแบบวงจรรวม (Microchip design) จะช่วยเศรษฐกิจไทยได้อย่างไร” สรุปประเด็นจากการปรึกษาหารือกับคุณชาญ อัสวโชค และ ดร.อิทธิ ฤทธาภรณ์ ณ ศูนย์เทคโนโลยีไมโครอิเล็กทรอนิกส์ วันที่ 8 ก.ค. 2547

ภาษาอังกฤษ

Computer World, 2004

Doyle Rodger, **Deindustrialization: Why Manufacturing Continues to Decline**, in Scientific American, May 2002, p. 30, 2000.

Grossman, Gene M. and Alan B. Krueger. 1993. **Environmental Impacts of a North American Free Trade Agreement, in the U.S.-Mexico Free Trade Agreement**. Peter M. Garber, ed. Cambridge, MA: MIT Press, pp.13-56.

Hillary French, **Vanishing Borders: Protecting the Planet on the Age of Globalization**, Worldwatch Book 2000, p.81-82.,2000.

Lenschow,A.,**Environmental Policy Integration: Greening Sectoral Policies in Europe**,London: Earth Publication,2002

Ted Smith, David Sonnenfield and David Purow ,2005

Tobey, James A., **The Effects of Domestic Environmental Policies on Patterns of World Trade: An Empirical Test**, Kyklos 43:2, pp.191-209,1990.

Unpublished Senior Project,Faculty of Engineering Chulalongkorn University, 2005

เว็บไซต์ :

<http://www.atsdr.cdc.gov/cxcx3.html>

http://www.aqnis.pcd.go.th/thai/AIR/info_industry/dioxin2.html

<http://archive.greenpeace.org/politics/wto/waste.html>

<http://www.ban.org>

<http://www.northnikom.org/index.php>